

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

Филозофски факултет
Департман за српски језик
Студијски програм: *Филологија*
Модул: *Српски језик*

Мастер рад

Тема:

Семантичка структура глагола: *рећи, казати, причати, говорити*

Ментор:

проф. др Мирјана Илић

Кандидат:

Данијела Радовановић
бр. индекса: 145

У Нишу, 2021.

Сажетак

Предмет рада је семантички потенцијал глагола рећи, казати, причати и говорити и њихових префиксала. Грађа за рад експериментирана је из Речника српскохрватског књижевног језика Матице српске, а као контролни речник коришћен је Речник САНУ. Значења ова четири глагола односно њихових префиксала упоређујемо на основу дефиниција и описа из поменутих речника, при том имајући у виду и њихову употребу у савременом српском језику. Теоријску основу рада чини композиционална анализа, помоћу које утврђујемо заједничке и диференцијалне семантичке компоненте глагола творења који су предмет језичке анализе. У истраживачком делу рада доказана је хипотеза да у савременом српском језику постоје извесна одступања у употреби неких глагола творења, посебно у разговорном функционалном стилу. На статистички значајном нивоу потврђена је претпоставка да долази до проширења семантичке глагола причати.

Кључне речи: глаголи, говорити, причати, рећи, казати, семантичке компоненте, композиционална анализа.

Abstract

*The subject of the paper is the semantic potential of the verbs **say**, **tell**, **talk** and **speak** and their prefixed derivatives. The material was excerpted from the Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language by Matica srpska, while the control dictionary used was that of SASA (Serbian Academy of Sciences and Arts). The meanings of these four verbs, i.e. their prefixed derivatives, were compared based on their definitions and descriptions in the aforementioned dictionaries, while also having in mind their use in contemporary Serbian. The theoretical framework of the paper is comprised of the componential analysis method, through the use of which were determined the common and differential semantic components of the speech verbs that are the subject(s) of linguistic analysis. In the research section of the paper, the hypothesis that there are certain deviations from the prescribed use of some of the speech verbs in the contemporary language was proved, especially with regard to the casual register. The prediction that the verb (**to**) **talk** is broadening semantically was proved at a statistically significant level.*

Keywords: *verbs, say, tell, talk, speak, semantic components, componential analysis.*

Садржај

Увод	6
Теоријско–методолошке основе истраживања	7
1. О комуникацији и глаголима говорења	7
2. Компоненцијална анализа	7
3. Подела лексичких скупова према општости	9
4. Предмет, циљеви и методологија	9
Претходна истраживања	11
Истраживање и дискусија резултата.....	13
1. Глаголи <i>рећи, казати, причати</i> и <i>говорити</i>	13
1.1 Семантичка структура глагола <i>рећи</i>	14
1.2 Семантичка структура глагола <i>казати</i>	15
1.3 Семантичка структура глагола <i>причати</i>	17
1.4 Семантичка структура глагола <i>говорити</i>	18
1.5 Фреквенција појављивања глагола говорења у корпусима.....	20
2. Семантички потенцијал глагола <i>рећи, казати, причати</i> и <i>говорити</i> и значењски односи у које ступају	21
3. Истраживање и резултати	25
3.1 Опис и методологија истраживања	26
3.2 Општи подаци о узорку	28
3.3 Резултати истраживања.....	30
3.4 Тестирање хипотезе	36
3.5. Дискусија резултата	39
4. Префиксали глагола <i>причати, говорити, рећи</i> и <i>казати</i>	41
4.1 Глаголски префикси у досадашњој литератури	41
4.2 Префиксали глагола <i>говорити, причати, рећи</i> и <i>казати</i>	42
Префикс <i>до-</i>	43
Префикс <i>за-</i>	44
Префикс <i>из-</i>	46
Префикс <i>на-</i>	47
Префикс <i>над-</i>	48
Префикс <i>ог-</i>	49
Префикс <i>о-</i>	50

Префикс <i>пог-</i>	51
Префикс <i>по-</i>	52
Префикс <i>пре-</i>	54
Префикс <i>прег-</i>	54
Префикс <i>при-</i>	55
Префикс <i>про-</i>	56
Префикс <i>раз-</i>	57
Префикс <i>у-</i>	59
4.3 Фреквенција појављивања префиксала у корпусима	60
4.4 Лексички односи префиксала глагола <i>рећи, казати, причати</i> и <i>говорити</i>	62
Закључне напомене	68
Литература	73
ПРИЛОГ: УПИТНИК ВРЕДНОВАЊА РЕЧЕНИЦА	75

Увод

Предмет рада су значења и значењски односи четирију глагола из лексичко-семантичке групе глагола говорења. Методом компоненцијалне анализе утврђујемо семантичке компоненте глагола *рећи*, *казати*, *причасти* и *говоришти*, као и њихових префиксала. Циљеви рада су: опис семантике, утврђивање заједничких и диференцијалних семантичких компонената и упоређивање полисемантичке структуре наведених глагола са посебним освртом на лексичке односе у које ови глаголи ступају.

У уводном делу рада сагледавамо опште одлике глагола говорења, са освртом на претходна истраживања која за свој предмет имају комуникативне глаголе, посебно глаголе *рећи*, *казати*, *причасти* и *говоришти*, који су предмет нашег интересовања. У даљем току рада наводимо сва значења посматраних глагола која су описана. На основу описа и синонима којима се дефинише њихово значење у РМС и РСАНУ издвајамо семантичке компоненте и упоређујемо полисемантичке структуре поменутих глагола имајући у виду и значења њихових префиксала, јер упоређивање семантичке структуре двају или више глагола подразумева сагледавање свих семантичких реализација ових лексема, као и њихових префиксала. Префиксали глагола који су предмет наше анализе биће навођени оним редоследом којим су ексцерпирани из РМС. На основу ексцерпираних грађе утврђујемо који глагол има највише префиксала и каква је фреквенција појављивања глагола говорења, односно њихових префиксала у претраживаним корпусима (srWaC и СрпКор). С тим у вези анализирамо и најфреквентније лексичко окружење ових глагола у циљу испитивања лексичке спојивости. Фреквенцију појављивања глагола представићемо табеларно ради боље прегледности. Разматрамо сва описана значења сваког од наведених префиксала и то значење упоређујемо са семантиком основног глагола узимајући у обзир њихова творбена и лексичка значења. За проучавање лексичког значења глагола који су у средишту наше пажње користимо компоненцијалну анализу, која је, уз теорију прототипа, концептуалну анализу и асоцијативни метод, један од најчешће коришћених приступа у проучавању лексичког значења. Осим тога, једна од битних предности компоненцијалне анализе у односу на друге приступе је и то што се овим поступком могу прецизно упоредити два значења једне лексеме или већег броја њих. У закључку истичемо сличности и разлике у семантици глагола *рећи*, *казати*, *причасти* и *говоришти*, с обзиром на то да ови глаголи припадају истом синонимском низу. Утврђивање, а потом и анализа заједничких и диференцијалних сема ових глагола и њихових префиксала омогућиће нам да објаснимо и врсте значењских односа који се међу њима успостављају. У раду ћемо истражити и могућа померања у семантици глагола када је у питању савремени српски језик.

Теоријско–методолошке основе истраживања

1. О комуникацији и глаголима говорења

Глаголи се сматрају веома сложенем граматичком категоријом, којој припада посебно место у језичком систему. Један од разлога је и то што свака комуникација почива на глаголу, јер он „представља језичко средство које омогућава да се ванјезичка реалност искаже у својој дијалектици” (Вујовић 2019:9).

Комуникација је један од најважнијих интеракцијских односа међу људима те је стога логично да глаголи говорења имају важну улогу у самом комуникацијском чину. Као три неизоставна фактора комуникације наводе се *комуникатори* (учесници у комуникацији) — пошиљалац и прималац поруке; *комуникацијски код* (систем знакова помоћу кога се комуницира и *комуникацијски канал* (пут којим се порука преноси, медијум) (Шипка 2011:24). Када говоримо о глаголима говорења, битно је, између осталог, одредити и улогу комуникатора у процесу комуницирања. С обзиром на ову улогу, комуникација може бити једносмерна (када је један комуникатор само пошиљалац, а други искључиво прималац поруке) и наизменична или реципрочна (када комуникатори замењују улоге пошиљалоца и примаоца поруке). Глагол *говориш* на пример већим делом своје полисемантичке структуре подразумева једносмерну комуникацију, као и глаголи *беседити*, *казивати*, *рећи*, док глаголи *разговарати*, *попричасти*, *чаврљати* својим семантичким потенцијалом упућују на наизменичну комуникацију.

Комуникација може бити вербална и невербална, према карактеру кода којим се комуницира. Ми ћемо се фокусирати на вербалну комуникацију, с обзиром на то да су предмет нашег рада глаголи говорења, мада је могуће и ове глаголе употребити за означавање невербалне комуникације, али такво би значење морало бити неко од секундарних значења.

Да бисмо се бавили семантиком глагола говорења, потребно је најпре дефинисати и саму радњу говорења. Радња говорења је део комуникације као ширег појма, а дефинише се као говорна активност, то јест ангажовање говорних органа ради произвођења одређеног садржаја који ће у виду поруке бити саопштен природним људским језиком (Штрбац 2009:124).

2. Компоненцијална анализа

За проучавање лексичког значења глагола који су у средишту наше пажње користимо компонентну анализу која је, уз теорију прототипа, концептуалну анализу и асоцијативни метод, један од најчешће коришћених приступа у проучавању лексичког значења. Осим тога, једна од битних предности компонентне анализе у односу на друге приступе је и то што се овим поступком „могу прецизно упоредити два значења једне лексеме или већег броја њих” (Драгићевић 2007:78). Избор методе условљен је циљевима рада, а један од главних циљева рада је упоређивање полисемантичких структура глагола *рећи*, *казати* и глагола *причасти*, као и њихових префиксала. Компоненцијална анализа подразумева приступ значењу лексеме као скупу семантичких компоненти. Ова метода независно се развила у Америци и у Русији, а у јужнословенској филологији заснована је на погледима руских аутора, да би се затим самостално развијала и унапређивала. Даринка

Гортан Премк објашњава принцип разлагања значења на семантичке компоненте на примеру лексеме *зуб*. За полазиште своје анализе користи дефиницију лексеме из Речника САНУ и рашчлањава је на семе. *Зуб је свака од њлочасћних или клинасћних кошћца превучених љеђу у вилицама човека и већине грућих кичмењака које служе за кидање и ситћњење хране* (Гортан-Премк 1997:44-45). Према Гортан Премк резултат декомпоновања овог семантичког садржаја био би: *орћан у вилицама човека + клинасћ + ошћар + превучен љеђу + намећен кидању хране + намећен ситћњењу хране* (Гортан-Премк 1997:45). Амерички лингвисти пак наглашавају дистинктивни карактер сема: *мушћарац* = +*мушћко*, +*људско*, +*одрасло*. Оно што је заједничко и једном и другом начину представљања компоненцијалне анализе је да се семантички садржај разлаже на компоненте (Драгићевић 2007:66-67).

Типологију семантичких компоненти даје и амерички лингвиста Најда. Он издваја „три структурално важна типа семантичких компоненти: *заједничке* компоненте, *дијагносћичке* компоненте и *допунске* компоненте” (Драгићевић 2007:67). Притом, заједничким се сматрају оне које припадају свим лексичким садржајима који се пореде, дијагносћичким оне које су заједничке само неким семантичким садржајима, а допунске су обично конотативне (или денотативне, али необавезне) и оне не могу утицати на формирање дистинктивних црта. Све ове категорије могу, према Најди, истовремено спадати у неколико категорија семантичких црта. Он их представља у виду опозиција: 1) импликационе семе: фокалне семе, 2) степеноване семе: нестепеноване семе, 3) редундантне семе: есенцијалне семе, 4) семе урећености: семе неурећености, 5) доминантне семе: споредне семе, 6) психолошци релевантне семе: структурално релевантне семе (Драгићевић 2007:67).

Значење лексема се даље помоћу компоненцијалне анализе декомпоује на више семантичких обележја – *сема*. Семе као конститутивне компоненте значења нису једнаке по свом карактеру и хијерархијском статусу. Централно и хијерархијски главно место у хијерархијској структури сема заузима *архисема*. Архисема је надрећена, интегришућа сема која представља општу појмовну вредност својствену свим члановима једне лексичко-семантичке групе. Архисема не може да функционише изван лексичко-семантичке групе речи и не можемо је одредити за само једну лексему. Она је надрећена свим осталим семама у семантичкој структури речи, главна је сема која је садржана у семантици сваке лексеме унутар одрећене лексичко-семантичке групе и представља њен најопштији садржај (Вујовић 2019:18). Може да се лексикализује као архилексема и функционише као хипероним. Душанка Вујовић (2019:47) истиче да хипероними по правилу имају маћи број семантичких компоненти, за разлику од хипонима, а шири избор изражајних могућности. Зато им је семантичка структура маће сложена, а денотација углавном шири од денотације хипонима. Као пример архисеме за лексеме *јабука*, *крушћка*, *шљива*, Рајна Драгићевић (2007:70) као архисему наводи *воће* и том приликом истиче да свака издвојива семантичка компонента представља сему, при чему се семе разликују по степену продуктивности. И она говори о хијерархијској организацији сема у вези са степеном њихове општости. За њу је најопштија сема *ћрамема* (категоријално-граматичка сема), затим следи *архисема*, која носи информацију о припадности лексеме некој широј тематској групи, нпр. *љалоли крећана*, *љалоли ћворења*, *воће*. Све остале семе сматра диференцијалним или семама нижег ранга.

3. Подела лексичких скупова према општости

„Групе речи формирају се на разне начине и помоћу различитих техника и метода. То могу бити групе које настају интуитивно, затим на основу асоцијација, на основу припадности одређеним граматичким категоријама, етимолошких или творбених веза, на основу семантичких сличности или разлика и сл.” (Вујовић 2019:13).

Најопштији скуп лексема представља асоцијативно поље, а поред асоцијативног, у литератури се дефинишу и ужи лексички микросистеми. Према Р. Драгићевић (2007:235) то су: појмовно поље, семантичко поље, лексичко-семантичка група речи, тематска група и ситуационо-комуникативна група. „Употреба ових термина врло је неједначена и различити аутори користе само неке од њих, и то са различитим значењима. Због неједнаких погледа на природу лексичких скупова, у литератури је уобичајено да се при употреби термина наводе и њихове дефиниције” (Драгићевић 2007:235).

Појмовно поље чине све лексеме и граматичке категорије у вези с неким појмом, али то нису баш све слободне асоцијације. Према Ј. Триру (1931) појмови окупљају у сферу свога значења целе низове речи, образујући семантичка поља, у којима су речи само знаци. М. Ковачевић (1991:235) као три најбитније карактеристике семантичког поља истиче: везу међу елементима, њихову уређеност и узајамну детерминисаност. Ј. Н. Караулов (1976:230-231) наводи као пример семантичко поље *село*: *сеоски, домаћинство, њаздинство, пољопривреда, сељак, агроном, сено, природа* итд.

Примере за тематску групу лексема представљају чиновни у војсци, делови тела, називи животиња. Чланови тематске групе нису повезани према лингвистичким критеријумима, али имају исте моделе творбеног и граматичког понашања, док се лексичко-семантичка група углавном дефинише као „скуп речи које припадају истој врсти речи и које се, због своје семантичке блискости, могу наћи у односима синонимије, антонимије, хипонимије и подврстама ових односа” (Драгићевић 2007:237). Антонимски парови, синонимски редови, конверзиви и кохипонимски скупови су дакле лексичко-семантичке групе речи, па тако и групу глагола говорења одређујемо као лексичко-семантичку групу (Драгићевић 2007:237).

4. Предмет, циљеви и методологија

Предмет рада су значења и значењски односи четирију глагола из лексичко-семантичке групе глагола говорења. Методом компоненцијалне анализе утврђујемо семантичке компоненте глагола *рећи* и *казати*, *причаћи* и *говорићи* и њихових префиксала. У корпус улазе полазишни глаголи и укупно 83 префиксала¹ (27 за глагол *говорићи* и 11 за глагол *причаћи*, 19 за глагол *рећи* и 26 за глагол *казати*).

Основни циљ рада је анализа полисемантичке структуре глагола: *рећи*, *казати*, *причаћи* и *говорићи*, као и истраживање лексичких односа у које ови глаголи ступају.

Из основног циља рада проистичу следећи специфични циљеви:

¹ Овај број укључује свршени и несвршени вид истог глагола.

- 1) опис семантике глагола *рећи*, *казати*, *причаћи* и *говорићи*;
- 2) опис префиксалне творбе ових глагола при чему одређујемо који су префикси најпродуктивнији у префиксацији ових глаголских лексема и да ли и у којој мери уносе битну модификацију у семантику префиксала;
- 3) утврђивање заједничких и диференцијалних семантичких компонената методом компоненцијалне анализе;
- 4) упоређивање полисемантичке структуре наведених глагола; и
- 5) утврђивање и опис лексичких односа у које ступају лексеме синонимског низа *рећи*, *казати*, *причаћи* и *говорићи*.

Грађа за овај рад ексцерпирана је из *Речника српскохрватског књижевног језика* (1990) у издању Матице српске, при чему преузимамо оригиналне дефиниције значења, као и примере који су наведени. Као контролни речник служи РСАНУ.

Осим *Речника српскохрватског књижевног језика* (РМС), служили смо се и *Корпусом савременог српског језика* (СрпКор) Душка Витаса и корпусом *SrWaC* за потврду примера који су ексцерпирани из РМС (1990). За потребе истраживања користили смо и електронске медије.

За одређивање глаголског значења довољна је лексикографска дефиниција, али за одређивање употребе глагола и глаголске рекције, потребан је контекст. Зато осим описа значења наводимо и примере у којима су глаголи употребљени.

Очекујемо да ће богатија полисемантичка структура глагола условити и његову већу фреквентност у корпусима које претражујемо. С обзиром на чињеницу да се језик непрестано мења, полазимо од хипотезе да *у савременом српском језику постоје извесна одступања у употреби неких глагола говорења*, посебно у разговорном функционалном стилу. Наша предикција је да *долази до проширења семантике глагола причаћи*, који се све чешће употребљава уместо глагола *говорићи* у квалификативном значењу у смислу поседовања способности да се говори каквим језиком, које се према речнику РМС, као и према РСАНУ иначе везује само за глагол *говорићи*.

Да бисмо показали до каквих је померања у семантици глагола дошло у савременом српском језику, судом граматичности испитујемо како говорници српског језика вреднују реченице у којима су употребљени глаголи говорења. Истраживање је спроведено на простом случајном узорку од 121 испитаника уз помоћ упитника вредновања реченица. Подаци прикупљени истраживањем обрађени су применом одговарајућих статистичких техника и алата како би се, поред потврде у апсолутним и релативним показатељима, утврдила статистичка значајност поменутих померања у семантици глагола и доказала наша предикција.

Претходна истраживања

Глаголи говорења у лингвистичкој литератури називају се још и *глаголима комуникације* или *комуникативним глаголима*. Бибер, Јохансон и др. (1999:360-362) све глаголе у енглеском језику, према семантичком критеријуму, класификују у седам категорија: *глаголи активности, комуникације, мишљења, узрочни глаголи, глаголи једноставне појаве, глаголи постојања или везе и аспектирални глаголи*. Као најфреквентније глаголе комуникације у енглеском језику аутори наводе: *ask, announce, call, discuss, explain, say, shout, speak, state, suggest, talk, tell* и *write*. У *Синтакси хрватског језика* Р. Катичић такође издваја глаголе говорења (*verba dicendi*) као посебну класу у оквиру које уочава неколико мањих скупина. Он издваја глаголе као што су *рећи, казати, говорити* једноставно их означавајући глаголима којима се казује да се нешто говори, затим оне „којима се казује однос једног говорења према другом и према путњи” (Катић 2002:327), какви су *изразити, дорећи, исказати*; оне којима се казује да ли је говорење опширно и потпуно или је кратко и тек назначено: *присасти, приповиједати, напуштати, изустити*; глаголи којима се означава сврха ради које се говори: *јавити, разјасити објелоганити*; садржај онога што се говори (*шврдити, признати, приговорити*) и оне којима се казује изрицање воље: *молити, наредити, обећати* (Катић 2002:325-331).

У нашој лингвистици овом скупином глагола највише се бавила Г. Штрбац. У свом раду *Синтаксичко-семантички статус једне скупине комуникативних глагола у језику масовних медија* Штрбац (2007:939-950) разматра значење и употребу једне групе ових глагола, при чему ће у поменутој скупиноу уврстити не само лексеме које комуникативну компоненту развијају као део свог примарног значења већ и оне код којих се она јавља као елемент једне од секундарних реализација, какви су на пример глаголи: *годати, испитати, оценити, сматрати*. Њену пажњу привлаче и субјективно обојени искази којима се означава радња говорења, те другом приликом разматра фразеологизме са значењем радње говорења осврћући се на фразеолошке обрте који, како тврди, „на различите начине описују и вреднују говорну активност” (Штрбац 2009:123). Радња говорења том приликом сагледана је као семантичко обележје фразеологизама, који су подељени на оне који исказују позитиван и оне који исказују негативан став према датом сегменту говорног догађаја. Најважнији закључци њене анализе су да је ова група фразеологизама веома бројна и семантички разуђена и да се фразеолошким обртима са значењем радње говорења могу описати и вредновати различити сегменти те радње, као и то да највећи број фразеологизама из ове семантичке групе те сегменте квалификује на негативан начин (Штрбац 2009). Своја сазнања о комуникативним глаголима обједињује и систематизује у својој докторској дисертацији *Рецијске дојуне комуникативних глагола и глаголских именица*. Овде даје заокружену дефиницију комуникативних глагола и њихову поделу. Комуникативни глаголи дефинисани су као језичке јединице „којима се обележава концепт комуникативне активности, а он подразумева произвођење одређеног садржаја односно саопштавање и преношење информација саговорнику природним људским језиком” (Штрбац 2010:44). Она ће глаголе говорења поделити према томе да ли је у комуникационом чину активан само један од учесника или више њих на оне комуникативне глаголе код којих информација тече у једном смеру, какви су нпр. глаголи *рећи, говорити, казати* и на оне код којих проток информација тече наизменично, какви су *разговарати, свађати се, препирати се* (Штрбац 2010). Назив *комуникативни глаголи* у поменутом истраживању резервисан је за све лексеме

из дате лексичко–семантичке групе, док се под типичним *глаголима говорења* подразумевају они глаголи чији је садржај „неспецификован у погледу одређене компоненте” (Штрбац 2010:53), као што су управо глаголи *говориши, рећи, казати*, који су предмет овога рада.

С. Ристић глаголе говорења посматра као групу глагола у функцији метајезичких модификатора, који „реализују различите прагматичко–семантичке садржаје доприносећи семантичкој кохеренцији текста/дискурса” (Ристић 2006:16).

Овом лексичко–семантичком групом бави се и М. Ивић фокусирајући се на три глагола из ове групе. То су глаголи *говориши, рећи* и *казати*, при чему су предмет њеног истраживања сложене лексичке структуре ових глагола. Она сагледава принципе по којима су глаголи говорења удруживани с префиксом *ог-* у српским текстовима првих деценија 19. века и прати развој ових лексичких структура узимајући у обзир и савремени српски језик (Ивић 2007:7-10).

И. Прањковић (2007) анализира глаголе говорења и њихове допуне у хрватском језику, пре свега „с обзиром на семантичка својства по којима се селективно комбинирају с другим ријечима, посебно с онима које функционирају као допуне или разноврсни додаци тим глаголима” (Прањковић 2007: 133). У закључку свог рада *Глаголи говорења и њихове допуне* он истиче да су ови глаголи веома бројни и да су им денотативне и конотативне вредности у већој мери него код других речи семантички, а онда и валенцијски нијансиране (Прањковић 2007).

Глаголи говорења у новије време предмет су и *контраситивних анализа*. Тако Б. Томић (2019:3) истражује семантичке и синтаксичке карактеристике глагола комуникације односно облике и улогу ових глагола у говорном дискурсу енглеског и српског језика, као и у писаним текстовима медијског дискурса и краћих приповедних форми и утврђује које су заједничке црте употребе глагола комуникације у два језика, али и специфичности које се испољавају у различитим језичким системима.

Истраживање и дискусија резултата

1. Глаголи *рећи*, *казати*, *причаћи* и *говорићи*

Глаголи *рећи*, *казати*, *причаћи* и *говорићи* припадају лексичко-семантичкој групи глагола говорења. У ту групу могли бисмо убројити и остале глаголе којима се исказује радња говорења, као што су на пример глаголи *беседити*, *пришедаћи*, као и глаголе са колективном експресијом, какви су на пример *чаврљати*, *ћаскати*, *блебетати* ... Лексичко-семантичку групу Р. Драгићевић дефинише као „групу лексема које припадају истој граматичкој врсти, а које се због своје семантичке блискости могу наћи у односима синонимије, антонимије, хипонимије и подврстама ових односа” (Драгићевић 2007:237). Чланови једне лексичко-семантичке групе имају више заједничких сема, а као архисему групе глагола говорења могли бисмо одредити *саопштавање* или *комуницирање*. Поред архисеме, може се издвојити и доминанта или стожер лексичке групе. То би била лексема *говорићи*, која је и сама члан овог скупа, њено кохезионо језгро. Лексема се сматра кохезионим језгром ако се ниједан од преосталих чланова групе не може значењски одредити без саодношења са лексемом *говорићи* (Драгићевић 2007:242). У шестотомном речнику Матице српске (1990) велики број глагола говорења описан је управо на овај начин. Такви су на пример глаголи:

беседити: 1. 'говорити';

брбљати: 1. 'много говорити о чему безначајном';

булазнићи: 'бесмислено говорити';

викаћи: 1. 'високим гласом говорити';

диванићи: 'говорити, разговарати, ћаскати';

мрморити: 'полугласно говорити';

лаљати: 'намерно говорити оно што није истина';

зановешати: 'говорити неважне ствари';

декламовати: 2. 'говорити говорничким тоном';

рецитовати: 'говорити уметнички текст пред слушаоцима';

причаћи: 1. 'усмено казивати', 2.а. 'говорити';

рећи: 'говором изложити', 'саопштити', 'изговорити';

казати: 'саопштити', 'рећи', 'изговорити'.

Што се пак тиче самог синонимског низа који чине четири посматрана глагола, треба истаћи да су сва четири глагола прилично фреквентна и да се могу сматрати типичним глаголима говорења, као и да су семантички неспецификовани, као што је већ у литератури примећено (Штрбац 2010:53).

1.1 Семантичка структура глагола *рећи*

У РМС за глагол *рећи* наведено је шест значења (РМС, 1990):

- 1. а.** *говором изложити, саопштити, изговорити, изјавити, казати; уопште речима саопштити, усмено или писмено.* — [Отац] једанпут што рекне, па ако не урадиш — бежи куд знаш! *Лаз. Л.* Рекох ти поштено . . . да кћи ми није за те. *Бојд.* Критичар треба да води рачуна о ономе што песник нам о својим песмама рече. *Нег. б.* *објавити као намеру; обећати.* — Напуњавао [ју је] мирисом . . . туђе земље, у којој ради њезин муж и камо је и њу рекао довести. *Пец. в.* *договорити се, споразумети се, заједно утврдити.* — Уговорили смо да ми набавља жице . . . Рекли смо да ми даје коња . . . па ни коња не да. *Глиш.* Хоће ли доћи у речено вријеме? *Рј. А.*
- 2.** *саопштити, ставити на знање неким знаком, гестом.* — Он је руком благо задржа а очима јој нешто рече. *Ком.*
- 3.** *обелоданити, саопштити (о неком тексту).* — Све ће рећи опорука . . . од ње зависи наша судбина. *Крањч. Сшј.*
- 4. а.** *ошкрити, показати, разјаснити.* — Зар је теби сасвим обично што је онако сломљен . . . Теби то ништа није рекло? *Тос. Д. б.* *изразити, насликати.* — Хотио бих стихом рећи онај грч ти трпак. *Крањч. С.* Рекао је кистом на стијени. *Баџ.*
- 5.** *проказати, ошкрити (некога).* — Ја га [убицу] познајем. Па реци га, говори . . . ко је? *Кост. Л.*
- 6.** (везано за поједине глаголске облике) **а.** (у 1. л. аор.) *помислих, учини ми се; закључих.* — Дигоше му се оне пуге прси — ја рекох: пуге пршњак. *Вес.* Реко': морам ја дочекати моје нове станаре. *Ивак. б.* (обично у трп. прид.) *навести, именовати (наведен, именован).* — У одговору [би] . . . свакако била речена и његова народност. *Крањч. Сшј. в.* (у 1. л. мн. имп., ређе у 2. л. јд.) *узмимо, прешпоставимо; на пример.* — Тако, рецимо, секретар . . . [то] оспорава. *Пол. 1958.* Реци, с јабане су; па кад неће за јабанца, што не нађе другог кога овде у селу. *Глиш. г.* (у инф., у прилошкој служби) заст. *у ствари заправо.* — Био је тада обичај, практика рећи, да све ашчије . . . кредитирају . . . подофицирске чиновне. *Срем.*

Према опису примарног значења лексеме *рећи* ('говором изложити', 'саопштити', 'изговорити', 'изјавити', 'казати'; 'уопште речима саопштити, усмено или писмено'), као доминантну сему издвајамо 'вербално саопштавање'. *Рећи* и *говорити* се у свом основном значењу разликују само у погледу вида, јер глагол *рећи* није у том смислу синониман са глаголом *говорити*, већ са његовим префиксалом *изговорити*. Његова је пак семантика, као и семантика глагола *говорити*, шира од семантике глагола *причасти* јер је за глагол *причасти* подразумевана сема 'усмено', док су у опису глагола *говорити* подразумеване семе 'усмено' или 'писмено'. Као једно од подзначења наводи се 'договорити се', 'споразумети се', 'заједно утврдити': *Рекли смо да ми даје коња . . . па ни коња не да.* У опису значења које се наводи као друго стоји: 'саопштити', 'ставити на знање неким знаком, гестом': *Очима јој нешто рече.* У овом, секундарном значењу, однос синонимије развија се са једним од префиксала глагола *казати*, са лексемом *показати*. Могли бисмо рећи и *Очима јој нешто показа.* Овим значењем међутим није обухваћена вербална компонента глагола *рећи*. Треће значење овог глагола је 'обелоданити', 'саопштити (у неком тексту)': *Све ће рећи опорука.* Семантички потенцијал овог глагола обухвата дакле и остваривање говорне активности, и обраћање саговорнику, и произвођење садржаја говора. У четвртном значењу поново је у опису лексеме искоришћен

глагол *показати*: 'открити', 'показати', 'разјаснити': *Теби што ништа није рекло?* Као једна од диференцијалних сема појављује се 'откривање', 'јасноћа'. Под бројем 5 наводи се у опису 'проказати', 'открити (некога)', што поново упућује на семантичку структуру глагола *казати*, јер је *проказати* један од префиксала овог глагола. Дакле, у једном од својих секундарних значења глагол *рећи* синониман је са глаголом *проказати*. За шесто значење наводе се облици аориста 'помислих', 'учини ми се', 'закључих': *Дилоше ми се оне пуште прси — ја рекох: пуце пршњак*. Јасно је да у овом значењу изостаје вербална компонента, јер је у питању пренесено значење овог глагола, које више упућује на процес мишљења него на процес говорења. Као шесто б. значење стоји 'навести', 'именовати': *У одговору би свакако била речена и његова народност*.

С обзиром на улогу у комуникативном процесу, глагол *рећи* је, као и глагол *говорити*, глагол једносмерне комуникације. Ако упоредимо ова два глагола, можемо закључити да је та једносмерност израженија у семантичкој структури глагола *рећи*. У значењу 'говорити с неким', на пример, постоји наизменичност у протицању информације, тј, активни су и пошиљалац и прималац поруке, док код глагола *рећи* нема двосмерности. Комуникативна активност је усмерена ка примаоцу информације. Г. Штрбац (2010) овај глагол посматра као глагол у коме се „компонента вербалног чина никада не јавља као доминантна”, па из тога изводи закључак да се овај глагол зато никада и не употребљава самостално или у споју с адвербијалном допуном: **Деће је рекло*; **Рекао је тихо* (Штрбац 2010:59).

1.2 Семантичка структура глагола *казати*

За глагол *казати* у РМС (1990) наведено је 12 значења:

1. а. *усмено приошћити, саошћити, рећи, (из)говорити, приоведити, приоведати*. — И мени је тако тешко да вам не умем казати. *Лаз. Л.* Све ме некако сврби да кажем. *Креш. б.* (кога, каква) *рећи за кога што*. — Цариграде, лијепа ли те кажу. *НПХ.* Мајка ме је казала и горега но што сам био. *Сек. в.* (у 3. л. мн. без субјекта) *прича се, говори се, ошће је мишљење*. — Кажу да се сјен може узидати. *НП Вук.* Он је, кажу, некакав пјесник који крчи нове путеве. *Бар.*
2. *именовати, споменути*. — Кажу јунака ког не чека рака. *Змај.*
3. *објаснити, објашњавати*. — Свето небо и ви искре мале кажите ми што сте задрхтале. *Крањч. Ситј.* Први закон фотометрије каже нам дакле: расвјета је пропорционална с јакошћу извора свјетлости. *Физ. 1.*
4. *прорицати*. — Он је сам желио да . . . види шта му плећка каже. *Ђор.* Књиге кажу муке свакојаке. *Марш.*
5. (кога) *издати, изјавити, јавити, пријавити, проказати*. — Срам те било, мрзиш браћу! Чекај, док те кажем оцу. *Дом.* А да те оцу кажем? *Пеи.*
6. *заповедити, заповедати, наредити, наложити, прописати*. — Ради што ти се каже! *Лаз. Л.*
7. *мислити, помислити*. — Шта ће казати свет кад види да се кажњава . . . један угледан првак. *Андр. И.*
8. *изразити што (мисао, суд и сл.) у писаном саставу (у књижевном делу, расправи и сл.), (на)писати, шврдити*. — Да не спомињем толиких . . . пјесника што су пјевали . . . као наш Прерадовић, рекавши у пјесми оно што не могаху казати у чланку. *Маилови.*

9. (на кога) (о)бедити, (о)кривити кога. — Није истина што на дете кажеш. *НП Вук.*

10. изразити, изражавати што вањским, спољним изгледом (без помоћи речи). — Стрн добро стоји и трсови лијепо кажу. *Шен.* Светле очи кажу младост рано зрелу. *Стиан.*

11. (у)чинити помоћу речи, каквога знака, покрета, чина и сл. да се што види, показ(ив)ати коме што. — Ну, хајд пођи са мном да ти кажем стадо. *Мишр.* Та што? то ћу и чином казати! *Крањч. Свј.*

12. (кога, коме) упознати (кога с ким), представити кога коме. — Тко је онај младић и где станује? . . . Горим од жеље да и вас њему кажем. *Креш.*

Примарно значење овог глагола наведено у РМС као 1. а. је 'усмено приопштити', 'саопштити', 'рећи', 'изговорити', 'приповедити', 'приповедати': *И мени је шако тешко да вам не умем казати.*

Већ према опису примарног значења овог глагола јасно је да глагол припада истом синонимском низу којем припадају глаголи *говориши, причаши* и *рећи*. За разлику од глагола *говориши* и *рећи*, овде је у опису истакнута сема 'усмено', што овој глагол, према семантици приближава и глаголу *причаши*. То је тим очигледније и ако се позовемо већ на значење 1. в. у чијем опису стоји 'прича се', 'говори се', 'опште је мишљење': *Он је, кажу, некакав пјесник који крчи нове пушеве.* У семантичком језгру и једне и друге лексеме (*причаши* и *казати*) јавља се сема 'фикционалност', као и сема 'усмено'. Друго значење глагола *казати* је 'именовати', 'споменути': *Кажу јунака кој не чека рака;* док је треће 'објаснити', 'објашњавати': *Први закон фотометрије каже нам. . .*

Под бројем 4 наводи се глагол *прорицаши*, дакле један од префиксала глагола *рећи*: *Књиге кажу муке свакојаке.* Пето значење је 'издати', 'тужити', 'јавити', 'пријавити', 'проказати': *Чекај, док те кажем оцу.* У овом значењу синониман је са глаголом *рећи* и једним од својих префиксала (*проказати*). Као диференцијална сема појављује се сема 'издаје'. За шесто значење у РМС стоји: 'заповедити', 'заповедати', 'наредити', 'наложити', 'прописати': *Ради што ти се каже.* Као допунска сема појављује се сема 'наредба', 'заповести'. Значење које се у РМС наводи као седмо је дефинисано глаголима *мислиши, промислиши*, али не може се рећи да нужно искључује вербално комуницирање: *Шта ће казати свети кад види да се кажњава. . . један у гледан првак.* У опису значења које је наведено као осмо стоји: 'изразити што у писаном саставу' (у књижевном делу, расправи), 'написати', 'тврдити', где се дакле потенцира семантичка компонента 'писано', 'тврђа': *Да не спомињем толиких. . . пјесника што су пјевали. . . рекавши у пјесми оно што не могаху казати у чланку.* Девето значење је: 'кривити кога', што значи да је диференцијална сема 'кривица': *Није истина што на дете кажеш.* Десето значење је 'изразити', 'изражавати што спољашњим изгледом' (без помоћи речи), дакле потенцирано је одсуство вербалне компонентне (– вербално): *Светле очи кажу младост рано зрелу;* док је у следећем значењу вербална компонента необавезна, али могућа: 'учинити помоћу речи, каквога знака, покрета, чина и сл. да се што види', 'показати (показивати) коме шта': *То ћу и чином казати.* Последње, 12. значење је: 'упознати (кога с ким)', 'представити кога коме'. Ово значење није уобичајено у савременом српском језику. Приметно је да се са становишта говорника савременог српског језика, нека од наведених значења овог глагола доживљавају као архаична, а ако не сасвим архаична, онда као благо застарела. Архаичним бисмо тако могли означити 2, 9, 10, 11. и 12. значење.

И глагол *казати*, као и глагол *рећи*, означава једносмерност у комуникативном чину, при чему је у највећој мери испољена семантичка компонента која се тиче садржаја радње говорења. Уочава се постојање синонимије између глагола *казати* у једном од његових значења и префиксала *проказати*. Као диференцијалне семе су и у једној и у другој лексеми присутне семе 'издаја', 'тајност'.

1.3 Семантичка структура глагола *причати*

За глагол *причати* у РМС (1990) наведена су 4 значења:

1. (о чему, шта) усмено казивати, саопштавати какав догађај, какву причу, приповедаати. — Причала је како је Ханибал са слоновима дошао . . . у Италију.
2. а. пеј. *говоришти*. — Нека доктори причају шта знају, ја ћу се држати свога.
б. погрд. *говоришти неистину, измишљати, обмањивати говором*. — Шта ви ту мени причате! прекиде га уредник. в. разг. *одавати тајну (обично на полицији под притиском)*. — Цица се није добро држала. А изгледа ни Милан. Причали су понешто.
3. *разговарати се*.
4. (безл.) у изразу: прича се *говоре, приповедају*. — Нек' се прича и нек' се казује.

У првом значењу глагола *причати* ('усмено казивати, саопштавати какав догађај, какву причу, приповедати') присутне су семе: 'вербално саопштавање', 'свесно', 'људско', 'једносмерност', 'догађај', 'усмено', 'субјективност', 'неформално': *Причала је како је Ханибал са слоновима дошао . . . у Италију*.

У значењу 2. а. које је дефинисано синонимом *говоришти* тежиште је такође на предмету говорења, само што је изражена сема фикционалности, неистине, неповерења. Сам квалификатор *пејоративно* упућује на закључак да се глагол *причати* у значењу *говоришти* врло често тако и употребљава: *Нека доктори причају шта знају, ја ћу се држати свога*.

И значење 2. б. је погрдно ('говорити неистину, измишљати, обмањивати говором'): *Шта ви ту мени причате! прекиде га уредник*. Као семантичка обележја издвајају се: 'саопштавање', 'фикција', 'обмана', 'вербално'.

Негативна конотација уочава се и у трећем подзначењу ('одавати тајну'): *Цица се није добро држала. А изгледа ни Милан. Причали су понешто*. Ово значење појавиће се и у значењској структури једног од префиксала глагола *говоришти* ('проговорити, одавати тајну под притиском').

Значење 3. глагола *причати* дефинисано је синонимом *разговарати се*, који је такође један од префиксала глагола *говоришти*. Семе које се могу издвојити су: 'саопштавање речима', 'дуративност', 'наизменичност', 'усмено', 'неформално'. Ако бисмо детаљније упоређивали ово значење глагола *причати* са синонимом којим је описан у РМС (1990), приметили бисмо још и да глагол *разговарати* у односу на глагол *причати* има формалнију употребу:

разговарати: [+]формалност *причати*: [-]формалност

И четврто, последње значење глагола *причати*, описано је синонимима који припадају истом синонимском реду, односно лексичко-семантичкој групи глагола говорења, од којих је

један сам глагол *говориџи*: *Нек' се прича и нек' се казује*. У овом значењу се као диференцијална семантичка компонента издваја 'свевременост'.

У основи сваког од наведених значења глагола *причаџи* је оно о чему се говори, за разлику од глагола *говориџи*, чије се основно значење темељи на самој радњи говорења или говорној способности, мада има неких значења где ова дистинкција није тако изражена: *Немам ја шта с тобом да говорим*.

Из дефиниција значења глагола *причаџи* јасно се уочава да је фокус на догађају и уобличавању догађаја речима. Такође је приметно да постоји семантичка компонента фикционалности и субјективности с обзиром на чињеничност онога о чему се прича.

Поред архисеме 'саопштавање' односно доминантне семе 'вербално саопштавање', присутне су и семантичке компоненте: 'свевременост', 'фикција', 'усмено', 'субјективно', 'догађај'. Тежиште је на садржају који се казује.

1.4 Семантичка структура глагола *говориџи*

У Речнику МС (1990) за лексему *говориџи* наводи се 7 значења:

1. *имаџи моћ, способност говора*
2. *служиџи се говором; а. саопштаваџи нешто речима, казиваџи. б. знаџи неки језик, служиџи се неким језиком*
3. **а.** *казиваџи, саопштаваџи писмено*. — Књига говори ... кроз векове. **б.** *имаџи за предмет, за садржај нешто*. — Еп говори о витезовима.
4. **а.** *држаџи говор, беседиџи*. — Дара је говорила сакупљеној маси ... **б.** *служиџи мису, читаџи молишву*. — Мислиш ли сутра мису говорити? **в.** *одговараџи лекцију; учиџи, предаваџи*. — Ко ће да говори?
5. **а.** *водиџи разговор, разговараџи*. — Немам ја шта с тобом да говорим. **б.** *биџи у добрим односима с ким (обичније у одричном облику: биџи у завади)*. — Не говорим с њим. **в.** *причаџи*. — О томе се говорило у кућама свију суседа.
6. **фиг.** сведочити, потврђивати, доказати, указивати на нешто. — Чињенице говоре само једно.
7. **а.** **фиг.** саопштавати нешто спољним знацима држањем, очима, изразом. — Говорило се више очима него језиком. **б.** испољавати се, читовати се, наговештавати, предсказивати. — Мрачни израз његовог лица није говорио ништа. **в.** изазвати неко осећање или мисао, подстицати, нукати. — Срце му је говорило да буде на страни Фехимовој.

Као архисема првог значења издваја се 'вербално комуницирање' ('саопштавање') којој се додаје и сема 'способност'. Семе које се подразумевају и које можда није потребно наводити су 'људско' и 'свесно'. Значење 2. а. дефинисано је семом саопштавања, прецизније семом саопштавања речима: *Рече као да говори неку важну ствар*. Значење 2. б. поново подразумева семе 'способност', 'умеће', 'знање': *Добро говори енглески*. Треће подзначење у опису садржи *изговараџи на посебан начин, заносиџи: Рођен је њу у нашем селу, а говори као Македонац*. За ово подзначење додаје се семантичка компонента посебности, одступања. Четврто подзначење дефинисано је као *увераваџи, тврдиџи*, што значи да се архисеми 'саопштавање' додаје сема одлучности, уверености, али и убеђивања речима.

Прва два значења са својим подзначањима имају сему 'усмено', за разлику од трећег значења глагола *говори́ти* (једног од секундарних) које је дефинисано са *казива́ти*, *саопштава́ти* и *писмено*. Као архисема се и у овом значењу издваја сема 'саопштавање', а додаје се сема 'писмено': *Књига говори кроз векове*.

Четврто значење, осим описно 'држати говор', дефинисано је и синонимом *беседи́ти*. Ово значење подразумева једносмерност јер је активан само пошиљалац поруке. Слушаоци су у пасивном положају, а подразумевана је и извесна доза високог стила, свечани тон у колективној експресији. Архисема је 'саопштавање' а диференцијална сема 'свечано'. У подзначању 'одговарати лекцију' као диференцијална сема појављује се 'учење', 'предавање'. И у овом значењу подразумевана је једносмерност у комуникативном процесу: *Ко ће да говори?* Тек у значењу 'водити разговор, разговарати', које је у РМС (1990) наведено као пето значење, глагол *говори́ти* подразумева двосмерност, размену информација и тада је његово значење ближе глаголу *прича́ти*. Оно што може да се истакне као различито тиче се поново семе формалности. Ако бисмо анализирали семантичке компоненте по принципу дистинктивних обележја у смислу присутности/одсутности својстава, онда би се могло рећи да је [+]формалност у значењу глагола *говори́ти* с неким а [-]формалност у значењу *прича́ти* с неким.

Шесто значење лексеме говорити је обележено квалификатором 'фигуративно'. Ово је секундарно значење ('сведочити', 'потврђивати', 'доказати', 'указивати на нешто').

Значење 7. а. такође је једно од секундарних значења глагола *говори́ти* ('саопштавати нешто спољним знацима држањем, очима, изразом'). У семској структури овог значења глагола *говори́ти* уочава се архисема 'саопштавање' а диференцијалне семе тичу се присуства односно одсуства обележја 'вербално'. У овом значењу ова сема је одсутна. Порука је присутна, само је исказана невербалном комуникацијом (*-вербално*). У овом значењу комуникација није нужно једносмерна (*Говорило се више очима него језиком*). Значење 7. б. ('испољавати се, очитовати се, наговештавати, предсказивати') не укључује наизменичност у комуникацији (*-наизменичност*): *Мрачни израз његовог лица није говорио ништа*. Трећа варијанта овог значења ('изазвати неко осећање или мисао, подстицати, нукати') укључује и сему емоционалности, која није присутна у претходним примерима: *Срце му је говорило да буде на сцени Фехимовој*. Ово подзначање поседује и семантички компоненту подстицања на радњу, али не и саме радње, која је обавезна у првих пет примера.

Примећујемо да је сема 'вербално саопштавање' доминантна у семантици сва четири глагола. За сва значења глагола *прича́ти* у опису је употребљен глагол *говори́ти*, осим у првом, где стоји *усмено казива́ти*, што је глагол који је опет по својој семантици близак глаголу *говори́ти*. Глагол *говори́ти* има приметно богатију полисемантичку структуру од глагола *прича́ти* и глагол *прича́ти* се саодноси са њим, као и остали чланови лексичко-семантичке групе глагола говорења. Највећи број значења забележен је за глагол *казати* (12). У опису глагола *казати* и *прича́ти* присутна је и сема 'усмено'. Глаголи *рећи* и *казати* су глаголи једносмерне комуникације, док глаголи *прича́ти* и *говори́ти* могу бити глаголи једносмерне или двосмерне комуникације.

1.5 Фреквенција појављивања глагола говорења у корпусима

Да бисмо могли рећи нешто више о статусу ових глаголских лексема у српском језику, сматрали смо да није довољно ограничити се на грађу из речника. Фреквенцију појављивања глагола *рећи*, *казати*, *причати* и *говорити* пратимо анализирајући број потврда у корпусима СрпКор и srWaC. Претрагом поменутих корпуса добили смо резултате о фреквенцији појављивања глагола *рећи*, *казати*, *причати* и *говорити*, који су приказани у табели 1.

Табела 1. Фреквенција појављивања глагола говорења у корпусима

глагол	број потврда у корпусима		фреквенција (на милион речи)	
	СрпКор* 2013	srWaC** 2016	СрпКор* 2013	srWaC** 2016
рећи	278.853	687.627	2.285,68	1.239,80
казати	193.443	632.355	1.585.60	1.140,14
причати	14.282	113.009	117.07	203,76
говорити	77.296	281.498	633,57	507,54

* Резултати ексерпирани из *Корпуса савременог српског језика – СрпКор 2013* (СрпКор 2013) напредном CQP претрагом типа: [lemma="govori.+"] & (pos="V.*") (лема на позицији глагола у свим облицима).

** Резултати ексерпирани из *Serbian Web корпус* (srWaC 2016) напредном CQL претрагом типа: [lemma="govoriti" & tag="V.*"] (лема на позицији глагола у свим облицима).

Глагол *рећи* је најфреквентнији: у СрпКор-у има 278.853 потврда (СрпКор 2013) а у корпусу srWaC чак 687.627 потврда (srWaC 2016). Следи глагол *казати*, који у СрпКор-у има 193.443 потврда (СрпКор 2013) а у корпусу srWaC 632.355 потврда (srWaC 2016).

Глагол *говорити* у СрпКор-у има 77.296 потврда, а глагол *причати* у истом корпусу потврђен је 14.282 пута (СрпКор 2013). У корпусу srWaC глагол *говорити* има 281.498 потврда, а глагол *причати* 113.009 (srWaC 2016), што значи да глагол *причати* има релативно већу фреквенцију у корпусу srWaC у односу на СрпКор. Ако упоредимо само *говорити* и *причати*, у оба корпуса ипак је фреквентнији глагол *говорити*.

Према подацима из табеле видљива је нпр. велика разлика у броју потврда глагола *казати* и *рећи* у корист другог корпуса, што је и разумљиво због већег обима самог корпуса srWaC. Иста тенденција присутна је и код глагола *причати*, с тим што је ова разлика још израженија. Ипак, глаголи *рећи*, *казати* и *говорити* су фреквентнији у СрпКор-у у односу на srWaC (посматрано у броју појава на милион речи). Једино је глагол *причати* фреквентнији у корпусу srWaC, и то скоро двоструко. Ово би могло ићи у прилог тези о неформалности у семантици другог глагола, јер је srWaC корпус заснован на језику интернета (новинарски и разговорни стил) за разлику од корпуса СрпКор, који не обухвата разговорни стил.

Глагол *казати* уобичајенији је у употреби у облику презента него у футуру првом и перфекту. О овоме сведочи и много већи број потврда овог глагола када је он у презенту. Од укупно 273.853 потврда у СрпКор-у, у презенту стоји 167.003 (86,33% од укупног броја). У корпусу srWaC тај проценат је 79,32% док је, на пример, глагол *говорити* у презенту заступљен са 68,96% у корпусу srWaC и а у СрпКор-у са 56,25% (у односу на укупан број потврда).

2. Семантички потенцијал глагола *рећи*, *казати*, *причасти* и *говорити* и значењски односи у које ступају

Најопштији принципи организације лексема су два основна вида организације лексичких јединица — синтагматски и парадигматски. Синтагматска лексичка равна подразумева могућност линеарног повезивања лексема у целину — лексички спој (Дражић 2014:26). У руској лингвистици феномен удруживања лексема означен је термином лексичко слагање (Дражић 2014:42). Једна лексичка јединица може имати изражену, слабију или веома слабу склоност ка другој, а способност удруживања лексема дефинише се као колокабилност. Према Р. Драгићевић (2007:213) предмет проучавања колокације може бити и проблем дистрибуције лексема које је сачињавају и, шире, закон семантичке спојивости, захваљујући којима се она остварује. Као пример наводи колокацију *грудва снећа* где уз реч грудва мора стајати лексема којом се означава материја која се може обликовати у виду тврде лоптице, те никако није могућ спој **грудва кише*. Она такође сматра да треба одговорити на питање „с којима је лексемама лексичко слагање само могуће, а с којима је пожељно, па самим тим и фреквентно у језику (Драгићевић 2007:214).

Покушаћемо да одговоримо на питање какво је лексичко окружење глагола *говорења рећи*, *казати*, *причасти* и *говорити* односно који су синтагматски спојеви посматраних глагола најфреквентнији.

За потребе анализе користили смо само СрпКор, при чему је наша претрага укључивала само глагол у инфинитиву, јер би у противном грађа за анализу била преобимна. Анализирани узорак од 300 конкорданци² даје следеће резултате у вези са употребом и значењем глагола *говорења*.

Глагол *рећи*:

- (1) *рећи да* (изрична реченица) – 125 потврда;
- (2) *рећи нешто* – 23 потврде;
- (3) *рећи (слободно, како)* – 18 потврда;
- (4) *треба рећи* – 8 потврда;
- (5) *моћи, морати рећи* – 43 потврде;
- (6) *рећи за* – 2 потврде;
- (7) *рећи о* – 3 потврде.

Глагол *казати*:

- (1) *казати да/како* (зависна реченица) – 40 потврда;
- (2) *моћи, хтети, смеи казати* – 30 потврда;
- (3) *казати нешто* – 47 потврда;
- (4) *казати (како)* – 6 потврда;

² За сваки од наведених глагола *говорења* формиран је у СрпКор-у засебан упит који је за резултат дао велики број конкорданци сортираних према десном контексту. Из укупног броја конкорданци методом случајног избора одабрано је по 300 конкорданци за сваки од наведених глагола *говорења* (употребом функције упита за приказ случајно одабраних резултата). Анализа је спроведена на овако формираним случајним узорцима за сваки од наведених глагола *говорења*.

Глагол *говори́ти*:

- (1) *говори́ти да/како/зашто/где* (изрична реченица) – 11 потврда;
- (2) *говори́ти о (некоме, нечему)* – 90 потврда;
- (3) *говори́ти нешто* – 4 потврде;
- (4) *говори́ти* са адвербијалом (како) – 27 потврда.

Глагол *прича́ти*:

- (1) *прича́ти о (некоме или нечему)* – 118 потврда;
- (2) *прича́ти да (како)* (изрична реченица) – 22 потврде;
- (3) *прича́ти* са адвербијалом (много, дуго, глупо, лепо, нашироко ...) – 34 потврде;
- (4) *прича́ти нешто* (приче, бајке, глупости, доживљаје, појединости) – 25 потврда;
- (5) *прича́ти са* – 6 потврда;
- (6) *прича́ти коме* – 10 потврда;
- (7) *прича́ти по (траду, сокацима ...)* – 2 потврде;
- (8) *прича́ти* са модалним и фазним глаголима – 23 потврде.

Када глагол *прича́ти* за допуну има беспредлошки акузатив, то је најчешће именица *прича*. Од 300 примера у којима је употребљен глагол *прича́ти* 24 пута се овај глагол комбинује са именицом *прича*. Наводимо само неке од примера: *Изазов је прича́ти приче о оваквој врсти људи; Непријатно је прича́ти приче, јер су судбине углавном тужне; Прича́ти велику причу о мейроу је нереално; по трећи пут прича́ти албанску причу*; *прича́ти њихове приче* итд. Најчешће се глагол *прича́ти* комбинује с локативом: *прича́ти о томе, прича́ти о некоме, о доживљајима, о будућности, о стварима, о далеким земљама, о тој теми, о појединостима, о животи, о будућности*. Када следи беспредлошки датив, онда се често јавља лексички спој *прича́ти унуцима* и *праунуцима* и *прича́ти својој деци*. У нашој грађи такође има много примера који указују на то да се овај глагол често комбинује и са квантификативним прилозима као што су *мноо, дуго, толико*. Наводимо неке лексичке спојеве глагола са прилозима: *прича́ти опширно; прича́ти нашироко; мноо прича́ти; прича́ти верно и темељно; прича́ти тордо; прича́ти ваљрено*. Овај глагол налази се и у колокацији *прича́ти наоколо* или *прича́ти по сокацима*.

Кузњецова (1982:98) сматра да је основни закон лексичке синтагматике семантичко усаглашавање речи, које се испољава у томе што речи „[...] имају заједничке компоненте својих значења, а да се заједничке семе понављају како би речи подупирале једна другу”.

У нашој грађи појављују се примери у којима иза глагола причати следе именице *приче, бајке, лаж, неистине*. Семе које можемо издвојити као заједничке су 'фантастично', 'догађај', 'прича', што упућује на закључак да овај глагол често за себе везује именице које денотирају какву фикцију.

Што се тиче глагола рећи, приметно је да иза овог глагола најчешће стоји изрична реченица. У корпусу су регистроване следеће синтагматске везе (колокације, идиоми и устаљени изрази): *рећи истину, рећи неколико речи, слободно рећи, ошворено рећи, јасно рећи, искрено рећи, редом рећи, рећи праву реч, ваља рећи, треба рећи*.

Ако посматрамо колокације *прича́ти приче* и *рећи неколико речи*, приметимо да и у првој и другој можемо говорити о инкапсулацији у том смислу што је што је значење једног члана (секундарног колоката) садржано у значењу примарног колоката, с тим што у другом случају постоји и обавезни детерминатор.

Кад је глагол *говори́ти* у питању, највећи број потврда је у споју са локативом: говорити о нечему, док је на другом месту је употреба овог глагола са адвербијалом. Издвојићемо најфреквентније лексичке спојеве како бисмо илустровали његово лексичко окружење: *гласно говори́ти, правилно говори́ти, говори́ти кроз плач, дуго говори́ти, говори́ти ситишаним гласом, говори́ти у вештар, говори́ти глумоси, говори́ти истину, отворено говори́ти, наглас говори́ти, најамеш говори́ти, много говори́ти, говори́ти изнемољим гласом, говори́ти срцем, разложно говори́ти, уржурбано говори́ти, намешно говори́ти, похвално говори́ти, говори́ти дубоким гласом, живо говори́ти ...*

Глагол *каза́ти* има највећи број потврда у споју са беспредлошким акузативом (*каза́ти нешто*), али је поврћен и велики број примера у којима следи изрична реченица, као што је то случај и са глаголима *говори́ти, рећи* и *прича́ти*.

Већина наведених колокација спада у колокације у ширем смислу, мада има и колокација у ужем смислу као што су *прича́ти приче, прича́ти наоколо* и фразеологизама, као што је нпр. лексички спој *говори́ти у вештар*³.

М. Риђановић (1988:314-315) семантичку везу између две суседне лексеме одређује као немогућу, могућу или пожељну, при чему за примере немогућих веза наводи везе као што су **квадратни круг* или **ићи камен*. Када су посматрани глаголи говорења у питању, у нашој грађи, у Корпусу, спорадично се налазе случајеви лексичких веза који би се могли означити као могући али непожељни. Такви су лексички спојеви на пример *говори́ти приче* и *прича́ти језик, прича́ти истину*.

Јасно је да лексеме *прича́ти, говори́ти, рећи* и *каза́ти* припадају истом синонимском низу, али да бисмо прецизније одредили однос између њих, потребно је да упоредимо сва или бар већину значења ових лексема. Упоредити значења двеју лексема значи упоредити и све њихове деривате. Зато узимамо у обзир све семантичке реализације ових глагола, али и значења њихових префиксала, о чему ће бити речи у даљем току рада. Глагол *говори́ти* усмерен је на пошиљаоца поруке, док је глагол *прича́ти* више усмерен на поруку или садржај. У семантици глагола *прича́ти* важнији је садржај говорног чина, а нису присутни елементи самог процеса говорења, док је код глагола *говори́ти* баш то у првом плану (Прањковић 2007:137). Прањковић ову разлику у типовима семантизације значењског поља објашњава тиме са којим се семантичком типом прилога ова два глагола могу односно не могу комбиновати, позивајући се на рад Милке Ивић *О одредби разјоветно и поводом ње*. У овом раду М. Ивић (2004:2) прави разлику између употребе ова два глагола с обзиром на природу спознајне димензије комуникативне активности. Како она тврди, може се „говорити интересантно”, и „причати интересантно”, али се глагол *прича́ти* не може комбиновати с прилозима који семантички упућују на аспект самог процеса говорења: *говори́ти промукло, не* и **прича́ти промукло*. Из овога ауторка изводи закључак да је код глагола *прича́ти* „спознајна компонента информисања превагнула по значењу над спознајном компонентом

³ Нејгебауер (1982) дели колокације на оне у ширем смислу и на оне у ужем смислу, при чему под колокацијама у ширем смислу подразумева слободне спојеве речи, релативно устаљене спојеве речи, идиоме и пословице. Колокације у ужем смислу су колокације на синтагматском нивоу које функционишу као знак са устаљеним основним значењем и устаљеном употребом целине.

гласовне материјализације” (Ивић 2004:2). Питање је колико је ова дистинкција присутна у разговорном стилу или језику медија, који се све више издваја као засебан функционални стил. За глагол *причајти* Прањковић (2007) каже да се подразумева и да је тема о којој је реч на неки начин прикладна за усмено излагање, тј., да се може уобличити као прича. Зато се начелно не повезује с конкретним објектима: **Прича истинну*.

Из угла метода компоненцијалне анализе запажамо још и да се у више значења и један и други дефинишу као 'саопштавати нешто', 'саопштавати нешто речима', као што се у једном од значења (једно од подзначења онога које се у РМС наводи као пето) глагол *говоријти* објашњава глаголом *причајти*, и обрнуто, друго значење глагола *причајти* описано је синонимом *говоријти*, а у дефиницији првог употребљен је глагол *казивајти*, поред *приповедајти*. За опис четвртог значења користи се синоним *разговарајти*, што је поново један од префиксала глагола *говоријти*. У *Речнику синонима* Павла Ћосића (2008:125) за глагол *говоријти* као први синоним наводи се глагол *причајти*. Наведени су још: *приповедајти*, *беседијти*, *диванијти*, *изјављивајти*, *обраћајти се*, *олашавајти*, *швердијти* и *казивајти*. Овим се дакле потврђује теза да ова два глагола припадају истом синонимском реду, поред осталих глагола говорења који су такође врло често коришћени у поступку дефинисања једног односно другог глагола.

Глаголи *говоријти* и *причајти* би се, с обзиром на дефиниције у речницима, али и употребу, могли посматрати као блискозначнице, ако имамо у виду да се у литератури као истозначнице углавном третирају само стручни или научни термини као што су на пример *анемија* и *малокрвност* (Драгићевић 2007:253). Како у односу синонимије не стоје сва њихова значења, то би се такав однос синонимије могао означити као парцијална синонимија. Као пример правих синонима иста ауторка наводи глаголе *рећи* и *казати*.

Д. Шипка инсистира на различитом корену, а идентичном или приближно једнаком садржају синонима и објашњава да се различитост корена уводи ради разграничавања синонимије од међулексемске дублетности (Драгићевић 2007:246). Ако се осврнемо на овај критеријум поделе на једнокоренске и разнокоренске синониме, онда ћемо ова два глагола уврстити у разнокоренске синониме.

Уколико се будемо позвали на компоненцијалну анализу, коју смо у уводном делу поменули као метод који ће нам послужити за анализу семантичког садржаја глагола којима се бавимо, семантичка сличност синонима објашњава се истом архисемом и идентичношћу већине сема нижег ранга. Већ смо нагласили да би лексеме *говоријти* и *причајти* према лексикографском опису биле неправи синоними. Синоними се обично разликују по једној значењској димензији. Углавном имају исту архисему и већину истих сема нижег ранга, а разликују се по једној семи или мањем броју сема које су на нижем ступњу семске хијерархијске лествице. Управо минимална разлика између два синонима, која се може свести и на разлику у семама нижег ранга је разлог зашто може доћи до неутрализације семантичких различитости између релативних синонима, а последица тога је добијање способности да значе исто (Драгићевић 2007:250). За пример ове неутрализације наводимо појаву која је одлика разговорног стила и новијег је датума. Све чешће значење **2. б.** глагола *говоријти* замењује се глаголом *причајти*, тако да можемо да кажемо да је глагол *причајти*, који има мање значења од глагола *говоријти*, проширио своју семантику. Потврду за ову појаву пронашли смо у разговорном и новинарском стилу: *Она прича енглески као мајтерњи*. Када долази до тога да се за значење 'знати језик', 'владати језиком' уместо лексеме *говоријти* у новинарском и разговорном стилу употреби лексема *причајти*? Не можемо поуздано

тврдити зашто постоји тенденција проширења семантике глагола *причаџи*, али она се уочава и у другим примерима:

[...] и његови државни секретари се понашају као да је то њихова прџија, онај Видојевић зна да га гледамо и отворено **прича неистину** пред . . .
(*srWaC.142385,uvps.rs*)

Ја не знам да ли овај сведок **прича истину** или не (*srWaC.908457,b92.co.rs*)

Иако је дакле у литератури (Ивић, 2004; Прањковић, 2007) наведено да се глагол *причаџи* не повезује са конкретним објектом, ипак постоји велики број потврда управо оваквог повезивања. Ово само потврђује тезу о све већем удаљавању говора просечног говорника од препорученог стандарда. С обзиром на то да смо ове две лексеме одредили као блискозначнице, треба одредити које су то семе нижега ранга које им нису заједничке. Семе нижега ранга које се разликују су 'фикционалност', 'догађај', 'формалност'. Сема 'формално' везује се за већи број значења глагола *говориџи*, а није присутна у семантици глагола *причаџи* — причање је неформалније од говорења. С друге стране, семе 'догађај', 'субјективност', 'фикционалност' појављују се у семској структури глагола *причаџи*, али не и глагола *говориџи*.

3. Истраживање и резултати

Сваки језик се током времена непрестано мења и еволуира. То важи и за српски језик. Пошто је у овом раду фокус на глаголима говорења, пошли смо од хипотезе да *у савременом српском језику постоје извесна одступања у употреби неких глагола говорења*, посебно у разговорном функционалном стилу. Наша предикција је да *долази до проширења семантике глагола **причаџи***, који се све чешће употребљава уместо глагола *говориџи* у квалификативном значењу у смислу поседовања способности да се говори каквим језиком, које се према речнику РМС иначе везује само за глагол *говориџи*.

Да би се две речи могле посматрати као синоними довољно је да буду „међузамењиве у појединим контекстима”, али се дешава да неке речи, као што је већ примећено, постају замењиве и у оним контекстима где се таква замена не очекује, односно један од синонима почиње „трајније да покрива и обухват неких својих синонима” (Прџић 1999).

Дакле, ова тенденција је у језику већ уочена. Да бисмо показали у којој мери је оваква појава присутна у разговорном стилу савременог српског језика, спровели смо анкету којом смо желели да потврдимо поменути тенденцију анализом којом би се утврдила њена статистичка значајност.

Како бисмо закључили до каквих је померања у семантици глагола дошло у савременом српском језику, судом граматичности испитујемо како говорници српског језика вреднују реченице у којима су употребљени глаголи говорења.

3.1 Опис и методологија истраживања

Истраживање је спроведено на простом случајном узорку од 121 испитаника уз помоћ упитника вредновања реченица. Упитник вредновања реченица сачињен је у електронској форми у алату Google Forms и дат је у прилогу рада. Истраживањем су обухваћени само пунолетни испитаници. Испитаници су, пре почетка истраживања, упознати са начином извођења истраживања, сврхом и циљевима истраживања, условима у вези са учешћем у истраживању и условима под којима ће подаци прикупљени истраживањем бити употребљени:

Поштовани,

Захваљујемо вам на времену које сте издвојили за учешће у овом истраживању!

СВРХА ИСТРАЖИВАЊА

Говорници одређеног језика често сами различито вреднују реченице сопственог језика, те нас занима како Вам звуче, или како Ви вреднујете реченице које би изговорио Вама блиски пријатељ или члан породице.

ОПИС ИСТРАЖИВАЊА

Попуњавање упитника траје око 15 минута.

На екрану ће бити приказана реченица. Након што у себи прочитате реченицу, Ваш задатак је да оцените како Вам звучи та реченица (односно, звучи ли Вам та реченица као реченица коју би изговорио Вама блиски пријатељ или члан породице) притиском на број на приказаној скали са бројевима од 1 до 5, где 1 значи ЛОШЕ (-) а 5 ДОБРО (+).

Време за читање и оцењивање је ограничено. Након што оцените реченицу, притисните тастер за наставак („Next”) да бисте прешли на оцењивање наредне реченице.

По оцењивању последње реченице потребно је да притиском на одговарајући тастер („Submit”) пошаљете попуњени упитник. Добићете обавештење о томе да су ваши одговори успешно сачувани.

УЧЕШЋЕ У ИСТРАЖИВАЊУ

Учешће у овом истраживању је добровољно. Ако у било којем тренутку испитаник одлучи да прекине учешће, његови подаци неће бити коришћени у истраживању. Испитаник може прекинути учешће у испитивању све док не притисне тастер за слање попуњеног упитника („Submit”).

УПОТРЕБА ПРИКУПЉЕНИХ ПОДАТАКА

Прикупљени подаци биће коришћени у сврху истраживања и могу бити објављени у облику резултата истраживања без истицања или засебног навођења података сваког појединачног испитаника. У циљу спречавања измене или злоупотребе података, ваши одговори биће прослеђени на вашу имејл адресу након попуњавања упитника.

Након тога је од учесника захтевано да унесу своју адресу електронске поште и да дају свој пристанак за учешће у истраживању:

Штриклирањем доле наведене изјаве потврђујете да су вам пре почетка истраживања описани сврха и циљеви истраживања, начин спровођења истраживања и начин публикувања резултата истраживања и да сте, својом слободном вољом, сагласни да учествујете у истраживању и да се ваши подаци могу користити у истраживачке сврхе. Потврда ваше сагласности за учешће у истраживању је неопходна да бисте наставили са попуњавањем упитника. У супротном, можете одустати од учешћа у истраживању затварањем овог упитника.

[] *Уиознаи сам са сврхом, циљевима и начином спровођења истраживања и публикувања резултата истраживања и својевољно пристајем на учешће у истраживању.*

Упитник су могли да попуњавају само они испитаници који су дали своју сагласност за учешће у истраживању. Они испитаници који су дали своју сагласност за учешће у истраживању имали су могућност да у било којој фази истраживања одустану од истраживања, па такви подаци нису бележени нити коришћени у истраживању. Тек након притиска на тастер за слање попуњеног упитника, подаци су аутоматски евидентирани у бази података о истраживању у програму *Google Sheets*.

Упитник се састојао од 20 реченица од којих већина нису у вези с испитиваном појавом, како испитаници не би били свесни шта се испитује.

Прелиминарна обрада и кодирање прикупљених података ради њиховог уношења у софтверски пакет за статистичка истраживања урађени су у програму за унакрсне табеларне прорачуне *Microsoft Excel*.

Потом су подаци обрађени у софтверском пакету *IBM SPSS*, који је специјализован за статистичка истраживања у области друштвених наука⁴.

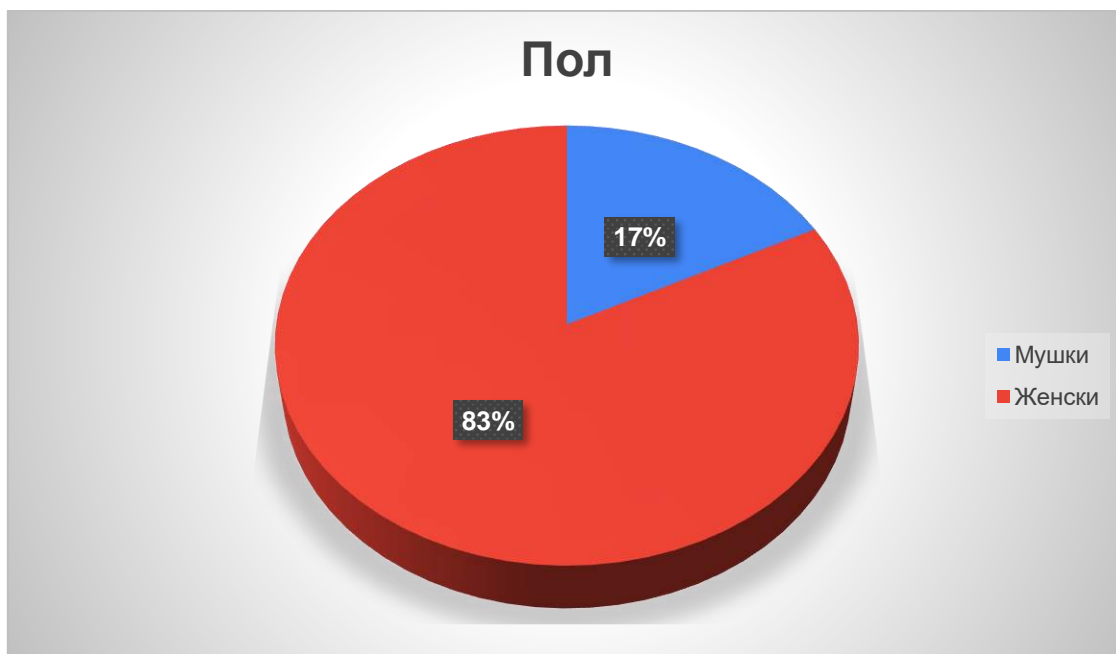
Подаци прикупљени истраживањем изражени су најпре табеларно (у апсолутним и релативним показатељима) а потом приказани графички.

Применом одговарајућих статистичких тестова, поред потврде у апсолутним и релативним показатељима, утврђена је статистичка значајност померања у семантици неких глагола говорења. С обзиром на то да је у истраживању коришћен прост случајан узорак испитаника, одредили смо се за употребу непараметарског хи-квадрант теста, којим је потврђена статистичка значајност померања у семантици неких глагола говорења и доказана предикција полазне хипотезе.

⁴ SPSS је акроним од *енгл.* Statistical Package for Social Sciences (статистички пакет за друштвене науке).

3.2 Општи подаци о узорку

Истраживање је извршено на простом случајном узорку од 121 испитаника. Структура испитаника у узорку по најзначајнијим одликама приказана је у наставку (слике 1–4).

Слика 1. Структура испитаника по полу

Слика 2. Структура испитаника по узрасту

Слика 3. Структура испитаника по образовању

Слика 4. Структура испитаника по активном знању водећих светских језика

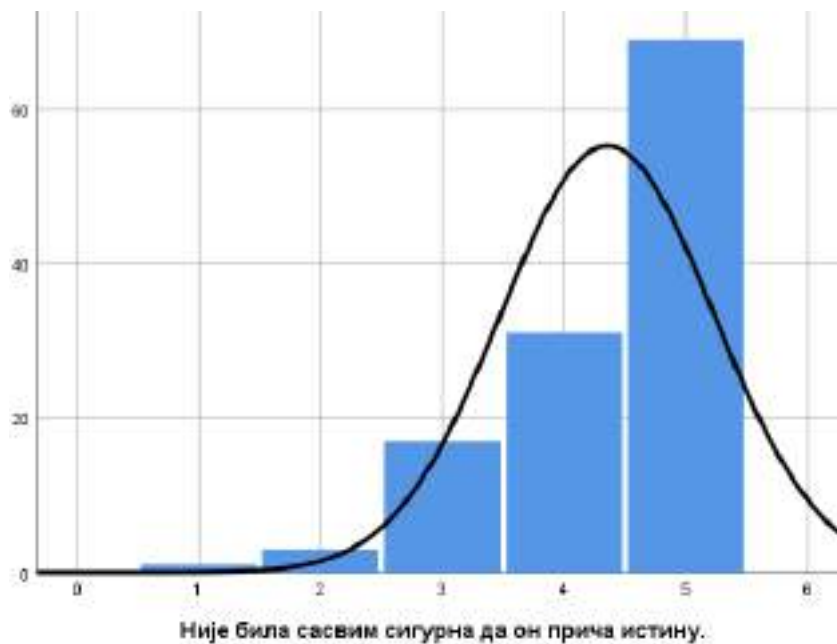
3.3 Резултати истраживања

Реченицу *Није била сасвим сигурна да он прича истину* највећи број од укупног броја испитаника оценио је највишом оценом: њих 69, односно 57% (види табелу 2) иако М. Ивић (2004) управо овај пример наводи како би илустровала неспојивост глагола *причасти* са конкретним објектом (*истина*). Уочава се да у овом контексту испитаници глагол *причасти* оцењују као глагол избора.

Табела 2.
Није била сасвим сигурна да он прича истину.

		Фреквенција	Процент	Процент важећих	Процент кумулативно
Важећи	1	1	0,8	0,8	0,8
	2	3	2,5	2,5	3,3
	3	17	14,0	14,0	17,4
	4	31	25,6	25,6	43,0
	5	69	57,0	57,0	100,0
	Укупно	121	100,0	100,0	

На графичком приказу (слика 5) види се да распоред одговора испитаника знатно одступа од нормалног распореда. У наредном одељку тестираћемо колико је ово одступање статистички значајно како бисмо потврдили или одбацили нашу полазну хипотезу, односно предикцију.

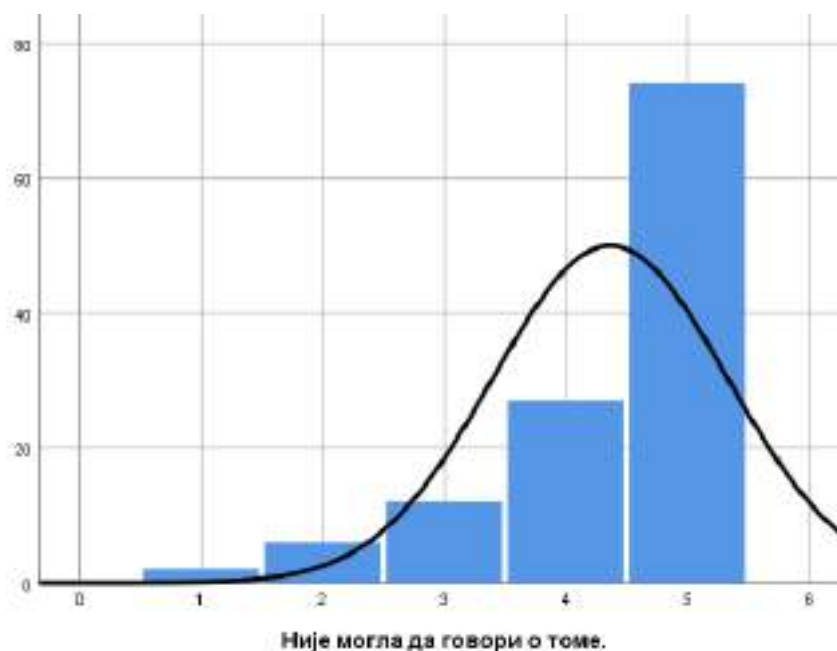
Слика 5.

Реченицу *Није могла да говори о томе* највећи број од укупног броја испитаника оценио је највишом оценом: њих 74, односно 61,2% (види табелу 3).

Табела 3.
Није могла да говори о томе.

		Фреквенција	Процент	Процент важећих	Процент кумулативно
Важећи	1	2	1,7	1,7	1,7
	2	6	5,0	5,0	6,6
	3	12	9,9	9,9	16,5
	4	27	22,3	22,3	38,8
	5	74	61,2	61,2	100,0
	Укупно	121	100,0	100,0	

На графичком приказу (слика 6) види се да распоред одговора испитаника знатно одступа од нормалног распореда. Висока вредност хи-квадрат теста [$\chi^2(4, N = 121) = 143,008, p = 0,000$] показује да су испитаници правилно вредновали реченицу у којој је употребљен глагол *говори*, и то на статистички значајном нивоу, што упућује на закључак да су испитаници пажљиво читали и вредновали реченице.

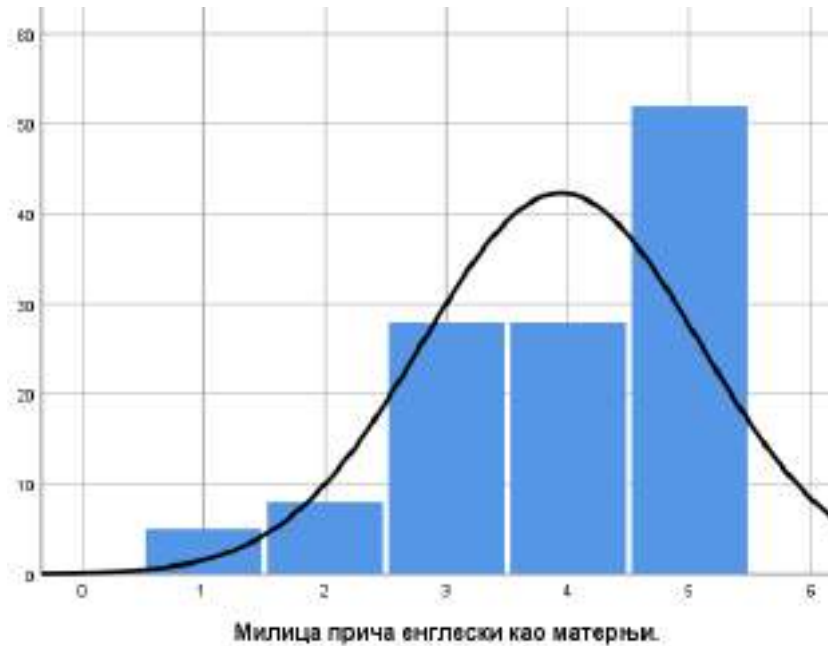

Слика 6.

Реченицу *Милица прича енглески као матерњи* највећи број од укупног броја испитаника оценио је највишом оценом: њих 52, односно 43% (види табелу 4).

Табела 4.
Милица прича енглески као матерњи.

		Фреквенција	Процент	Процент важећих	Процент кумулативно
Важећи	1	5	4,1	4,1	4,1
	2	8	6,6	6,6	10,7
	3	28	23,1	23,1	33,9
	4	28	23,1	23,1	57,0
	5	52	43,0	43,0	100,0
	Укупно	121	100,0	100,0	

Слика 7.

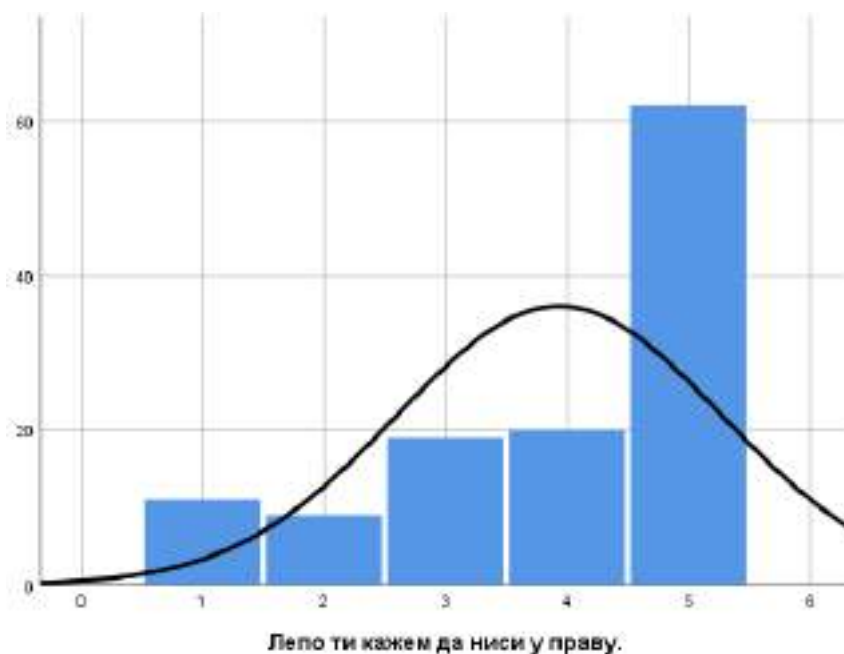
На графичком приказу (слика 7) види се да распоред одговора испитаника одступа од нормалног распореда. У наредном одељку тестираћемо колико је ово одступање статистички значајно како бисмо потврдили или одбацили нашу полазну хипотезу, односно предикцију.

Реченицу *Лепо ти кажем да ниси у праву* највећи број од укупног броја испитаника оценио је највишом оценом: њих 62, односно 51,2% (види табелу 5).

Табела 5.
Лепо ти кажем да ниси у праву.

		Фреквенција	Процент	Процент важећих	Процент кумулативно
Важећи	1	11	9,1	9,1	9,1
	2	9	7,4	7,4	16,5
	3	19	15,7	15,7	32,2
	4	20	16,5	16,5	48,8
	5	62	51,2	51,2	100,0
	Укупно	121	100,0	100,0	

На графичком приказу (слика 8) види се да распоред одговора испитаника знатно одступа од нормалног распореда. Висока вредност хи-квадрат теста [$\chi^2(4, N = 121) = 77,636, p = 0,000$] показује да су испитаници правилно вредновали реченицу у којој је употребљен глагол *казати*, и то на статистички значајном нивоу, што поново потврђује да су испитаници пажљиво читали и вредновали реченице.

Слика 8.

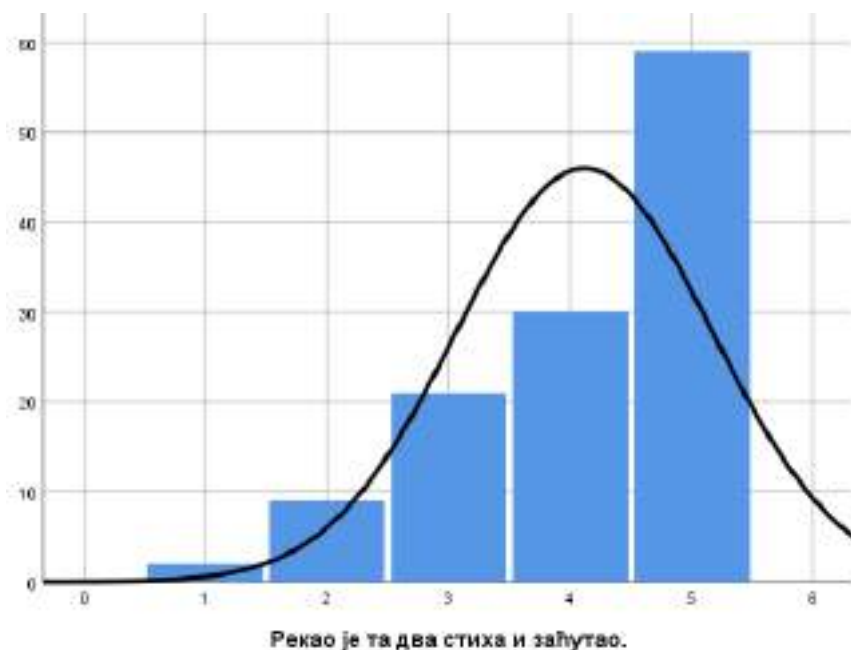
Реченицу *Рекао је та два стиха и заћућао* највећи број од укупног броја испитаника оценио је највишом оценом: њих 59, односно 48,8% (види табелу 6).

Табела 6.

Рекао је та два стиха и заћућао.

		Фреквенција	Процент	Процент важећих	Процент кумулативно
Важећи	1	2	1,7	1,7	1,7
	2	9	7,4	7,4	9,1
	3	21	17,4	17,4	26,4
	4	30	24,8	24,8	51,2
	5	59	48,8	48,8	100,0
	Укупно	121	100,0	100,0	

На графичком приказу (слика 9) види се да распоред одговора испитаника знатно одступа од нормалног распореда. Висока вредност хи-квадрат теста [$\chi^2(4, N = 121) = 81,769, p = 0,000$] показује да су испитаници вредновали реченицу у којој је употребљен глагол *рећи* на начин на који бисмо очекивали да ће ту исту реченицу вредновати ако је употребљен глагол *казати*, *казивати*. Овај резултат захтева додатно појашњење које ће бити дато у одељку *Дискусија резултата*.

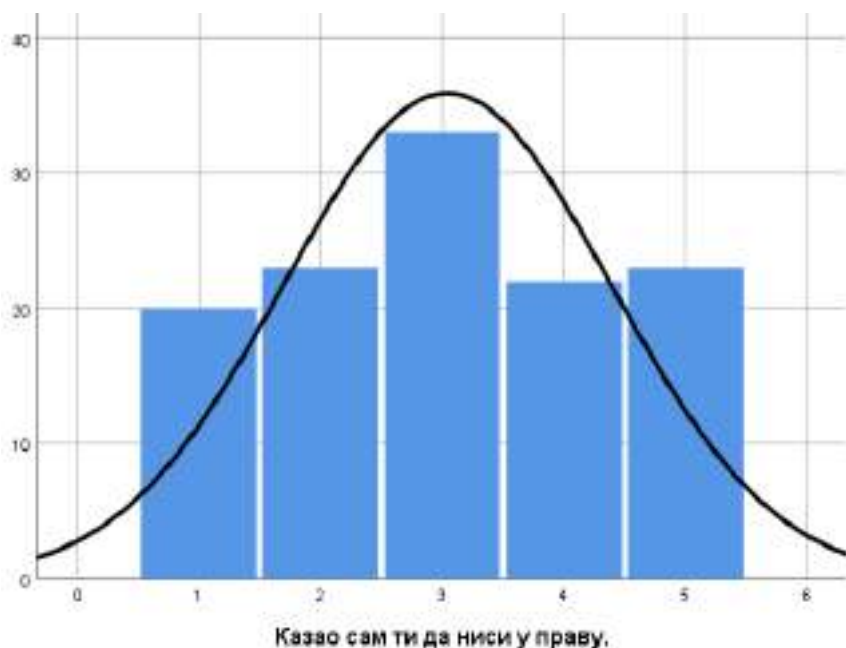
Слика 9.

Реченицу *Казао сам ти да ниси у праву* највећи број од укупног броја испитаника оценио је оценом три: њих 33, односно 27,3% (види табелу 7).

Табела 7.
Казао сам ти да ниси у праву.

		Фреквенција	Процент	Процент важећих	Процент кумулативно
Важећи	1	20	16,5	16,5	16,5
	2	23	19,0	19,0	35,5
	3	33	27,3	27,3	62,8
	4	22	18,2	18,2	81,0
	5	23	19,0	19,0	100,0
Укупно		121	100,0	100,0	

На графичком приказу (слика 10) види се да распоред одговора испитаника одступа од нормалног распореда (мада мање у односу на оцене претходних реченица). Ниска вредност хи-квадрат теста [$\chi^2(4, N = 121) = 4,248, p = 0,000$] је овде изненађујућа јер показује да су испитаници имали дилему како да вредују ову реченицу у којој је употребљен глагол *казати*. Овај резултат ћемо детаљније анализирати у секцији 3.5.

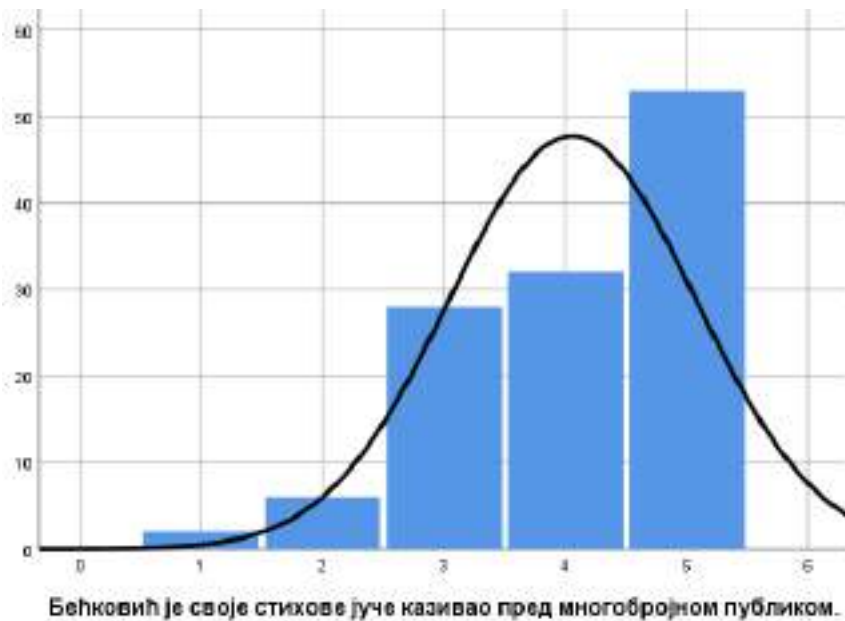
Слика 10.

Реченицу *Бећковић је своје стихове јуче казивао пред мношбром публичком* највећи број од укупног броја испитаника оценио је највишом оценом: њих 53, односно 43,8% (види табелу 8).

Табела 8.
Бећковић је своје стихове јуче казивао пред многобројном публичком.

		Фреквенција	Процент	Процент важећих	Процент кумулативно
Важећи	1	2	1,7	1,7	1,7
	2	6	5,0	5,0	6,6
	3	28	23,1	23,1	29,8
	4	32	26,4	26,4	56,2
	5	53	43,8	43,8	100,0
Укупно		121	100,0	100,0	

На графичком приказу (слика 11) види се да распоред одговора испитаника знатно одступа од нормалног распореда. Висока вредност хи-квадрат теста [$\chi^2(4, N = 121) = 71,438, p = 0,000$] показује да су испитаници правилно вредновали реченицу у којој је употребљен глагол *казати*, *казивати* и то на статистички значајном нивоу, што поново упућује на закључак да су испитаници пажљиво читали и вредновали реченице.

Слика 11.

3.4 Тестирање хипотезе

У претходном одељку приказали смо резултате истраживања и уочили да распоред одговора испитаника у већини случајева значајно одступа од нормалног распореда. У овом одељку проверићемо колико су та одступања статистички значајна. С обзиром на то да је реч о простом случајном узорку, користићемо непараметарски, хи-квадрат тест за процену статистичке значајности поменутих одступања.

Тестираћемо редом оцене свих реченица да бисмо на крају, на основу статистичке значајности тестова могли да донесемо закључак о прихватању или одбацивању хипотезе и предикције.

Наша хипотеза је да *у савременом српском језику постоје извесна одступања у употреби неких глагола говорења*, посебно у разговорном функционалном стилу. Предикција је да *долази до проширења семантике глагола причаџи*, који се све чешће употребљава уместо глагола *говориџи* у квалификативном значењу у смислу поседовања способности да се говори каквим језиком, које се према речнику РМС иначе везује само за глагол *говориџи*.

Да бисмо потврдили или одбацили хипотезу, односно предикцију, користићемо две реченице које су биле „сакривене” међу реченицама са другим глаголима говорења: *Милица прича енглески као мајтерњи* и *Није била сасвим сигурна да он прича истину*.

Најпре табеларно сумирамо резултате статистичких података који су неопходни за хи-квадрат тест. У првој колони табеле су оцене, а потом следе *опажене фреквенције*, тј. стварни распоред оцена које су дали испитаници. У следећој колони су *очекиване фреквенције*. Оне су базиране на претпоставци да постоји подједнака вероватноћа појављивања сваке од оцена. Ако укупну вероватноћу означимо са 1 (тј. са 100%), онда је очекивана вероватноћа

појављивања сваке од пет оцена 1/5 или 0,2 (20%). Пошто је истраживањем обухваћен 121 испитаник, очекивана фреквенција за сваку од пет оцена износи 121/5, односно 24,2. У последњој колони табеле приказана су *одступања* од очекиваних фреквенција.

У табели 9 дат је приказ опажених и очекиваних фреквенција (као и одговарајућих одступања) оцена којима су испитаници оценили реченицу *Милица прича енглески као мајерњи*.

Табела 9.

Милица прича енглески као мајерњи.

	Опажене фреквенције	Очекиване фреквенције	Одступање
1	5	24,2	-19,2
2	8	24,2	-16,2
3	28	24,2	3,8
4	28	24,2	3,8
5	52	24,2	27,8
Укупно	121		

Опажене фреквенције значајно одступају од очекиваних фреквенција, а статистичку значајност овог одступања утврђујемо уз помоћ хи-квадрат теста, чији су резултати приказани у табели 10.

На основу табеле 9 закључујемо да је испуњена једна од основних претпоставки валидности хи-квадрат теста, а то је да ни у једној од ћелија табеле очекивана вредност не би требало да буде мања од 5. Минимална очекивана фреквенција у табели 10 износи 24,2.

Табела 10.

Милица прича енглески као мајерњи.

Хи-квадрат	59,207 ^а
Степени слободе	4
Значајност	0,000

а. 0 ћелија (.0%) има очекиване фреквенције мање од 5. Минимална очекивана фреквенција у ћелији је 24,2.

Висока вредност хи-квадрат теста [$\chi^2(4, N = 121) = 59,207, p = 0,000$] на нивоу значајности од 0,000 показује да постоји статистички значајан доказ у прилог предикцији да *долази до проширења семантике глагола причати*, који се све чешће употребљава уместо глагола *говорити* у квалификативном значењу у смислу поседовања способности да се говори каквим језиком, које се према оба коришћена речника (РМС и РСАНУ) иначе везује само за глагол *говорити*. Самим тим доказана је и полазна хипотеза да *у савременом српском језику постоје извесна одступања у употреби неких глагола говорења*, и то на статистички значајном нивоу.

У табели 11 дат је приказ опажених и очекиваних фреквенција (као и одговарајућих одступања) оцена којима су испитаници оценили реченицу *Није била сасвим сигурна да он прича истину*.

Табела 11.

Није била сасвим сигурна да он прича истину.

	Опажене фреквенције	Очекиване фреквенције	Одступање
1	1	24,2	-23,2
2	3	24,2	-21,2
3	17	24,2	-7,2
4	31	24,2	6,8
5	69	24,2	44,8
Укупно	121		

Опажене фреквенције значајно одступају од очекиваних фреквенција, а статистичку значајност овог одступања утврђујемо уз помоћ хи–квадрат теста, чији су резултати приказани у табели 12.

На основу табеле 11 закључујемо да је испуњена једна од основних претпоставки валидности хи–квадрат теста, а то је да ни у једној од ћелија табеле очекивана вредност не би требало да буде мања од 5. Минимална очекивана фреквенција у табели 11 износи 24,2.

Табела 12.

Није била сасвим сигурна да он прича истину.	
Хи–квадрат	127,802 ^а
Степени слободе	4
Значајност	0,000

а. 0 ћелија (.0%) има очекиване фреквенције мање од 5. Минимална очекивана фреквенција у ћелији је 24,2.

Висока вредност хи–квадрат теста од [$\chi^2(4, N = 121) = 127,802, p = 0,000$] на нивоу значајности од 0,000 показује да постоји статистички значајан доказ у прилог предикцији да *долази до проширења семантике глагола **причаати***, који се све чешће употребљава уместо глагола *говорити* у квалификативном значењу у смислу поседовања способности да се говори каквим језиком, које се према речнику РМС иначе везује само за глагол *говорити*. Самим тим доказана је и полазна хипотеза да *у савременом српском језику постоје извесна одступања у употреби неких глагола говорeња*, и то на статистички значајном нивоу.

Да би се додатно потврдила валидност истраживања, у табели 13. сумирани су резултати хи–квадрат тестова базираних на оценама којима су испитаници оценили реченице које нису биле у вези са испитиваном појавом. Приказани су резултати за три реченице чија се граматичка коректност не доводи у питање и за три реченице које су граматички неисправне.

Табела 13. Резултати хи–квадрат тестова базираних на оценама којима су испитаници оценили реченице које нису биле у вези са испитиваном појавом

Реченица	Просечна оцена	Вредност хи–квадрат теста	Ниво значајности
Сигурна сам да сам га видела.	4,12	77,636	0,000
Бринем се за твоје здравље.	4,72	345,983	0,000
Мислила је данима на своју пријатељицу.	4,37	145,570	0,000
Је рекао Урош Јани да ће доћи сутра.	1,28	210,008	0,000
Не би да се мешам у томе.	1,79	136,727	0,000
Одлушаћу конференцију па ићи ћу кући.	1,74	124,083	0,000

На основу просечних оцена испитаника и високих вредности хи–квадрат теста на нивоу значајности од 0,000 уочавамо да су испитаници пажљиво читали и правилно оцењивали реченице које нису биле у вези са испитиваном појавом, што упућује на закључак да су испитаници са истом пажњом оцењивали и реченице које су коришћене за доказивање предикције и хипотезе рада.

3.5. Дискусија резултата

Као што смо већ у претходном наслову истакли, реченица *Није могла да говори о томе* је високо оцењена (74 испитаника је дало највишу оцену), али и *Милица прича енглески као мајтерњи*: 52 испитаника су дала највишу оцену и њих 28 оцену 4. Јасно је дакле да је у савременом српском језику дошло до проширења семантике глагола *причаати* и то на рачун глагола *говориати*. Као допунско (контролно) истраживање послужиле су нам дневне новине, тачније коментари на електронским порталима. Праћени су и анализирани коментари у којима је очекивана употреба ова два глагола. Наиме, вест насловљена *Где су ти Срби? 15 земаља са најбољим знањем енглеског језика*, изазвала је 418 коментара, те се тако велики број коментара на ову вест наметнуо као један од извора за грађу овога рада (B92.net 2020). Од 418 коментара у 154 коментара наишли смо на употребу ова два глагола у контексту у коме је као објекат употребљена лексема *језик*.

Од 154 коментатора њих 77 искористило је глагол *говориати* (језик), а 69 глагол *причаати* (језик), док је 8 коментатора у истом коментару употребило у истом контексту и један и други глагол, што потврђује наш закључак да се не прави никаква разлика између ова два глагола када је у питању разговорни стил, а то нас поново наводи на закључак да су за већину говорника српског језика ова два глагола међузамењива и у оним контекстима у којима не би требало да то буду. У овом случају то је појава да се глаголу *причаати* приписује квалификативно значење, које он, према лексикографском опису, нема. Ово значење приписује се само глаголу *говориати*.

Ово је појава која би се можда према Т. Прћићу (1999) и могла назвати „злоупотребом синонима”, али било да је назовемо овако или некако другачије, не може се пренебрећи чињеница да законитости језичке економије не могу престати да делују ни у оним ситуацијама у којима би нормативисти имали другачију препоруку.

Реченица *Казао сам ти да ниси у праву* оцењена је углавном оценом 3, за разлику од реченице *Бећковић је казивао своје стихове пред мнобројном публиком*, коју су 53 испитаника оценили највишом оценом. Очигледно је да испитаници глагол *казати/казивати* доживљавају као глагол који има и одређену стилску вредност. Нису мислили да је сасвим погрешно казати неке да није у праву, али им то није звучало као глагол избора у датом контексту, Овај глагол је за њих експресивнији, јер су боље оценили исказ у коме је као објекат употребљена лексема *стихови*. То упућује на закључак да се овај глагол у неким конструкцијама, ако узмемо у обзир критеријум диференцирања синонима по асоцијативном значењу, доживљава некад и као благо архаичан, посебно када је употребљен у перфекту. За разлику од ове реченице, реченица *Лео ти кажем да ниси у праву* оцењена је оценом 5 у највећем проценту (62 испитаник). Ово дакле потврђује да је обичнија употреба глагола казати у презенту, као што нам је показала и фреквенција његовог појављивања у корпусима.

Када говоримо о употреби глагола *рећи* и *казати*, ове две лексеме су у нашем истраживању међусобно заменљиве и у контекстима у којима се то иначе не би очекивало. Реченица *Рекао је ти два стиха и заћутао* је вреднована тако што су је 52 испитаника оценила највишом оценом. На готово исти начин оцењена је и реченица *Бећковић је своје стихове јуче казивао пред мнобројном публиком* (53 испитаника оценили су је највишом оценом). Ово је помало изненађујуће јер се не очекује да се глагол *рећи*, као глагол свршеног вида, везује за појмове који захтевају континуирано вршење радње, те би пре у овом контексту могла стајати лексема *изговориш*. Могуће је да је ова реченица позитивно вреднована и из разлога што су *рећи* и *казати* прави синоними.

4. Префиксали глагола *̄прича̄ти*, *̄говорӣти*, *ре̄ћи* и *казатӣ*

Значењске односе глагола *̄говорӣти* и *̄прича̄ти*, *ре̄ћи* и *казатӣ* сагледаћемо и на основу односа њихових префиксала. Најпре наводимо префиксе који учествују у префиксацији глагола, затим наводимо постојеће облике са примерима и разматрамо њихове семантичке структуре. Покушаћемо да одговоримо на питања како значење префикса уноси промену у значење префигираног глагола, колико су у савременом српском језику фреквентни они префиксали који су забележени у РМС (1990) и да ли и у којој мери постоји однос синонимије између префиксала једног односно другог глагола.

4.1 Глаголски префикси у досадашњој литератури

Према Клајну (2002:239) глаголи су, као и у многим другим индоевропским језицима, она врста речи у којој префикси налазе најширу и најразноврснију примену, а и не треба да чуди што се у старијој литератури префикси помињу искључиво у вези с глаголима: „Маретић је набројао шеснаест 'приједлога' који се с глаголима 'вежу у сложенице', а то су (код њега писани без цртице) *до*, *из*, *на*, *над*, *о(б)*, *од*, *по*, *поод*, *пре*, *при*, *про*, *раз*, *са*, *у*, *уз* и *за*. У граматички Барић et al. 1979. број глаголских префикса повећан је на деветнаест, додавањем *мимо-* и *прег-*, а уз то и раздвајањем *су-* од *с-*. *О-* и *об-* и даље се третирају као варијанте истог префикса. Код Бабића овај број достигао је 27: *об-* и *о-* су раздвојени, додати су *иа*, *нај*, *ирош*, *суирош*, као и страни префикси *ге-*, *гис-* и *ре-*” (Клајн 2002:239).

Као значајније радове о глаголским префиксима Клајн издваја радове Ирене Грицкат, радове Московљевића о мешању суфикса *пре-* и *при-*, Михаила Стевановића (1962) о русизмима типа *замаскира̄ти*, Милке Ивић (1982) посвећен више другим словенским језицима, Кантора (1984) о префиксима *о-* и *об-*, Терзића (1997) о глаголима на *пона-* у руском и српском и Душке Кликовац (1998) о значењу префикса *раз-* (Клајн 2002).

Приликом семантичке анализе префиксала који су предмет нашег рада биће речи и о томе како префикс утиче на значење. Што се глаголског вида тиче, додавањем префикса глагол се, по правилу, перфективизује.

Клајн (2002) истиче разлику у могућности перфективизације свршених и несвршених глагола: „Док свршени глаголи остају свршени и с додатком префикса (*га̄ти*–*изга̄ти*), прости несвршени (и двовидски) приликом префиксације прелазе у свршене. У начелу ту особину могу имати сви префикси” (Клајн 2002:240). Перфективизација, по њему, неће бити могућа код оних глагола који су имперфективизирани помоћу суфикса или променом основе (*за̄прича̄ти*–*за̄причава̄ти*, *пре̄говара̄ти*, *оговара̄ти*, *раз̄говара̄ти*).

Клајн још истиче проблем разликовања тзв. „чисте” перфективизације, као што је *писа̄ти*–*написа̄ти* (примењено на глаголе говорења, *̄говорӣти*–*из̄говорӣти*), од оне где уз промену вида префикс доноси и друга специфична значења. Он наводи пример *писа̄ти*–*уписа̄ти*, *описа̄ти*. Као илустрација ових специфичних значења а у вези са нашом темом могао би да послужи пример *̄говорӣти*–*уговорӣти*, *по̄говорӣти*, *на̄говорӣти* ... О свршеној радњи он говори само тамо где није могуће препознати никакву другу модификацију коју би префикс уносио у семантику основног глагола.

4.2 Префиксали глагола *јовориџи*, *јричаџи*, *ређи* и *казаџи*

Из РМС (1990) ексцерпирани су следећи префиксали глагола *јовориџи*:

- договорити/договарати;
- заговорити/заговарати;
- изговорити/изговарати;
- наговорити/наговарати;
- надговорити/надговарати;
- оговорити/оговарати;
- одговорити/одговарати;
- подговорити/подговарати;
- поговорити/поговарати;
- преговарати;
- приговорити/приговарати;
- проговорити/проговарати;
- разговорити/разговарати;
- уговорити/уговарати.

Префиксали глагола *јричаџи* који су ексцерпирани из РМС (1990):

- допричати;
- запричати (се);
- испричати;
- напричати;
- опричати;
- попричати;
- препричати/препричавати;
- пропричати;
- распричати (се)/распричавати (се).

Префиксали глагола *ређи* који су ексцерпирани из РМС:

- доређи;
- заређи (се)/зарицати се;
- изређи/изрицати;
- наређи/нарицати;
- обређи;
- одређи/одрицати;
- поређи (опоређи)/порицати;
- преређи;
- проређи, прорицати;
- разређи;
- уређи/урицати.

Префиксали глагола *казаџи* ексцерпирани из РМС:

- доказати/доказивати;
- заказати/заказивати;
- исказати/исказивати;
- наказати/наказивати;

- отказати/отказивати;
- оказати (се)/оказивати (се);
- потказати/потказивати;
- показати/показивати;
- претказати/предсказати/предсказивати;
- приказати/приказивати;
- проказати;
- расказати/расказивати;
- указати/указивати.

Префикс *go-*

Овај префикс продуктиван је у префиксацији глагола *говори́ти* (свршени и несвршени вид), а у РМС (1990) се наводи и глагол *дојрича́ти*. Продуктиван је и у творби глагола *рећи* и *казати*.

Примарно значење глагола *договори́ти* је 'до краја исказати, рећи': *Још не договори право, а већ је слушкиње виде*. Префикс *go-* у овом глаголу има значење извршења радње до краја – комплетивно значење.

Друго значење дефинисано је синонимима *наговори́ти*, *саветова́ти*, *доказа́ти*: *Не можеш му договори́ти*. Глагол употребљен у овом значењу семантички се удаљава од глагола *говори́ти*, али је занимљиво да је синониман са лексемом *доказа́ти*, што опет говори у прилог томе да се на различите начине преплићу полисемантичке структуре глагола *говори́ти* и *казати*. Осим сема 'комуницирање', 'саопштавање', појављује се и сема 'доказивање', 'убеђивање аргумената', те би се могло рећи да ове семе чине семантичко језгро наведеног глагола. Пример је из Вуковог *Рјечника*. Ово значење је ретко у савременом српском језику.

Треће значење глагола *договори́ти се*: *учини́ти договор с ким*, *споразуме́ти се*. Осим семе 'комуницирање', појављује се и сема 'споразумевање'. Пишући о глаголима говорења у хрватском језику, Иво Прањковић износи сумњу да ли се о овом глаголу и глаголу *уговори́ти* уопште може говорити као о префигираним глаголима или се ради о сасвим другим глаголима, којима веза с основним глаголима уопште више није творбена, него евентуално само етимолошка. Разлог је у томе што префикс не само да модификује основно значење глагола него као да постаје носилац темељног значења префигираног глагола, а сам глагол као да означава неку пропратну радњу (Pranjović 2007:138-139). У савременом српском језику је ово значење најфреквентније. Већина потврђених примера у корпусима има ово значење.

За глагол *доказа́ти* наводи се значење 'чињеницама, доказима утврдити истинитост или правилност чега, уверити кога о чему': *Они су свој алиби доказали*; и 'саопштити, дојавити, доставити коме што': *Имам вам важну тајну доказа́ти*.

Иста значења наводе се и у Речнику САНУ.

У свом основном значењу префиксал се удаљава од основног глагола. Иако Стевановић значење овог глагола објашњава метафорички: „казивањем до циља” и тиме га сврстава у групу глагола какви су *досејнути*, *досићи*, *дохваћити*, Клајн пак сматра да „таква тумачења

могу имати само етимолошку вредност” и да је „сасвим нереално претендовати да она представљају синхронијски семантички опис префикса” (Клајн 2002:251).

Основно значење префиксала *горећи* је ’до краја изрећи’: *Реч ми заира у трлу, и не горече је, само махну руком.*

Једини овај префиксал у свом основном значењу има комплетивно значење. За глагол *договорити*, код кога се такође наводи ово значење, оно није примарно. Ако бисмо дакле могли да говоримо о синонимији, та синонимија би постојала у односу основног (уједно и јединог) значења глагола *горећи*, примарног значења глагола *допричати* (према РМС) и значења глагола *договорити* које је у РМС наведено као примарно, али се данас, на овај начин дефинисано, ређе употребљава.

Префикс за–

Префикс за– Клајн оцењује као један од семантички најсложенијих и најнеодређенијих, „без иједног прототипског значења, а са много нијанси које се могу различито тумачити и које граматичари различито класификују” (Клајн 2002:251).

Овај префикс префигира сва четири глагола: *заговорити* и *заоварати*, *запричати* (се). *зарећи* (се). *заказати*, *заказивати*.

Значење 1. а. глагола *заговорити* је ’разговором или другим чим задржати’: *Хтели сте да нас заварате и да овдје заговорите.*

Осим семе ’саопштавање’, ’комуницирање’, уочавамо и сему ’задржавање са циљем’, ’одвраћање пажње’, ’дуративност’. Значење префиксала креће се ка непожељности у времену (у смислу да радња траје дуже него што би требало).

Значење 1. б. је ’разговором одвратити пажњу од нечега; забашурити’: *Мисли он мене смотати и заговорити!*

Префикс за– овде има значење *залажења у страну, у непожељном правцу*. Префикс тако доноси битну разлику у односу на семантику глагола *говорити*, јер *говорити* не подразумева ’скретање пажње’ већ само ’саопштавање информација’ које може трајати дуже или краће.

Глагол *заоварати*, који је несвршеног вида, за примарно значење има такође ’разговором или другим чим задржавати радњу’, али као друго значење наводи се ’заступати нешто, заузимати се за неког или нешто’: *Заовара радикално рјешење да се бришу рањени дугови*. Употреба глагола *заоварати* у овом и сличним примерима семантички се удаљава од полазишног глагола. Диференцијална сема је ’одбрана’, ’став’. Сема саопштавања присутна је у семској структури и овог префиксала.

У РСАНУ наводи се као друго и значење ’ословљавати некога’, ’разговарати с неким’, увлачити некога у разговор’: *Сви говоре, само један Војно ћућим нико ја не заовара*, а као треће наводи се и значење ’заузимати се’, ’залагати се (за некога, нешто)’ уз напомену да је у питању калк, према немачком ’fürsprechen’ — *Ја се не бојим отворено заоварати и заступати јединство барем у таквим стварима*.

Глагол *запирчати* (се) дефинисан је у РМС (1990) описом 'почети причати, занети се у причању': *И увијек се запирчам кад се сјешим покојној фра Филипа.*

У семантичком језгру овог глагола такође се уочава, као и у глаголу *заговорити*, семантичко обележје залажења у страну (осим сема саопштавања и дуративности). Префиксали *заговорити* и *запирчати* имају већину заједничких сема, зато се може рећи да ова два префиксала стоје у односу синонимије.

Као прво значење глагола *заречи* (се) наводи се 'заказати', 'утврдити': *Парастос је заречен за сутра*; а као друго 'обећати', односно 'обећати се', 'дати реч, веру, завет; заветовати се, дати свечано обећање': *Зашто се он зарекну да ће три дана сједити у свом чуњу на морској пучини.*

Наводи се и значење 'погрешити нехотице у говору и тиме се одати, изрећи се': *Мора бити опрезан да се у каквом безазленом шренутику не зарекне.*

У Речнику САНУ наводи се и значење 'заветовати', 'заклети некога': *Мене је мајка зарекла да ријно вино не пијем.*

У РСАНУ се као засебно значење издваја и 'почети говорити', 'проговорити', 'рећи', 'застити': *Док зарече војвода Милоше.*

У глаголу *заречи* префикс *за-* нема ингресивно значење, какво има у глаголима као што су *засијати*, *заплакати*. Префикс *за-* код овог глагола нема она значења која му се иначе приписују. У другом значењу овог глагола префиксу *за-* могло би се приписати значење залажења у страну, непожељности, нешто слично као код глагола *зајмити се*, *застраниити*, *запешљати*. И у једном и у другом значењу ипак је доминантна сема саопштавања, док су диференцијалне семе у првом случају 'обавеза', 'завет', а у другом је то 'погрешка'.

Семантичка структура глагола *заказати* у РМС представљена је са два значења. Прво је 'рећи', 'заповедити': *Кад је ђак превио, он му заказа да и групо напише*; а друго 'одредити и објавити када ће и где ће нешто бити', 'обавестити о утврђеном времену и месту (за нешто)': *После обећања да ће поново доћи на заказано мјесто, одоше.*

У Речнику САНУ 2. а. значење описано је лексемама: 'саопштити, објавити, огласити, пренети, поручити': *Посла чича Ранка бирова да по селу закаже, да људи изађу на сасџанак за Младенце.*

Као треће наводи се 'дати име, назвати, именовати': *Крстише га и знаменоваше, и лепо му име заказаше и као четврто 'одрећи послушност', 'отказати', 'изневерити': У овом случају који се помало пицао и њега, заказало је његово знање и окрећност.*

Значење које је у РМС наведено као прво данас је већ архаично, док је у савременом српском језику примарно значење овог глагола оно које је наведено као друго, са семама: 'комуницирање', 'саопштавање', 'тачност', 'утврђеност'. Значење које је наведено као четврто по реду семантички се већ удаљава од основног глагола: вербалне компонента не само да није подразумевана него је и ретко присутна, јер изневерити некога и отказати послушност некоме пре указује на поступак него на вербално општење. Ако упоредимо друго и четврто значење, онда би ова лексема илустровала појаву енантиосемије.

Префикс *из-*

Префикс *из-* не уноси битну модификацију у семантику префиксала. Према Клајну његово основно значење је просторно, а за примере „метафоричног појма кретања из уста” наводи, између осталих, и глаголе говорења: *изјавиши, исказати, изговорити, изустити, избрбљати* (Клајн 2002:255).

Овај префикс продуктиван је у сва четири глагола: *изговорити/ изговарати, испричати, изрећи/ изрицати исказати/ исказивати*.

Као примарно знањење глагола *изговорити* наводи се: ‘саопштити што гласом, рећи, казати’: *Вјежбај се да сваки глас, сваку ријеч добро и тачно изговориш*. У примарном значењу је доминантна сема ‘саопштавати’, што потврђује напред наведену констатацију да нема битне разлике у значењу у односу на глагол *говорити*, већ се разлика тиче само трајања радње. Од имперфективног добија се перфективни вид. Као друго значење наводи се: ‘навести какав разлог као оправдање; оправдати’: *Молим те, изговори ме*. Треће значење је ‘изговорити се, изрећи све до краја’: *Он је морао да се изговори*.

Друго значење глагола *изговорити се* је ‘навести какав разлог с намером да се што избегне’: *Ханки је то ласкало, али изговорила се бољешћу*. Као диференцијална сема у овом значењу појављује се ‘оправдавати’, ‘избегавати’, тако да у секундарном значењу ове лексеме може да се уочи видљива разлика у значењу у односу на основни глагол.

Несвршени облик *изговарати* има исту архисему ‘саопштавање’, ‘говорење’, само се мења семантичка компонента која се тиче трајања радње.

Примарно значење глагола *испричати* је ‘свршити причање, исприповедати, усмено изложити’: *Било би трехотиа испричати сухо и крајко садржај Гаврана*. Немогућа је секундарна имперфективизација, јер би **испричавати* значило исто што и *причати*. Префикс *из-* уноси значење вршења радње у потпуности, до краја, колико год је могуће (Клајн 2002:255). Семе које издвајамо су: ‘саопштавање’, ‘усмено’, ‘завршетак радње’.

Глагол *изрећи* дефинисан је синонимима ‘исказати’ и ‘изговорити’ у РСМ.

У Речнику САНУ под б. стоји ‘изнети, изложити какво мишљење, суд’ и сл.: *Људи вични овим стварима одавно су изrekli као начело да само „добро писане” књиге остају*.

Друго значење у РСАНУ дефинисано је на следећи начин: ‘одредити, утврдити какву пресуду, казну’ и сл.: *Осуда је изречена*.

Наводи се и као повратни глагол *изрећи се*: 1. ‘нехотице рећи што се није хтело или мислило рећи’, ‘изговорити што неопрезно’: *Неки који су били протодушници изrekli су се у чуду*; 2. необ. ‘изјаснити се, донети одлуку’: *Људи су се изrekli за гробље* (исто значење са истим примером стоји у РСАНУ).

Префиксал *изрећи* Клајн (2002:255) везује за просторно значење предлога *из-*, за које каже, да се у примерима као што су *издахнути, изрећи, исказати*, заснива на метафоричном појму кретања из уста или из груди. Овај глагол синониман је са глаголом *изговорити, испричати, исказати*, ако се узме у обзир једно од њиховог значења, а то је оно значење у којем префикс *из-* указује на трајање радње, радњу извршену до краја а при том је доминантна сема ‘говорење’ или ‘саопштавање’.

За глагол *исказати* у РСМ стоји значење ‘изразити речима, (из)рећи, изговорити, испричати, саопштити, исприповедити’: *Не зна тај ниједну реч да искаже*. и под б. ‘дати изјаву, изјавити (писмено или службено) на саслушању’: *Он је тражио од жене да понови све*

што је исказала на првом саслушању. Као друго наведено је 'изразити држањем, поступцима, учинити да се види, да се зна, показати, испољити' (какво осећање, расположење, својство и сл.): *Ако се будемо међусобно вређали, исказаћемо тиме једно непоштовање према оном дому.*

Као једно од значења у РСАНУ се наводи и 'досудити, изрећи': *Разумној оправдања за онакво мишљење какво је исказао бечки касациони суд, ми не можемо да нађемо.*

Префикс *из-* продуктиван је у сва четири глагола која су обухваћена нашом анализом. Као што је то случај са глаголима *изговоришти*, *испричашти* и *изрећи* у односу на основне глаголе *говоришти*, *причашти*, *рећи*, и овде се разлика између префиксала *исказашти* и основног глагола *казашти* тиче само трајања радње. У значењу пак које је у речнику наведено као друго, уочава се и сема 'показивање', 'испољавање', што овај префиксал семантички чини блиским префиксалу *показашти*. У том смислу, овде је перформативност израженија.

Префикс *на-*

Префикс *на-* такође префигира сва четири посматрана глагола глагола: *наговоришти*/*наговарашти*, *напричашти*, *нарећи*, *наказашти*.

У РМС (1990) за опис примарног значења глагола *наговоришти* наводе се синоними 'изговорити', 'напричати': *Баруница је била изван себе, тако да је наговорила свећа и свачећа.* Овако употребљен, глагол има сативно значење. Архисема је и овде 'саопшавати', 'говорити', а као диференцијално семантичко обележје појављује се 'присутност радње у великој мери', 'сативност'.

Тек као друго значење наводи се 'навести, убедити, уверити говором': *Одајем јој признање што га је наговорила да оде у Бати по своју мајку, али како ће се она и сћара тоста сложити у једној кући?* (СрпКор 2013) Семе нижега ранга су: 'убеђивање', 'намера'.

Као треће значење стоји 'обратити се коме, почети с ким разговор, ословити кога': *Молим вас, где сћанује Владимир Мокровић? — наговори Илија шејавој чичицу.*

Глагол *наговоришти* најчешће се у савременом језику употребљава са значењем које је нумерисано као друго. Значење обележено као друго је семантички удаљеније од основног глагола, али чешће у употреби. Оно по чему се лексема у овом значењу повезује са полазишним глаголом је употреба речи приликом убеђивања, односно присуство вербалне компоненте у једносмерној комуникацији.

Као примарно значење глагола *напричашти* у РМС (1990) стоји 'врло много испричати; испричати обухватајући много ствари, нанизати причањем': *Могао је напричашти на сћошине својих расипри с ... официрима.* Префикс *на-* уноси значењску модификацију у односу на основни глагол *причашти* у смеру да је радња усменог казивања односно саопштавања о догађају остварена у приличној мери. Дакле, осим семе саопштавања уочава се и сема потпуности, обилне мере.

Даје се значење и повратног глагола *напричашти се*: 'провести много времена причајући, наситити се причама': *Сћрина се Вида наприча.* У значењу овог облика уочава се јача сативност, у смислу 'до миле воље' (Клајн 2002:258). Семе су исте, једино би се могле додати 'континуитет' и 'дуго трајање'.

Према свом семантичком потенцијалу, глагол *нарећи* ближи је префиксалима префигираним другим префиксима неголи префиксалима глагола *говорићи* и *причаћи*, који су префигирани префиксом *на-*.

Као значење 1. а. у РМС стоји 'назвати, крстити (именом)': *Кад су нам стари примили крсти, свакога су од њих кумови нарекли у једно ново име*; док се као значење 1. б. наводи 'именовати, поменути': *Тко је дао право нареченом бану Таху да говори? Секундарно значење је 'одредити, прорећи': Суђаје ти нареку првога дана судбину. И још јој нарекоше виле да ће јој у сватковима бити сунце дјевером.*

Наводи се и као рефлексивни *нарећи се* са значењем 'јавити се, пријавити се': *Пре свега морамо вођу сћећи. Хоће ли се ко сам нарећи?*

Семантичко језгро глагола *нарећи* чини сема 'саопштавање', а диференцијалне семе се разликују у зависности од значења. Значење које се у РМС наводи као друго објашњава се синонимом *прорећи*.

Значења која се могу означити као синонимна су она која су у РМС (1990) наведена као примарна за један односно други префиксал. У њима се преплићу иста семантичка обележја: *Баруница је била изван себе, шако да је наговорила свећа и свачећа / Стирина се Вида наприча.*

Као примарно значење глагола наказати наводи се 'казнити': *Он зна наказати, заштићити и помиловати*. Осим овог значења наведено је и значење 'много казати, много напричати, испричати': *Сваштиа сам јој онако као у шали наказала.*

Овај префиксал био би синониман са префиксалом глагола *причаћи* са истим префиксом, када префикс *на-* има сативно значење. Семантичко језгро овог глагола дакле чине семе: 'саопштавање', 'прекомерност'.

Префикс *над-*

За префикс *над-* Клајн (2002:259) тврди да се јавља у релативно малом броју глагола. Приметно је да префигира глагол *говорићи*, али не и глагол *причаћи*. У глаголу *наговорићи* овај префикс има апстрактно значење супериорности и перфективизује основни глагол. У РМС (1990) значење овог глагола дефинише се: 'говорењем победити кога, надјачати у говору': *Наговорио га не би ниједан адвокат*. Осим доминантне семе 'говорити', 'саопштати', појављују се семе 'такмичење', 'победа'. Овај глагол појављује се и облику несвршеног вида *наговарати*: *Док је Шваба и Руса, биће ратиа. Увек се они наговарају. Ко бољи, ко јачи?*

Према глаголу *наговорићи* не постоји облик *напричаћи*. Овај префикс не може префигирати глагол *причаћи*. Такође у РМС нису забележени префиксали глагола *казати* и *рећи* префигирани овим префиксом. Занимљиво је да се у савременом српском језику овај глагол може забележити у корпусима, што је можда последица прешироке употребе глагола *причати*: *После не можеш да га напричаш ...* (srWaC.636104.80, www.rastko.rs).

Закључујемо да префикс *над-* учествује у префиксланој творби глагола *говорити*, али не и преостала три глагола која посматрамо, што га не чини нарочито продуктивним. Зашто је овај префикс ограничен само на префиксацију глагола *говорићи* остаје питање које би могло бити предмет посебног рада. Један од разлога је свакако тај што се овај префикс и иначе јавља у релативно малом броју глагола, а други би се могао тицати његовог апстрактног значења. Наиме, када овај префикс префигира и неке друге глаголе, као што

су на пример глаголи *пева̀ти*, *свира̀ти*, *скочѝти*, *и́тра̀ти*, *џласа̀ти* (*на̀шлева̀ти*, *надсвира̀ти*, *надџача̀ти*, *надџласа̀ти*, *надмудрѝти*), увек у семску структуру глагола уноси сему победе, такмичења, што значи да је семантички спецификован у приличној мери. Ако узмемо у обзир чињеницу да у групи глагола говорења већ постоји један глагол са оваквим значењем — глагол *на̀дговорѝти*, онда не треба да чуди то што овај префикс не префиксира и остале глаголе.

Префикс *ог-*

Префикс *ог-* такође префигира глагол *говорѝти*, али не и глагол *и́рича̀ти*. Као основно значење префикса *ог-* Клајн (2002:264) наводи аблативно значење, али у префиксалу *одговорѝти* префикс *ог-* нема ово значење, већ има значење 'узајамне или узвратне радње' у свом примарном значењу и 'поништавања радње или супротност у односу на другу радњу' (у једном од секундарних значења. Доминантна сема је 'говорити', а диференцијалне семе: 'узвраћање', 'реакција'. Заједно чине семантичко језгро. Овај префикс је уобичајен за глагол *говорѝти*, а много ређе префигира друге глаголе говорења у савременом српском језику. Данас је необично речи *о̀пи́сати*, *о̀и́казати*, *о̀дрећи*. М. Ивић бави се овом темом постављајући притом питање: „Зашто ми данас глаголе *каза̀ти* и *рећи*, који такође спадају у *verbi dicendi*, никад не постављамо у узвратно семантизовану конструкцију с префиксом *ог-*, већ се служимо искључиво глаголом *говорѝти*?” (Ивић 2006:9). Објашњење налази у томе што лексичка семантизованост ових трију глагола није у потпуности идентично устројена. У обавештајном потенцијалу глагола говорити, тврди она, равноправно су присутна оба кључна податка — и онај о остварености акције говорења, и онај о остварености акције информисања, док глаголи казати и рећи само означавају да је посреди активност језичког испољавања намењена информисању. То омогућује глаголу *говорѝти* да се појављује без икакве допуне (Ивић 2006:9).

Глагол *одговара̀ти* има примарно значење 'поновљена радња давања одговора', што значи да се додаје само сема 'понављање'. Једно од значења глагола *одговорѝти* је и 'наговорити кога да одустане од неке намере, одвратити'. Уколико посматрамо ово значење, глагол *одговорѝти*, стоји у односу антонимије са префиксалом *на̀говорѝти*.

На овај облик могуће је додати и префикс *над-*. У РСМ (1990) је наведен глагол *наодговара̀ти* у значењу 'надовољити се одговарањем', 'дати одговоре на многа питања': *Није имао времена да наодговара на сва ђусларева џи́тања*. Додају се семе интензита, понављања, дуративности.

Док је за глагол *одговара̀ти* примарно значење 'понављана радња давања одговора', секундарно значења истог глагола је 'бити погодан за одређену намену', 'испуњавати услове, жеље, захтеве', 'пристајати', 'приличити': *То тихо вјенчање је одговарало њеној души*. Својом семантиком овај облик се удаљава од основног глагола јер није укључена сема саопштавања. Доминантна је семантичка компонента 'погодност', 'намена'. У семантичкој структури овог глагола се дакле, у зависности од значења, појављују семе 'вербално саопштавање', 'одустајање', 'одвраћање', 'узвратност', али и 'погодност', 'намена'.

Значење 3. а. глагола *одговара̀ти* је 'носити одговорност за свој рад, свој поступак', 'гарантовати', 'јемчити': *Ја одговарам својом частии да вам ниједан човек неће учиниити*

никакве неугодности. Овде се појављује сема јемства, а радња говорења, односно сема 'саопштавање' не мора бити нужно присутна.

Значење З. б. такође је секундарно и има опис 'бити окривљен, бити изведен пред суд' (РМС 1990): ... *Конери би ускоро требало да у андалузијском месту Марбељи одговара пред судом због сумње да је ушао иорез* (СрпКор 2013). Иако секундарно, ово значење укључује сему саопштавања јер подразумева вербалну осуду односно вербалну одбрану. Семантичко језгро ове лексеме чине 'вербално саопштавање', чему се додаје и сема потенцијалне кривице. Сема кривице може бити и импликациона јер се подразумева да је кривица почињена.

Овај префикс, као што је већ напоменуто, префигира и глаголе *рећи* и *казати*, с тим што, како М. Ивић сматра, ова два глагола нису глаголи избора када је посреду узвратно усмено информисање (Ивић 2006:10). Као диференцијалне сема појављује се семе 'негирање', 'одустајање'.

Семантичка структура глагола *огрећи* представљена је у РМС (1990) следећим значењима: 1. 'порећи', 'побити'; 'оспорити': *Ти рекла ти и огрекла*; 2. 'не пристати на нешто', 'не извршити нешто'; 'одбити': *Славко је огрекао да изађе у шетњу*; 3. 'одговорити', 'узвратити': *Ако запиташ, огрећемо и на то*. За повратни глагол *огрећи се* стоје два значења: 1. 'лишити се', 'оканити се чега', 'одбацити': *Неколико пута покушао је огрећи се свих земаљских ужитака*; 2. 'престати признавати некога за свога'; 'огласити неку везу као прекинуту': *Она је ћерка бојаштог шртовца, али је се отац огрекао*.

Ако посматрамо прво значење префиксала *огрећи*, биће у односу антонимије према основном глаголу *рећи*, јер означава супротност у односу на првобитну радњу или поништавање радње. У питању су, према томе, једнокоренски антоними.

Глагол *ошказати* у РМС објашњен је као раскидање уговореног односа, затим неизвршење нечега већ уговореног или објављеног, одрицањем, одбијањем, престанком функционисања, а као четврто се наводи већ архаично значење 'одговорити': *Како ћемо ошказати Мирку?*

Овај префиксал, према свим описаним значењима, осим четвртог, које смо означили као архаично, стоји у односу антонимије са префиксалом *заказати*.

Префикс о-

У РМС (1990) се могу наћи префиксали: *оговорити*, *оговарати*, *опричати*.

Оговарати: 'говорити ружно, лоше о одсутном, кудити, сплеткарити'. Ова лексема има негативну експресију, а семе којима се исказује негативност јесу 'кудити', 'говорити ружно'. Доминантна сема још увек је саопштавање, (+*вербално*), није сигурно да ли постоји једносмерност или наизменичност у комуникативном процесу, јер је могуће и једно и друго, а додаје се сема 'тајност'. У РМС (1990) налази се и облик *наоговарати* (префикс *на-* додаје се на облик *оговарати*), који има опис 'надовољити се оговарањем': *Нико те на свешћу не може нагрдити, наоговарати и олајати као што може рођена фамилија*. На остале семе које су већ присутне у глаголу *оговарати* додаје се само семантичко обележје сативности.

Свршени облик *о̀говори́ти*, иако стоји у Речнику, много је мање фреквентан, што показује и број потврда у корпусима (једна у СрпКор и две у корпусу srWaC).

Глагол *о̀прича́ти* има само једно значење, које је наведено уз квалификатор покр. уз пример: *Каг сам почео, да вам и о̀причам* (РМС 1990). Ни овај облик није нарочито фреквентан у савременом српском језику.

Глагол *о̀каза́ти* описан је: 'на неки начин показати своју присутност, своје појављивање, јавити се, појавити се, показати се': *Прво ће да се у̀лаши кад закуца на прозор. Он неће одмах да се о̀каже*.

Синоним овом глаголу би био глагол *по̀каза́ти се*. Приметно је да се и глагол *о̀каза́ти*, који је благо застарео, као и глагол *по̀каза́ти се*, чија је употреба у савременом српском језику далеко чешћа, удаљавају семантички од основног глагола. Овде вербална компонента није присутна те не би ни могао да се третира као глагол говорења.

Префикс *пог-*

Префикс *пог-* префигира два глагола: *го̀вори́ти* и *каза́ти*, не и глаголе *прича́ти* и *рећи*. За овај префикс Клајн каже да је: „добар пример за тешкоће које се постављају пред синхронијски семантички опис глаголских твореница” (Клајн 2002:267) и да посебно морамо водити рачуна о дејству метафора када разврставамо у групе глаголе са овим префиксом. С обзиром на чињеницу да се ми бавимо само глаголима *го̀вори́ти* и *каза́ти*, односно префиксалима *по̀го̀вори́ти* и *по̀го̀вара́ти*, *по̀по̀каза́ти*, *по̀по̀казива́ти*, ово нам неће представљати проблем. У овим глаголима префикс *пог-* има значење 'вршења радње кришом, која може бити недопуштена и чак нечасна', према Стевановићу (1964:461).

За глагол *по̀го̀вори́ти/по̀го̀вара́ти* у РМС (1990) је наведено само једно значење: 'склонити, навести на какву радњу, поступак, подбунити': *Као по̀го̀ворени од некої, на̀триуше на њу, њену кућу, те је уништилише*. Семантичко језгро чине компоненте 'убеђивање речима', 'навођење на какву радњу', 'побуна'.

Префиксал *по̀по̀каза́ти* описан је синонимима *о̀га́ти* (коме), *по̀ро̀каза́ти* (кога): *Сваки час јој се чинило да ју је неко од по̀знајих приметило и да ће је неизоставно по̀по̀каза́ти мајци*.

Префикс *пог-* (аломорф *пош-*) има значење "вршења радње кришом, некад чак недопуштене и нечасне радње" (Стевановић 1964:461). Само значење префикса се сагледава метафорички, при чему семантичко језгро лексеме чине семе: 'саопштавање', 'тајно'.

Према М. Стојановић (2016:81) „префиксација није механичко спајање префикса и основе, већ том приликом долази до њихове међусобне интеракције”. Како она истиче, за одређивање карактеристика префиксираних глагола важно је одређивање односа саставних делова, тј. утицаја префикса на основу и основе на префикс (Стојановић 2016:81). У томе ваља тражити разлоге ограничене могућности комбиновања префикса *пог-* са неким глаголима говорења. Могуће је да се овај префикс, чије значење се доводи у везу са недопуштеном, нечасном радњом, може комбиновати са оним глаголима говорења из чије полисемантичке структуре можемо издвојити значење које је блиско овоме (глаголом *каза́ти* на пример када значи 'пријавити'), али у семантичкој структури глагола *прича́ти* нема сличног значења. То може бити један од разлога зашто се префикс *пог-* не комбинује са глаголом *прича́ти*.

Префикс *по-*

Префикс *по-* префигира сва четири глагола: *поговорити/поговарати* и *попричати/показати/показивати*, *порећи/порицати*.

Префиксали префигирани овим префиксом можда представљају један од најрепрезентативнијих примера међусобне семантичке удаљености, што је појава супротна оној коју илуструју префиксали префигирани префиксом *из-*, који не само да се семантички не удаљавају од полазишних глагола већ су и међусобно семантички блиски, тачније стоје у односу синонимије.

За примарно значење глагола *поговорити* наводи се: 'прозборити, рећи': *О њему ваља мало више поговорити*. У овом глаголу префикс *по-* има континуативно значење: 'краће време вршити радњу', овде 'краће или дуже време говорити'. Нагласак је на „трајању које је пак ограничено, али није кратко” (Клајн 2002:267).

Као друго значење наводи се: 'поновити оно што се пре рекло'; као треће 'изговорити, изрецитовати све песме напамет'; а као четврто 'неповољно се изразити, изјаснити о неком, замерити'. Доминантна сема и овде је 'саопштавање', а семе нижега ранга су 'неодређено трајање' за прво значење, док је за четврто доминантна сема 'саопштавање', а диференцијалне су семе 'неповољно', 'замерка'.

За глагол *поговарати* наводи се значење 'понављати': *Што све једну ријеч поговараш? У овом глаголу присутне су семантичке компоненте: 'вербално', 'саопштавање', 'једносмерност', 'понављање'.*

Друго значење у РМС (1990) је: 'стављати примедбе, примећивати': *Неки се морнари забринуше за своју лађу, па почеше поговарати како би им ваљало ошћићи и разледати их*.

Треће значење, уз напомену *безлично*, објашњено је синонимима: 'говорити, причати', из чега закључујемо да се и у овом значењу преплићу семантичке компоненте глагола *причати* и *говорити*: *Поговарало се да је то само припрема за затварање вратица у скором року*. Семантичка обележја овог глагола су: 'саопштавање речима', 'понављање'. Овај облик је у односу синонимије и са основним глаголом, а и са глаголом *причати*. Да је то тако, може се доказати заменљивошћу једне лексеме другом у истом примеру. Може се рећи: *Говорило се да је то само припрема за затварање вратица у скором року / Причало се да је то само припрема за затварање вратица у скором року*. Јасно је да се значење ни у првом ни у другом случају не мења.

Прво значење глагола *попричати* је 'провести неко време у разговору, поразговарати о разним, неважним, безначајним стварима'. Присутно је необавезно, неформално обележје у опису самог глагола. Префикс *по-* овом префиксалу даје обележје континуалности, што значи да се за извесно, краће време, врши радња говорења. Семантичка обележја овог глагола су: 'саопштавање', 'кратко трајање', 'континуитет', 'узајамност' ('наизменичност') ако имамо у виду да је потребан саговорник. Радња је усмерена на онога ко прима поруку: *Та зар нисмо толико пушта попричали као добри знанци!*

Као секундарно значење наводи се: 'испричати све редом': *Јуџрос је наишла и сусељка Јаворка па попричала све што је од девера чула*. Овде је значење донекле модификовано и значи извршење радње до краја, а као синоним би се могао употребити глагол *испричати*.

Семантика глагола *попричати* се у неким семантичким обележјима преплиће са семантиком глагола *поразговарати*, који је један од префиксала глагола *говорити*. Синонимне

су дакле лексеме *попричасти* и *поразговарати*, док се лексеме *поговорити* својом семантичком структуром удаљава од ове две лексеме.

За глагол *порети* стоји опис: 'не признати својим оно што је речено, одрети се својих речи, опорети, опозвати своје речи' и не 'признати неке нешто': *То им нико не може порети*. Осим ових, наводе се и значења: 'противно доказати, побити нешто, оповргнути': *Али се порети не даде да велика пехина леда на своју шртовину онако како леда и на све остало око себе*.

Последње, треће значење у Речнику је: 'престати радити, укинути, одбацити': *Дионисијева држава била је војничка монархија у којој су начела грчкој слободној прада била поречена*.

За префикс *по-* Клајн (2002:265) каже да је један од најплоднијих, ако не и најплоднији, јер се с њим гради велики број глагола. Овај префиксал је у односу синонимије са глаголом *опорети*. Занимљиво је да префикс *по-* овде нема ниједно од својих уобичајених значења: дистрибутивно, ингресивно, континуативно, просторно. Клајн овај префиксал наводи као један од примера глагола, поред *постити*, *постидети*, *покрстити*, *побацити*, *породити*, *покрстити*, *поводити се*, за које каже да су префиксацијом несумњиво изменили значење, али „на сасвим специфичне начине, које другде не налазимо” (Клајн 2002:267). У случају глагола *порети* јасно је да је префигирани глагол у односу антонимије према глаголу *рети*. Као синоним лексеме *порети* и у РМС и у РСАНУ наводи се глагол *опорети*.

Глагол *опорети* описан је на сличан начин: 1. 'повући реч, обећање': *Не моући да опорекну своје раније ласане . . . они су ласали неодређено*; и 2. 'оспорити', 'побити какво тврђење', 'демантовати': *Осетио је за пошребно да их пред скупином опорече*.

Његов синоним је глагол *порети*, којим се у РМС и објашњава овај глагол, али би се синонимом могао сматрати и префиксал *огрети*, посебно ако посматрамо значење које је наведено под бројем 1: 'повући рет, обећање'. И овај глагол је зато, као и префиксал *порети* у односу антонимије према основном глаголу *рети*.

За глагол *показати* као примарно наведено је значење 'учинити да се што види, разгледа, прегледа': *Показа своје јаке, бијеле зубе*. Као секундарно наводи се 'обратити пажњу на кога, на што (обично покретом, гестом у правцу кога, чега)': *Сеги! — рекао је мрко и показао место . . . на миндерлуку*. Треће је значење 'учинити јасним, очевидним, разумљивим, познатим, објаснити, доказати' са примером: *Испитивања има да покажу да ли су то одиста највеће дубине у поларној области*, а четврто, поново уз квалификатор *фи*, је 'испољити, очитовати какво својство, осећање, стање': *Док је он по шанчевима пролазио, нико није смио показати да се поплашио*. Овај префиксал се према РМС може дефинисати и на следећи начин: 'осветити се', 'припретити коме', 'дати одлучан отпор': *Ја ћу њему показати, ја ћу њега научити*.

Као рефлексивни глагол (*показати се*) значи 'постати видљив', 'појавити се': *На праћу се показа Мара, блиједо као смрт*.

Објашњава се и синонимима *избити*, *испољити се* (о каквом осећању, својству, стању: *Велики страх показао се у народу*; затим глаголима *очитовати*, *изразити* потпуно своја својства, особине (добре и лоше): *Не говорим ништа да вам угодим ништа да се пред вама покажем*. Једно од објашњења је и 'постати јасним очевидним': *Кад сам стигао у Главни штаб, показало се да се та порука није односила на мене*.

Овај префиксал се семантички удаљава од главног глагола јер у његовом семантичком језгру нема семе која би била значењски блиска говорењу, саопштавању, комуницирању речима. Доминантан сема је сема 'видљиво', 'откривање', 'испољавање'. Једино се у значење које је наведено као треће укључује сема вербално (објаснити, доказати), и овде као показатељ перформативности.

Префикс *пре-*

Префикс *пре-* префигира два глагола говорења из посматране лексичко-семантичке групе: *препричаати* / *препричавати* и *преговарати*. Што се тиче глагола *рећи* и *казати*, овај префикс није продуктиван у њиховој творби.

За глагол *препричаати* у РМС (1990) је наведено само једно значење: 'рећи, изложити, исприповедати својим речима оно што се прочитало и чуло'.

Облик *препричавати* описан је као: '1. несвршени према *препричаати* и 2. причати, приповедати': *Нађем се с пријатељима и старим суборцима, препричавамо згоде из нашег ратовања.*

Према Клајну значење префикса *пре-* у овом глаголу је радња поновљена на други начин, те у основни глагол уноси ту врсту модификације. Развија се из значења радње „која се обавља с краја на крај” (Клајн 2002:270). Можемо издвојити семе 'саопштавање', 'свеобухватност', 'промена', 'понављање'.

Глагол *преговарати* описан је синтагмом 'водити преговоре': *У шренушки кад је Србија водила рат против Турске и преговарала о миру, Аустро-Угарска је тражила повод за рат.* Значењску блискост са основним глаголом сугеришу семе: 'вербално саопштавање', 'наизменичност' а семе које су диференцијалне су: 'споразум', 'заједничко', 'одлука'.

Пререћи је у РМС наведен уз квалификатор покр. и објашњење 'прекинути говор о нечему не довршивши мисао па започети друго говорити': *Он је пререкао говор свој.*

Овај глагол данас се доживљава као архаичан, а префикс *пре-* би према семантици био најближи значењу радње поновљене на други начин, односно промене уопште, као нпр. глаголи президати, прерачунати, преобући ... Доминантна су семе 'саопштавање' и 'понављање'.

Префикс *пред-*

Префикс *пред-* префигира глагол *казати*, али не и глаголе *говорити*, *рећи* и *причаати*.

Префигирани глагол наводи се у облику *предказати* и *предсказати*, при чему се други одређује као русизам, а његово значење описано је на следећи начин: 'унапред казати оно што ће бити, прорећи': *Боље је и суџурније знао да предскаже сваку промену и време.*

Префикс *пред-* има у овом глаголу значење које је иначе његово најчешће значење: временско (претходна, раније обављена радња) (Клајн 2002:272). Занимљиво је да у односу синонимије стоји са глаголом *прорећи*, који је један од префиксала глагола *рећи*. У семантичкој структури овог префиксала доминантна сема је 'саопштавање', а као диференцијална би се могла издвојити сема 'антериорност'. У питању је глагол једносмерне комуникације.

Према И. Клајну (2002:271) постоји „само око два туцета глагола са овим префиксом”. Он такође истиче да су овај префикс из разматрања искључили и Маретић и Стевановић, при чему претпоставља да је отпор према овом префиксу изазван пуризмом, „будући да су многи од ових глагола (иако савршено одомаћени), настали превођењем страних узора — руских глагола с истим префиксом, латинских на *prae-*, или немачких на *vor-*” (Клајн 2002:272). Занимљиво је да, иако постоји именица *преговор*, не постоји глагол са истим префиксом. Могуће је да је разлог то што иначе нема много глагола који се комбинују са овим префиксом, како је то већ истакао И. Клајн, па се то може односити и на посматране глагола говорења.

Префикс *при-*

Префикс *при-* префигира глагол говорити: *приговорити/приговарати*, не и глагол *причасти* и опет префигира глагол *казати*, али не и глагол *рећи*.

За примарно значење глагола *приговорити* наводи се 'изразити коме своје незадовољство због чега, прекорити, укорити, осудити', што значи да у семантичко језгро улазе семе: 'саопштавање', 'незадовољство', 'прекор'. Сема незадовољства је импликациона јер се приговара због незадовољства нечим.

Друго значење ове лексеме је 'изразити неслагање с ким или чим, изрећи разлоге, доказе свога неслагања'. И ово значење подразумева присуство семантичке компоненте саопштавања, при чему се јасно подразумева упућеност на примаоца поруке.

Диференцијалне семе у односу на глагол *говорити* су 'незадовољство' и 'неслагање'.

Треће значење лексеме *приговорити* је обележено квалификатором *правн.* и дефинисано речима: 'изнети мотивисан захтев да се каква одлука или решење судско измени или укине'. Значењско језгро чине семе 'саопштавање', 'промена', 'неслагање'.

Према Клајну (2002:274) готово и да нема глагола у којима префикс *при-* изражава чисту перфективност. Он наводи само један пример где је такав случај: глагол *присилити* према глаголу *силити*. Иначе, како он тврди, увек долази до промене значења. Потврду за ову тврдњу проналазимо и у значењу глагола *приговорити* у односу на значење глагола *говорити*. Такође тврди и да је немогуће одредити значење префикса у неким глаголима, у које убраја и глагол *приговорити* (Клајн 2002:274).

За глагол *приказати* наведена су значења: 1. а. 'дати, пружити као дар': *Иметак је она наумила као удавача приказати свом новом вјеренику*; б. 'наменити, посветити коме': *Неки му је непознати пјесник приказао дућу оду*; в. 'ставити у службу, посветити чему': *Он је сву своју живу и снажну вољу приказао ширењу својих мисли*; г. 'изнети' (*писмени или усмено*), саопштити: *Опшочео је издавање народних песама да прикаже бојаштво народног језика*; 2. 'пријавити кога властима': *Друћар га изда и приказа власи*; 3. а. 'представити, упознати с ким': *Зорка приказа Милоша својој мајци*; б. 'показати, представити кога, износећи његово карактерне црте, особине': *Док провриљају мало по планини, да вам прикажем учитеља Милана*; 4. 'показати, објаснити коме што': *Уговорили су да Фехим пређе к њему у кућу . . . да му сина што боље прикаже*; 'дати оцену о чему преко штампе'; 5. 'известити, представити на позорници, сцени': *Четири године касније Покондирена шиква приказана је у Београду*.

Као рефлексивни, у облику *приказати се* значи 'рећи своје име при упознавању, представити се': *Побрза јој у сусрет, наклони се и приказа*; затим 'показати се (при)јавити се код кога на његов позив': *С њиме иду оба сина да се сви на позив прикажу суду*; 'постати

видљив, појавити се, показати се пред очима': *На вратиња се . . . показала црвена ушвара*; 'појавити се, показати се у каквој улози на позорници': *Пред завршетак свога школовања . . . приказала се на позорници*; 'причинити се, учинити се у сну, у машти, појавити се као привиђење': *Те ноћи . . . приказала ми се у сну она*; 'учинити се чим, примити какав лик, вид, израз лица': *Ушри сам се лика свијешу приказао*; 'подичити се, похвалити се': *Кад дођемо на Цетиње равно чим се ћемо се више њима приказати*.

Како истиче Клајн, у овом глаголу немогуће је утврдити значење самог префикса, а сам глагол семантички се не доводи у везу са глаголом *казати*. Два значења овог префиксала, према РМС, у којима се уочава вербална компонента овог глагола су: оно које је наведено као друго и 3. а. 'представити, упознати с ким': *Зорка приказа Милоша својој мајци*. У савременом српском језику, иако га РМС бележи, глагол се ни у једном од ових значења готово и не употребљава. У савременом српском језику овај глагол пре свега означава 'појављивање', и 'представљање', док сема 'саопштавање' није нужно присутна.

Префикс *про-*

Префикс *про-* продуктиван је у творби сва четири глагола: *проговорити/проговарати*, *пропричати*, *прорећи*, *проказати*.

За разлику од префиксала *приговорити*, префиксал *проговорити* садржи префикс којим је јасно обележено неко значење, конкретније — ингресивно значење (почетак радње). Зато је и семантика овог префиксала блиска семантици основног глагола.

У РМС (1990) се као опис првог значења наводи 'почети говорити': *Лазар прохода и проговори*. Под бројем два наведен је опис синонимима 'рећи, казати, изустити': *Ола није ни речи проговорила*, али се већ у другом значењу губи карактер ингресивности, јер би се могло рећи и *Ола није изговорила ни реч*.

Овом значењу блиско је и значење под в. 'писмено, штампом изнети, предати јавности своје мисли и осећања': *Предајући ово дело српској чисталачкој публици, сматрамо да неће бити некорисно . . . ако проговоримо нешто о његовом писцу*.

Уместо описа за дефинисање значења које је обележено као треће у РМС (1990), наведени су синоними 'поразговарати, поразговорити': *Дедер да ти и ја онако озбиљно проговоримо*. У овом значењу глагол *проговорити* значењски је ближи глаголу *говорити*, јер је основна сема 'саопштавање', 'разговор' (вербално, наизменично), само што се у говорном чину најпре истиче размена информација са саговорником. У том смислу овај префиксал приближава се не само глаголу *проговарати* већ и префиксалу *пропричати*.

Уз значење 4. стоји квалификатор *фигуративно*: 'а. спољашњим знацима (кретњом, гестом, поступком) показати, испољити своја осећања'. Префиксал је употребљен метафорички: *Па и ако ја је случајно погледала, очи су њене нијеме биле, и ни једна жилица на лицу није проговорила*. Овде је сема 'вербално' одсутна (*-вербално*). Значење 4. б. гласи 'почети деловати, ступити у акцију': *Народ је чуо за пашње своје браће па је проговорио*.

Префикс *про-* у глаголу *пропричати* не подразумева почетак радње према дефиницији из РМС (1990). Дефинисан је на овај начин: 'испричати све; пронети, разгласити причањем': *Марко сад проприча шта ја је напало да . . . дође међу Србе. Они у селу знају да сам прошле ноћи био у оној групи . . . Сигурно се пропричало по чинавом срезу*.

Доминантне семе овако упоребљеног глагола су: 'вербално саопштавање', 'понављање'.

Глагол *проречећи* има опис 'унапред рећи, предсказати што ће бити': *Све је ово мени проречено већ одавно.*

Глагол *прорећи* Стевановић наводи као један од примера глагола код којих префикс означава само свршену радњу, односно „потпуно извршење радње”, док Клајн пак у вези са овим глаголом примећује да он значи „нешто сасвим друго него основни глагол *рећи*, као *дати* и *продати* или *казати* и *проказати*” (Клајн 2002:277).

Глагол *проказати* објашњава се: а. 'пријавити (власти, понајвише политичке противнике) тајно и анонимно', 'извршити доставу', 'потказати, денунцирати кога': *Милешина буна је била проказана, али су завереници већ кренули војском на Крајцјевачи*; б. 'открити оно што се крије, одати': *Чушава се породица на муке удара да прокаже убицу*; в. 'унапред рећи, показати оно што ће се догодити, што ће будућност потврдити': *Опазим издалека Маргаретину кочију: нисам је управо разазнавао, али ми је срце проказало.*

Наводи се и као рефлексивни *проказати се* са значењем 'открити се, одати се': *Проказа се Меними девојци да је сестрић Цола каиешана.* Ово значење је архаично, као и значење овог префиксала које је у РМС описано као 'постати свима познат' (*Ђена се лепоша проказала*).

У овом глаголу префикс *про-* нема ни једно од својих типичних значења, али у самом префиксалу ипак је уочљива вербална компонента. Доминантна је сема 'саопштавање', а диференцијалне су семе: 'неповољно', 'тајно'. Већ и према присутним семама јасно је да овај глагол стоји у односу синонимије са глаголом *показати*, који има само једно значење, а то је 'одати (коме)' или 'проказати (кога)': *Сваки час јој се чинило да ју је неко од познатих приметити и да ће је неизоставно показати мајци.*

Глагол *казати* је дакле једини који има два префиксала који у свом семантичком језгру имају сему издаје, тајности. Ову значењску компоненту има још и префиксал *проговорити*. Разлика у семантици ипак постоји јер је тајно саопштавање или одавање нечега у првом случају вољно, а у другом изазвано углавном деловањем трећег лица.

Префикс *раз-*

Префикс *раз-* односно његов аломорф *рас-* префигирају сва четири посматрана глагола, од којих се добијају префиксали *разговорити/разговарати*, *распричаити (се)*, *разрећи*, *расказати*.

Ако упоредимо семантику глагола *разговорити* и *разговарати*, јасно је да не могу да функционишу као видски парњаци, јер се разлика у значењу не тиче само трајања радње. Различито су дефинисана њихова значења.

За глагол *разговорити* у РМС (1990) као објашњење стоји: 'разговором забавити, развеселити: утешити, ободрити'. Иако се дакле као једна од сема уочава чин говорења, комуницирања, фокус је на семи 'утехе' или 'забаве': *Маринко... све жалоснији; већ не беше у стању нико да га разговори.*

У РМС (1990) се наводи и значење *разговорити* који би у том значењу могао бити свршени парњак глаголу *разговарати*: *Разговори с њим о свему, па одмах тиши.* Оваква употреба могла би се сматрати архаичном.

Облик *разговори́ти се* објашњен је синонимима 'поразговарати, попричати, расправити о нечему, посаветовати се, договорити се' а значењске компоненте блиске су глаголу *разговара́ти*: 'размена информација', 'саопштавање', 'наизменичност', мада се појављује и сема 'расправа' као допунска.

Глагол *разговара́ти* у РМС (1990) је дефинисан као: 'обраћати се речима (један другоме), говорити, причати; расправљати о нечему, саветовати се, договарати се': *Разговарајмо полако... пријатељски*. У односу на свршени вид диференцијална је сема 'дуративност', а у односу на глагол *говори́ти* диференцијална сема је 'говорна интеракција'.

Глагол *поразговори́ти* садржи два префикса: *раз-* и *по-*. У РМС (1990) је глагол наведен са објашњем да је свршени вид глагола *поразговара́ти*: *Приђе колима да се поразговори са њом*.

У глаголу *поразговара́ти* префикс *по-* додаје се на облик *разговара́ти* тако да не можемо о овом глаголу говорити као о правом двопрефиксалном глаголу. Значење овог глагола је 'провести неко време у разговору'. Издвајамо семантичке компоненте: 'саопштавање', 'вербално', наизменичност, 'неодређено трајање'. Префикс *по-* у овом глаголу има континуативно значење. Глагол *поразговара́ти* стоји у односу синонимије са глаголом *поприча́ти*. Разлика између ова два глагола тиче се употребе и присуства семе 'формално'. Глагол *поразговара́ти* има формално обележје (+*формално*), за разлику од глагола *поприча́ти* (-*формално*).

У РМС (1990) се појављује и облик *изразговара́ти се* са значењем 'довршити дуги разговор, разговарати довоље, довољно': *Била сам жељна да се с тобом слатко изразговарам*.

Додаје се сема 'прекомерности' у односу на глагол *разговара́ти*. Овде префикс *из-* уноси модификацију значења у смислу вршења радње „до задовољења потребе или до смирења емоције која ју је изазвала” (Клајн 2002:255).

Глагол *расприча́ти* у РМС (1990) има опис 'разнети причањем; разгласити': *Њејово су јунаштво жене измислиле и распричавале*. Овако употребљен, овај глагол има негативну конотацију. Као рефлексивни, семантички је ближи основном глаголу. За овај облик у РМС (1990) стоји опис 'ударити у причање': *Распричао се то вече*. Семантичке компоненте овог глагола су 'сопштавање', 'трајање'. Иначе, Душка Кликовац за глаголе овога типа каже да означавају интензивну активност и „подразумевају одашиљање нечега у свим правцима” (Кликовац 1997:158). У случају глагола *расприча́ти* то нешто је звук. Зато би се могла придодати и сема 'интензитет'.

Глагол *разрећи*, према РМС значи 'не одржати оно што се рече, опоречи, опозвати': *Срамота је рећи на разрећи*.

Префикс *раз-* у глаголу *разрећи* означава поништавање радње или супротност. У том смислу овај префиксал стоји у односу синонимије са префиксалима *порећи*, *опорећи*, *огрећи*, а као и они, у односу на основни глагол стоји у односу антонимије. Слични су глаголи *разира́дити*, *размрсити*, *расијетљати*.

Значење глагола *расказати* описано је синонимима *исприча́ти*, *испроповеда́ти*, *објасни́ти*. У питању је русизам: *Раскаже како је убио Штејана*.

Као што се, на основу представљених семантичких структура префиксала префигираних префиксом *раз-* може уочити, њихова значења су тесно повезана. У семској структури ових глагола као доминантну уочавамо сему 'саопштавање', поред које се појављује и

сема 'неодређено трајање', осим у случају префиксала *разрећи*, који се данас у наведеном значењу врло ретко и употребљава. Овај глагол у својој семској структури има и сему 'порицање, супротност'.

Префикс *y-*

Префикс *y-* префигира глагол *говорићи*: *уговорићи/уговарати* и *лаголе рећи* и *казати*: *урећи* и *указати*. Префиксал глагола *причаћи* са овим префиксом није забележен.

Глагол *уговорићи* значи 'споразумно одредити, договорити се, утврдити, углавити'. Као значењске компоненте овог глагола могу се издвојити 'утврдити нешто', 'постићи договор речима', тако да постоји комуникативно значење, али саопштавање или излагање односно поседовање моћи говора нису у првом плану. Некаква размена информација која је, примера ради, примарна значењска компонента коју везујемо за глагол *разговарати*, постоји и овде, али је у другом плану. И овај префигирани глагол се, као и глагол *договорићи*, одликује сужењем значења. У Клајновој класификацији глагола који су префигирани префиксом *y-* овај глагол, уз још неке, не проналази своје место ни у једној скупини.

Глагол *предуговорићи* има два префикса (*прег-* и *y-*) и само једно значење: 'закључити уговор'. Иако има два префикса, овај глагол не спада у групу правих двопрефиксалних глагола. Доминантна значењска компонента овог глагола је 'постићи договор'. Глагол се семантички удаљава од основног глагола јер радња закључивања уговора не подразумева чин говорења, способност или моћ говорења, а семе информисања и саопштавања подразумева не су само као семе комуникативног чина ако имамо у виду да је за закључивање уговора потребан неки вид комуникације између двеју уговорних страна.

Као прво значење за глагол *урећи* у РМС се наводи 'заказати договором, уговорити': *С том женом сам урекао састанак*. Као друго 'бацити урок (на некога), уроком навући злу коб, проузроковати несрећу (некоме)': *Борђева зависћ урекла му је жену*.

Клајн овај глагол према значењу префикса *y-* оставља ван класификације, тј, његово значење посматра као изразито сужено, а при том је префиксацијом дошло до семантичких промена које су, како тврди, „тешко објашњиве на синхронијском плану” (Клајн 2002:284). Слична ситуација је и код пара *говорићи-уговорићи*, где се префиксал *уговорићи* семантички поприлично удаљава од основног глагола *говорићи*. Једино по чему ова два префиксала чувају значењску везу са основним глаголом је његова вербална компонента, која је овде подразумевана, јер се може урећи само речима, као што је и за уговор неопходан некакав облик комуникације, усмене или писане.

Прво значење глагола *указати* дефинисано је речима 'показати што да се може видети': *Укажи лице дивно*, а као друго 'навести (као пример)'. Треће значење овог глагола је 'показати, открити, нагласити': *Насистојао сам указати на добре и на зле појаве*; а четврто: 'пружити, посветити, одати пажњу, помоћ, почасти'. Кад се употребљава као рефлексивни, значи 'показати се, појавити се': *На видјку се указаше неке куће*. Као неуобичајено наводи се значење 'представити се, рећи своје име', што овај глагол семантички приближава глаголу *казати*. Као пример наводи се: *Симеун Пејић Рудар, ђак од манастира Гомјенице — указах му се*.

4.3 Фреквенција појављивања префиксала у корпусима

Табела 14. Фреквенција појављивања префиксала у корпусима

префикс	префиксали глагола <i>говориши</i> (РМС 1990)	број потврда у корпусима		префиксали глагола <i>причаши</i> (РМС 1990)	број потврда у корпусима	
		СрпКор* 2013	srWaC** 2016		СрпКор* 2013	srWaC** 2016
<i>го-</i>	договорити договарати	11495 1237	24.410 4.695	допричати	7	3
<i>за-</i>	заговорити заговарати	4 991	9 4.659	запричати (се)	18	125
<i>из-</i>	изговарати изговорити	1864 2.900	6.006 8.429	испричати	6.545	16.586
<i>на-</i>	наговорити наговарати	699 451	2.195 1.275	напричати	62	223
<i>над-</i>	надговорити надговарати	8 1	19 4	—	—	—
<i>од-</i>	одговорити одговарати	27.980 21.440	70.391 83.399	—	—	—
<i>о-</i>	оговорити оговарати	1 188	2 1.168	опричати	4	20
<i>под-</i>	подговорити подговарати	7 7	17 11	—	—	—
<i>по-</i>	поговорити поговарати	1 —	3 6	попричати	307	2.122
<i>пре-</i>	преговарати	3.562	9.542	препричати препричавати	227 892	906 2.729
<i>при-</i>	приговорити приговарати	276 276	1.405 1.098	—	—	—
<i>про-</i>	проговорити проговарати	2.692 306	6.492 1.030	пропричати	—	20
<i>раз-</i>	разговорити разговарати	23 23.409	47 57.985	распричати (се) распричавати (се)	105 —	268 2
<i>у-</i>	уговорити уговарати	1.329 369	4.032 1.579	—	—	—

префикс	префиксали глагола <i>рећи</i> (РМС 1990)	број потврда у корпусима		префиксали глагола <i>казати</i> (РМС 1990)	број потврда у корпусима	
		СрпКор* 2013	srWaC** 2016		СрпКор* 2013	srWaC** 2016
<i>до-</i>	дорећи	28	24	доказати доказивати	9.486 4.101	30.953 15.073
<i>за-</i>	зарећи (се)	156	292	заказати	5.358	7.802
	зарицати (се)	65	53	заказивати	493	2.273
<i>из-</i>	изрећи	5.674	7.018	исказати	3.387	10.399
	изрицати	1.102	2.437	исказивати	1.759	5.842
<i>на-</i>	нарећи	—	10	наказати	—	14
	нарицати	86	354	наказивати	1	6
<i>над-</i>	—	—	—	—	—	—
<i>об-</i>	обрећи	7	25	—	—	—
<i>од-</i>	одрећи	4.356	16.710	отказати	3.068	5.192
	одрицати	1.534	5.477	отказивати	360	1.019
<i>о-</i>	—	—	—	оказати (се)	—	2***
	—	—	—	оказивати (се)	—	2***
<i>пог-</i>	—	—	—	потказати	75	49
	—	—	—	потказивати	46	75
<i>по-</i>	порећи	625	2.744	показати	41.944	172.619
	опорећи	9	7	показивати	23.839	95.514
	порицати	1.324	2.375	—	—	—
<i>пре-</i>	пререћи	—	—	—	—	—
<i>пред-</i>	—	—	—	предсказати	150	238
	—	—	—	предсказивати	168	441
<i>при-</i>	—	—	—	приказати	9.934	23.039
	—	—	—	приказивати	4.587	24.441
<i>про-</i>	прорећи	142	633	проказати	66	125
	прорицати	204	523	проказивати	32	75
<i>раз-</i>	разрећи	—	—	расказати	—	5
	—	—	—	расказивати	—	4
<i>у-</i>	урећи	49	176	указати	13.200	40.610
	урицати	1	—	указивати	14.391	47.588

* Резултати ексцерпирани из *Корпуса савременог српског језика – СрпКор 2013* (СрпКор 2013) напредном *CQP* претрагом типа: `[lemma="govor.+"] & (pos="V.*")` (лема на позицији глагола у свим облицима).

** Резултати ексцерпирани из *Serbian Web корпуса* (srWaC 2016) напредном *CQL* претрагом типа: `[lemma="govoriti" & tag="V.*"]` (лема на позицији глагола у свим облицима).

*** За ове префиксале у корпусу srWaC пронађен је већи број потврда, али у већини случајева реч је о словним или техничким грешкама приликом куцања текста.

Највише префиксала има глагол *говори́ти*, што значи да је префиксиран највећим бројем префикса, а његов најфреквентнији префиксал у два посматрана корпуса је *одговори́ти/одговара́ти*. Укупно четрнаест префикса учествује у префиксацији глагола *говори́ти*, дванаест у префиксацији глагола *казати*, једанаест у префиксацији глагола *рећи*, а девет у префиксацији глагола *прича́ти*. Префиксали глагола *говори́ти*, *казати* и *рећи* имају облике за свршени и несвршени вид, за разлику од префиксала глагола *прича́ти*, код којих углавном није могућа секундарна имперфективизација. Из *табеле 14* се може уочити да су неки префиксали прилично фреквентни (нпр. *разви́орара́ти*, *одговара́ти*, *изговори́ти*, *изговара́ти*, *договори́ти*, *огрећи*, *изрећи*, *доказа́ти*, *показа́ти*, *приказа́ти*, *указа́ти*) док неки имају упадљиво мањи број потврда (нпр. *поговори́ти*, *поговара́ти*, *оприча́ти*, *доприча́ти*, *наговара́ти*, *обрећи*, *дорећи*, *наказа́ти*, *расказа́ти*).

За глаголе *пререћи* и *разрећи* није пронађена ниједна потврда у СрпКор-у и корпусу srWaC, као што се из табеле може видети. Неки префиксали пак фреквентнији су у једном од корпуса. Такви су на пример префиксали *проприча́ти*, *оприча́ти*, *расказа́ти*, који су знатно фреквентнији у srWaC-у.

У префиксацији сва четири глагола продуктивни су префикси: *за-*, *на-*, *из-*, *по-*, *до-*, *про-*. У нашој грађи појављују се и творенице са два префикса, као што су *изразви́орара́ти се*, *поразви́орара́ти*, *предговори́ти*, *наразви́орара́ти се*, *напоговара́ти се*, *опорећи*. Потребно је међутим истаћи да ово нису прави двопрефиксални глаголи, настали истовременим додавањем два префикса на глаголску основу, него се префикс додаје на већ префиксирани глагол. Такође, нећемо се посебно бавити анализом оних глагола који су наведени у РМС, али нема потврде употребе ових глагола ни у једном од два корпуса.

4.4. Лексички односи префиксала глагола *рећи*, *казати*, *прича́ти* и *говори́ти*

У поглављу 2. било је речи о лексичким односима основних глагола, при чему смо анализирали синтагматске и парадигматске односе који се успостављају између анализираних глагола говорења. Како бисмо могли да упоредимо семантичке структуре глагола који су предмет нашег истраживања, важно је осврнути се и на лексичке односе њихових префиксала.

За потребе анализе и овога пута користили смо СрпКор, при чему се анализира узорак од 300 конкорданци код оних префиксала који имају већи број потврда у претраживаном корпусу. Приликом анализе лексичког окружења најфреквентнијих префиксала упоредићемо га лексичким окружењем основног глагола, а колокацијске везе лексема послужиће нам и за диференцијацију синонима.

Префиксали глагола говорења *рећи*, *казати*, *прича́ти* и *говори́ти* међусобно најчешће ступају у лексичке односе синонимије и антонимије. Синоними се сматрају језичком благодети јер њихово постојање упућује на богатство језичког фонда, самим тим и на могућност исказивања најтананијих језичких нијанси, чиме се говорницима одређеног језика отвара више могућности за прецизније изражавање. „Лексеме се узајамно саодносе мноштвом својих значења и то производи различите семантичке могућности. У синонимском односу могу бити само нека њихова значења или сва значења. У првом случају се говори о тоталној синонимији, што је реткост, а у другом о парцијалној синонимији. Тотална

синонимија могућа је само међу јединицима које имају једно значење или мањи број њих (Драгићевић 2007:252-253). У пракси се ипак дешава да се један од синонима користи чешће те на тај начин проширује своје значење. У нашој литератури прихваћена је подела на једнокоренске и разнокоренске синониме, при чему се често истиче да се до једнокоренских синонима долази творбеним средствима (Драгићевић 2007:246). Како говоримо о значењским односима међу префиксалима глагола који припадају истом синонимском низу, онда не треба да чуди што је однос синонимије међу анализираним префиксалима најчешће последица синонимног односа самих полазишних глагола. Ретки су међутим случајеви када су синонимна сва четири префиксала глагола говорења у којима је садржан исти префикс. Такав је случај са лексемама: *изрећи*, *изговорити*, *исказати* и *испричати*. Овде синонимност префиксала није само последица синонимије глагола које префикс *из-* префигира, већ и чињенице да семантика префикса остаје непромењена, тј. у процесу префиксације ова четири глагола говорења поменути префикс задржава своје основно значење — оно које је И. Клајн (2002:255) описао као „извршење радње у потпуности, до краја”, у овом случају радње говорења. Ако посматрамо однос префиксала са истим префиксом, можемо уочити да међузаменљивост префиксала донекле одговара међузаменљивости основних глагола. Тако се на пример префиксали *изрећи* и *исказати* могу посматрати као прави синоними, као што су прави синоними и лексеме *рећи* и *казати*. Морамо ипак приметити да, уколико се осврнемо на лексичко окружење, лексеме *изрећи* и *исказати* нису заменљиве у свим контекстима. У зависности од контекста даје се предност једној односно другој лексеми: *исказати дивљење*, *поштовање*, пре него *изрећи дивљење* или *поштовање*. У смислу колокабилности синонима требало би поменути и пар синонима *одрећи/ошказати*. Лексеме *ошказати* и *одрећи* јесу синоними, али не могу бити прави синоними иако се лексеме *рећи* и *казати* наводе као примери правих синонима. Ове две лексеме нису заменљиве у сваком контексту и њихово лексичко окружење није истоветно. Може се на пример одрећи и отказати кумство, али представа се може само отказати, не и одрећи. Да би лексеме биле прави синоними, према Д. Гортан Премк (1994:9), неопходно је да постоји идентичност семантичких садржаја, идентичност експресивне маркираности, употребне сфере, као и идентичност места лексеме у лексичком систему.

За потребе наше анализе префиксирани синониме посматраних глагола говорења можемо поделити у две веће групе: на синониме префиксирани истим префиксом и на синониме префиксирани различитим префиксима. У прву групу синонима, према овој подели, убрајамо синониме као што су нпр. *испричати*, *изговорити*, *исказати*, *изрећи*, затим лексеме *ошказати* и *одрећи*; *напричати*, *наказати* и *наговорити* (ако се посматра примарно значење ових лексема); *договорити* и *допричати* (у значењу 'извршити радњу говорења до краја'); *заговорити* и *запричати* ('говором одвући пажњу'); *попричати*, *поговорити*, *поразговарати* ('извесно време провести у разговору').

У другу групу синонима, оне синониме који однос синонимије успостављају а да су притом префигирани различитим префиксима, спадају следећи анализирани синоними: *пошказати* и *проказати*; *прешказати/предсказати* и *прорећи*; *зарећи* и *обрећи*; *поговорити* и *приговорити*; *наговорити* и *подговорити*.

Префиксали *договорити* (једно од значења), *горећи* (основно значење) и *допричати* стоје у односу парцијалне синонимије, која је пре свега контекстуална. Лексеме *договорити* и *горећи* могу се посматрати као синоними само ако се узме у обзир значење лексеме *договорити* које је у РМС наведено као прво ('до краја исказати'). Захваљујући семантици

префикса, али поново и синонимности основних глагола, однос синонимије постоји и између префиксала *заговориџи* и *заџричаџи*, као и између лексема *наговориџи*, *наџричаџи* и *наказаџи*, уколико посматрамо само једно од значења ових префиксала — оно у којем доминира сативност с обзиром на семантику префикса. Према РМС односно лексикографским дефиницијама, синоними су и глаголи *оговориџи* и *оџричаџи*, мада су и један и други веома ретки у употреби када је реч о савременом српском језику, за разлику од видског парњака глагола *оговориџи*, који је прилично фреквентан (*оговараџи*). Некада међутим није довољно да две лексеме имају исти префикс са приближно истим значењем да бисмо их посматрали као синониме. Узмимо за пример пар лексема *поговориџи* и *поџказаџи*. Наиме, иако и једна и друга лексема имају исти префикс, који према Стевановићу (1964:461) има значење „вршење радње кришом“, ово није довољно за успостављање синонимије. Штавише, лексема *поговориџи* успоставиће однос синонимије са префиксалом *наговориџи*, а лексема *поџказаџи* са лексемом *показаџи*. Значење глагола *показаџи* у РМС се дефинише синонимом *поџказаџи*: 'потказати', 'денунцирати кога'. Као пример префиксала који се значењски само делимично могу довести у везу а префигирани су истим префиксом, могу се навести префиксали трију глагола говорења са префиксом *у-*. То су глаголи: *уређи*, *указаџи* и *уговориџи*. Синоним глагола *уређи* може бити префиксал *уговориџи* у једном од значења, које је међутим поприлино архаично, али је потврђено у СпКор-у: *Урекли смо сасџанак у великој крзнарској радњи његовој пријатеља Јерменина*. У том смислу, можемо говорити о још једном синонимском реду коме припадају префиксала глагола говорења: *уређи*, *уговориџи*, *казаџи*, *договориџи*. Када је друго значење префиксала *уређи* у питању (*уроком навуђи злу коб*), могло би се казати да би овим значењем, које је у савременом језику много фреквентније од онога које је наведено као примарно, глагол *уређи* однос синонимије успоставио са глаголим који не улазе у корпус наше грађе, а то су глаголи *уклеџи* и *поклеџи*.

Однос синонимије успоставља се и између префиксала *поговориџи*, *поџричаџи* и *поразговараџи*, јер им је заједничка већина сема, што је јасно уколико упоредимо њихове семантичке компоненте ('вербално саопштавање', 'неодређено трајање', 'наизменичност'). Као синонимске парове можемо посматрати глаголе: *предказаџи* и *проређи*, *огређи* и *поређи*. Значењска веза између првог пара синонима је прилично тесна јер је подударан велики број сема, а уколико се осврнимо на колокацијске везе двеју лексема, видећемо да су оне у великој мери међузаменљиве. И један и други префиксал комбинују се са лексемама: *судбина*, *смрт*, (*велика*) *каријера*, *несрећа*, *будућност*, *пројаси* (*свешта*). За други пар синонима (*огређи* и *поређи*), који припадају једнокоренским синонимима, можемо рећи да су само парцијални синоними. Они стоје у односу синонимије ако се позовемо на значење које је код првог глагола дефинисано као примарно ('побити', 'оспорити'), а код другог као секундарно ('противно доказати', 'побити нешто', 'оповргнути'). Лексеме *огређи* и *поређи* ипак имају већи број заједничких сема него лексеме *огређи* и *оџказаџи*, које такође стоје у односу парцијалне синонимије. Анализа лексичке спојивости показује да семантика глагола *оџказаџи* укључује догађај, док семантика префиксала *огређи* упућује на свесно лишавање себе нечега и донекле је апстрактнија. Показаћемо то на колокацијским везама ова два глагола, до којих смо дошли претраживањем СпКор-а.

Оџказаџи: наступ, забаву, послушност, концерт, рочиште, састанак, премијеру, стан, гостовање, састанак, лет, путовање, учешће, операцију, саслушање, премијеру, прославу ...

Огређи се: хонорара, наследства, пуномоћја, слободе, мяса, Косова, славе, суверенитета, сна, профита, надокнаде, будућности, утицаја, одређи послушност.

Уз лексему *порећи*, која би се такође могла уврстити у поменути синонимски ред, при чему под синонимским редом подразумевамо неколико лексема које су блискозначнице, налазе се следеће лексеме: *чињеница*, *бојајство*, *право*, *судбина*, *несрећа*, *(светла) будућности*, *пропаст (света)*, *(бојаја) каријера*.

У синонимском пару *проговорити* и *проиричати* и синонимском низу коме припадају префиксали: *изрећи*, *истричати*, *исказати*, *изговорити* синонимност префиксала је резултат синонимности основних глагола, али и синонимности префикса, који задржава своје основно значење. Даћемо, у прегледу, приказ лексичког окружења поменутог синонимског низа. Префиксал *истричати* најчешће се комбинује са лексемама: *прича*, *појединости*, *јади*, *анејдоша*, *бајка*, *верзија*, *историја*, *догађај*. Може се приметити да и префиксал, као уосталом и основни глагол, везује за себе именице које денотирају какву фикцију, што нас упућује на закључак да постоји својеврсна симетрија у семантичкој структури основног глагола и овог његовог префиксала. Префиксал *изговорити* комбинује се са именицима: *реч*, *јасно*, *молишва*, *реченица*, *лаж*, *заклетва*, а често се среће и у колокацијама са прилозима *јасно*, *јасно*, *најјас*, *широ* итд.

И овде можемо уочити да се префиксал *изговорити* својом семантиком не удаљава од основног глагола. Префиксал *изрећи* везује се за именице: *лаж*, *казна*, *пресуда*, *осуда*, *похвала*, *мера*. Уколико упоредимо лексичко окружење глагола *рећи* и његовог префиксала *изрећи* можемо закључити да је семантика префиксала донекле значењски спецификована у односу на основни глагол и да је честа употреба овог глагола у административном стилу. Што се тиче префиксала *исказати*, он се везује за лексеме: *част*, *поштовање*, *потреба*, *стремност*, *кооперативност*, *заинтересованост*, *тубишак*, *резерва*, *брија*, *воља*. Посматрајући лексичко окружење овог глагола, можемо закључити да се он семантички удаљава од глагола *казати*, али ће се зато приближити једном другом његовом префиксалу, а то је глагол *показати* (*показати* *стремност*, *брију*, *вољу*, *заинтересованост*, *кооперативност*, *поштовање*, *презир*). Ово не треба да чуди, с обзиром на то да сам глагол *казати* има, међу анализираним глаголима говорења, највећи број дефинисаних значења у речницима. Иако ова два префиксала имају веома слично лексичко окружење, и они стоје у односу парцијалне синонимије, а изостанком вербалне компоненте, када је у питању семантика глагола *показати*, он се битно диференцира у односу на глагол *исказати*.

У односу синонимије стоје и лексеме *поразговарати* и *поиричати*, при чему је друга лексема мање формална у односу на прву. Синонимне су и лексеме *изразговарати се* и *наразговарати се*, што је пре свега условљено семантиком префикса *из-* односно *раз-*. Оба префикса указују на интензивирање радње, у овом случају радње говорења, при чему је и у једној и у другој лексеми присутна сема 'узајамност', дакле радња говорења подразумева више од једног извршиоца.

Често се однос синонимије успоставља у секундарним семантичким реализацијама лексема. Као пример можемо навести и лексему *рећи* ('рећи некога некоме' у значењу 'пријавити' или 'тужити') која је по свом семантичком садржају истоветна лексеми *казати* (у истом значењу — 'тужити или пријавити некога некоме'). Ове две лексеме, које однос синонимије успостављају у својим секундарним семантичким реализацијама, у исто време синонимне су и са једним од префиксала глагола *казати* — *показати*. Семантички садржаји трију лексема истоветни су у делу семске структуре који упућује на издају. Још један пример који илуструје однос синонимије у који ступају секундарне семантичке реализације лексема је синонимија која се успоставља између глагола *договорити* (*Не можеш*

му договоришћи) и глагола *доказати* (*Не можеш му доказати*). Префиксал *договоришћи* се овим знаћењем прилично удаљава од глагола *говоришћи*, али ће се зато у знатној мери семантички приближити лексеми *доказати* ('убеђивати аргументима').

Синоними *проговоришћи* и *проиричати* могли би се сматрати и функционалним синонимима. У прилог овој тези говори чињеница да је префиксал *проиричати* присутан само у srWaC-у, што би значило да се овај префиксал не користи у књижевноуметничком функционалном стилу, а ово би поново могло да се доводе у везу са проширењем семантике глагола *иричати* у разговорном и новинарском стилу, о чему је већ било речи. Дакле, можемо истаћи да то проширење важи и за префиксале. Упоређивањем семантичке структуре префиксала *проговоришћи* са семантичком структуром основног глагола, закључићемо да ни овде, као ни у случају префиксала *изговоришћи*, не долази до удаљавања од семантике основног глагола. У прилог томе говори и лексичко окружење овог префиксала. Ако упоредимо колокацијске везе основног глагола и његовог префиксала, приметимо да је оно готово истоветно. Из СрпКор-а смо издвојили следеће синтагматске спојеве: *проговоришћи о нечему*, *проговоришћи мирним гласом*, *проговоришћи реч*, *проговоришћи сриски*, *проговоришћи енглески*, *ни реч не проговоришћи*, *проговоришћи с муком*, *сејно проговоришћи*, *презриво проговоришћи*, *одлучно*, *тихим гласом*, *јасно и развојено*, *гласно*.

С обзиром на богате семантичке структуре глагола говорења који су у овом раду предмет нашег интересовања и мноштво префикса који их префигирају, очекује се да се између анализираних префиксала успостави и однос антонимије. Антонимија, као други парадигматски однос који се успоставља међу префиксалима, по правилу настаје као последица наглашене антонимичности префикса који улазе у састав глагола говорења. Овде ћемо под антонимијом подразумевати лексеме чије се супротно значење испољава независно од контекста.

Сви антоними су једнокоренски, што значи да је однос антонимије углавном последица антонимичности самих префикса који префигирају глаголе говорења. Такви су парови антонима: *казати* – *ошказати*; *проиричати* – *доиричати*; *проговоришћи* – *договоришћи*, док антонимичност парова *зарећи се* – *порећи* и *обрећи* – *порећи* није последица супротстављеног значења префикса који улазе у састав лексема.

Префикс *за-* у префиксалу *зарећи* нема ингресивно значење, док је префиксал *порећи* у односу антонимије истовремено и са глаголом *рећи*. *Рећи* и *порећи* су пуни антоними јер им се супротстављају сва значења. Као и синоними, и антоними имају исту архисему и већину истих сема нижега ранга, али док је диференцијална сема код синонима безначајна, код антонима се разликује врло значајна диференцијална сема (Драгићевић 2007:274-275). Тако на пример, лексеме *зарећи* и *порећи* имају исту архисему: 'вербално саопштавање', али док је сема давања завета присутна у семантичкој структури лексеме *зарећи се*, дотле је у семантичкој структури лексеме *порећи* то сема 'престанак (повлачење) објаве'. Овај антонимски пар бисмо могли сврстати у антониме апстрактније супротстављености, ако узмемо у обзир садржај основних значења. Значења која се овде супротстављају су: *саљасност* – *несаљасност*. Антоними *рећи* и *порећи* могли би се убројити и у реверзне антониме према подели антонима на скаларне, комплементарне, дијаметралне, реципрочне и реверзне коју даје Т. Прћић (1997:102-107).

Као антонимски парови могу се издвојити лексеме: *наговоришћи* – *одговоришћи*; *казати* – *ошказати*; *проговоришћи* – *договоришћи*. Лексеме *проговоришћи* – *договоришћи* успостављају

однос антонимије када глагол *проговорити* има значење 'почети говорити', а *договорити* 'до краја исказати'. У односу сличном овоме који постоји између лексема *проговорити* и *договорити*, налазе се и лексеме *пропричати* и *допричати*, где се антонимија успоставља између истог пара префикса. Можемо поменути још и парове *зарећи се* – *порећи*, односно *обрећи* – *порећи*, мада је о њима већ било речи у делу у коме је говорено о префиксалима.

Можемо дакле закључити да у однос антонимије ступају префиксали са основним глаголима, као што су на пример *рећи* и *порећи*, али и међусобно, као што су на пример *наговорити*–*одговорити*. Д. Мршевић Радовић (1977:228-229) примећује да је, када су у питању глаголи супротног значења, мали број глагола који се не супротстављају по смеру, него по неком другом садржају. Ово важи и за префиксале глагола говорења, при чему је то антонимијска комбинација двају глагола која префигирају префикси супротстављених значења: *проговорити* и *договорити*, *казати* и *оказати*, *зарећи(се)* и *порећи*. Она даље истиче да ће један глагол имати већи број антонимичних парњака уколико је богатији значењем, при чему му се у појединачној реализацији сваког значења као парњак јавља нови глагол — антоним. За пример се управо наводи глагол *рећи* у значењу 'говорити', којем се супротставља глагол *ћушати*, док се значењу 'обећати' супротставља глагол *одрећи*. Као пример који илуструје антонимичност наводи пословицу *Ласно је рећи, него је мука одрећи*. Из овога се изводи закључак да вишезначност глагола није препрека антонимији, већ је могућност за стварање већег броја глагола супротног значења.

Као пример утицаја полисемије на антонимију може нам послужити и лексема *казати*:

[. . .] суд ће припремно рочиште **казати** и одржати најкасније у року до 30 дана од дана када је истекао рок за достављање одговора на тужбу. (*СрпКор* – *Закон о парничном поступку*)

Две јединице не могу **казати** у року од неколико дана. (*СрпКор* – *Кларк, А., 2001: Одисеја у свемиру, Београд: Народна књига, 1983.*)

Унутар своје полисемантичке структуре ова лексема има два супротстављена значења, што се подводи под лексички однос енантioseмије. Р. Драгићевић (2007:270) наводи да се се ова појава у литератури обележава и терминима као што су унутрашња антонимија, антагосемија, антагонимија, хетеросемија.

Сви префиксали свакога од анализираних глагола говорења могли би се посматрати и као хипоними глагола које префигирају, те се може рећи да се између њих успоставља кохипонимски однос. У том смислу, можемо анализирание глаголе сврстати у четири таква скупа. У тим скуповима хипероними би били *рећи*, *казати*, *причати* и *говорити*.

Закључне напомене

Увидом у полисемантичке структуре глагола *рећи*, *казати*, *причасти* и *говоришти* односно њихових префиксала дошли смо до следећих закључака:

1. Глагол *говоришти* има богатију полисемантичку структуру у односу на глагол *причасти*, а глагол *казати* има опет богатију полисемантичку структуру у односу на глагол *рећи*.

За глагол *говоришти* у РМС (1990) наведено је седам значења, од којих већина има своја подзначења, а за глагол *причасти* наведена су четири значења. Овај глагол такође има више префиксала, чиме се ова структура додатно усложњава. Укупно четрнаест префикса учествује у префиксацији глагола *говоришти*, а девет у префиксацији глагола *причасти*. Укупан број префиксала, при чему узимамо у обзир облике за свршени и несвршени вид, такође је у корист глагола *говоришти* у односу према глаголу *причасти* (27 према 11).

2. Семантички садржај глагола *говоришти* је мање спецификован у односу на семантички садржај глагола *причасти*, што дозвољава већи број значења.

3. Развијенија семантичка структура основних глагола резултира већим бројем префиксала, али не и већом фреквенцијом у комуникацији. Глагол *причасти*, који има најмањи број значења не комбинује се са пет префикса *наг-*, *ог-*, *пог-*, *при-*, *у-* те има и најмањи број префиксала.

У СрпКор-у глагол *говоришти* има 77.296 потврда, а глагол *причасти* 14.282, док се у корпусу srWaC глагол *говоришти* појављује 281.498, а глагол *причасти* 113.009 пута. Ако упоредимо *рећи* и *казати*, који су у литератури представљени као прави синоними, закључујемо да глагол *казати* има богатију полисемантичку структуру у односу на глагол *рећи*, као и више префиксала (26 префиксала глагола *казати* према 19 префиксала глагола *рећи*). Дакле, ако се посматра читава скупина анализираних глагола, јасно је да према броју префиксала предњачи глагол *говоришти*. Што се тиче значења, која су описана у РМС и РСАНУ, примећујемо да је највећи број значења и у једном и у другом речнику наведено и описано за глагол *казати*. Глагол *рећи* је најфреквентији: у СрпКор-у има 278.853 потврда а у корпусу srWaC чак 687.627 потврда. Следи глагол *казати*, који у СрпКор-у има 193.443 потврда а у корпусу srWaC 632.355 потврда.

4. Већину анализираних глагола говорења одликује једносмерност у комуникацијском чину.

Након анализе ове скупине глагола из угла њихове улоге у комуникативном чину, закључује се да се једносмерност приписује глаголима *говоришти*, *рећи* и *казати*, док глагол *причасти* у том смислу може бити употребљен да означи и једносмерност и двосмерност у комуникативном процесу. Глагол *говоришти* само у неким значењима подразумева двосмерност: *Говорила је са њом о томе*.

5. Најважнија разлика у значењу глагола *говоришти* и *причасти*, који имају исту архисему (сема саопштавања) тиче се тога да ли је тежиште на самом чину говорења или на ономе о чему се говори.

У семантици глагола *говори́ти* тежиште је на самом чину говорења или способности говорења, а у семантици глагола *прича́ти* то је сам догађај уобличен причом, збивање, тј. садржај говорења. И један и други глагол припадају лексичко-семантичкој групи глагола говорења, тј. могу бити део истог синонимског реда заједно са глаголима блиске семантике, као што су на пример: *казива́ти*, *рећи*, *приповеда́ти*, *беседи́ти*, *декламова́ти*, *брбља́ти* ... У већини значења (три од четири наведена) глагол *прича́ти* дефинисан је помоћу глагола *говори́ти*, што значи да глагол *говори́ти* има ширу семантику. Причање је у ствари једна врста говорења које је обележено умећем говорника да занимљиво говори о догађајима, збивањима или нечему другоме. За глагол *говори́ти*, посебно у неким значењима, везује се врста формалности у том чину каква није подразумевана када је глагол *прича́ти* у питању. Ово се потврђује релативно већом фреквентношћу глагола причати у корпусу srWaC у односу на Корпус савременог српског језика Душка Витаса и сарадника. У полисемантичкој структури глагола *прича́ти* уочљивије је значење свевремености, али и окренутост прошлости. Глаголи *прича́ти* и *говори́ти* имају мноштво заједничких сема, нпр.: 'саопштавање', 'вербално', 'свесно', 'људско', 'вольно', 'једносмерност' или 'наизменичност', 'дуративност', али и неке различите, као што су 'занимљивост', 'фикционалност', које се везују за лексему *прича́ти*, а нису својствене лексеми говорити. Због мноштва заједничких сема у семантици ова два глагола, одредили смо их као блискозначнице. За лексему *говори́ти* везује се пак већи степен формалности, а као диференцијалне семе у односу на глагол *прича́ти* истичу се 'знање', 'способност', оно што Милка Ивић (2004:2) означава као спознајну компоненту гласовне материјализације у односу на „спознајну компоненту информисања” која је доминантна у семантици глагола *прича́ти*.

6. Када је глагол *говори́ти* дефинисан глаголом *прича́ти* углавном има негативну конотацију у значењу да се говори неистина односно измишља: *Прича којешта!* То не важи за глагол *прича́ти*.

7. Сагледавањем полисемантичких структура четирију глагола уочили смо да су нека од њихових значења, из угла употребе у савременом српском језику, архаична или благо застарела (о чему сведочи мали број потврда у посматраним корпусима). Такви су на пример глаголи *оговори́ти*, *оприча́ти*, *оказа́ти*, *наказа́ти*.

8. Анализа лексичког окружења глагола говорења може илустровати степен њихове значењске блискости.

Што се лексичког окружења посматраних глагола говорења тиче, на основу анализираних узорка из Корпуса, закључили смо да уколико глагол *прича́ти* за допуну има беспредлошки акузатив, то је најчешће именица *прича*. Од 300 примера у којима је употребљен глагол *прича́ти* 24 пута се овај глагол комбинује са именицом *прича*. Често се глагол *прича́ти* комбинује с локативом: *прича́ти о томе*, *прича́ти о некоме*, *о доживљајима*, *о будућности*, *о стварима*, *о далеким земљама*, *о тој теми*, *о појединосцима*, *о живоју*, *о будућности*. Када следи беспредлошки датив, онда се често јавља лексички спој *прича́ти унуцима* и *праунуцима* и *прича́ти својој деци*. У нашој грађи такође има много примера који указују на то да се овај глагол често комбинује и са квантификативним прилозима као што су *много*, *дуго*, *толико* у лексичким спојевима *прича́ти опширно*; *прича́ти нашироко*; *много прича́ти*; *прича́ти верно и темељно*; *прича́ти јордо*; *прича́ти ватрено*, *прича́ти наокол*

У узоркованој грађи појављују се примери у којима иза глагола *причаџи* следе именице *приче*, *бајке*, *лажи*, *неистине*. Семе које можемо издвојити као заједничке су 'фантастично', 'догађај', 'прича', што упућује на закључак да овај глагол често за себе везује именице које денотирају какву фикцију.

Што се тиче глагола *рећи*, приметно је да иза овог глагола најчешће стоји изрична реченица. У СрпКор–у су регистроване следеће синтагматске везе (колокације, идиоми и устаљени изрази): *рећи истину*, *рећи неколико речи*, *слободно рећи*, *ошворено рећи*, *јасно рећи*, *искрено рећи*, *редом рећи*, *рећи праву реч*, *ваља рећи*, *шреба рећи*.

Кад је глагол *говориџи* у питању, највећи број потврда је у споју са локативом: *говориџи о нечему*, док је на другом месту употреба овог глагола са адвербијалом, при чему су најфреквентнији лексичке спојеви: *јасно говориџи*, *правилно говориџи*, *говориџи кроз њлач*, *дуго говориџи*, *говориџи ситним гласом*, *говориџи у ветар*, *говориџи љубосити*, *говориџи истину*, *ошворено говориџи*, *налас говориџи*, *најамеј говориџи*, *много говориџи*, *говориџи изнемољим гласом*, *говориџи срцем*, *разложно говориџи*, *ужурбано говориџи*, *јамејно говориџи*, *похвално говориџи*, *говориџи дубоким гласом*, *живо говориџи ...*

Глагол *казаџи* има највећи број потврда у споју са беспредлошким акузативом (*казаџи нешто*), али је поврћен и велики број примера у којима следи изрична реченица, као што је то случај и са глаголима *говориџи*, *рећи* и *причаџи*.

9. Глаголи говорења који имају богатију полисемантичку структуру, као што су нпр. глаголи *казаџи* и *говориџи*, имаће више префиксала који се својом семантиком удаљавају од семантике основног глагола.

Неки од анализираних префиксала остају у блиској значењској вези са основним глаголима. Такви су на пример глаголи: *изговориџи*, *одговориџи*, *проговориџи* (ако се узме у обзир примарно значење овог глагола), *надговориџи*, *разговараџи*. Неки се пак глаголи додавањем префикса значењски удаљавају од основног глагола, као на пример глаголи: *уговориџи*, *одговараџи* (у секундарном значењу), *приказаџи*, *показаџи*, *указаџи се*.

10. Неки префикси имају ограничене могућности комбиновања са анализираним глаголима говорења. Такав је на пример случај са префиксима *прег-* и *пог-*. Префикс *прег-* иначе није нарочито продуктиван у префиксацији глагола, па то важи и за глаголе говорења. Префикс *пог-* комбинује се са глаголима *говориџи* и *казаџи*, при чему се остварије метафоричко значење 'вршење радње кришом'. Семантичка структура глагола *казаџи* потврђује ово значење ('денунцирати', 'пријавити'), те би ово могао бити пример за то да су семантика основе и префикса у међусобној интеракцији.

11. Иста архисема у лексичко–семантичкој групи глагола говорења имаће за последицу синонимност великог броја префиксала као и синонимност неких префиксала са основним глаголима, али у исто време и развијање односа антонимије међу лексемама, с обзиром на чињеницу да антоними имају велики број заједничких сема.

Анализа семантичких структура глагола *рећи*, *казаџи* *говориџи* и *причаџи* омогућила нам је да утврдимо какво је место ових глагола у самој радњи говорења односно комуникацијском чину, као и у лексичко–семантичкој групи глагола говорења, али и да осветлимо парадигматске односе који се успостављају између ове четири лексеме односно њихових префиксала.

Поменули смо да су глаголи *причаџи* и *говориџи* блискозначнице и да стоје у односу парцијалне синонимије, а на основу семантичке анализе њихових префиксала утврдили смо да у таквом односу стоје и неки од њихових префиксала. Однос синонимије успоставља се на пример између глагола *наговориџи* (примарно значење) и глагола *напричаџи*; затим *поговараџи* и *причаџи*; *попричаџи* и *поразговараџи*; *причаџи* и *разговараџи*; *заговориџи* (*се*) и *запричаџи* (*се*).

Иако се глаголи *реџи* и *казаџи* сматрају правим синонима, ипак можемо говорити о неким разликама, посебно ако упоредимо значења њихових префиксала. Мада је приметно да глагол *казаџи* има богатију полисемантичку структуру, неки његови префиксали семантички се много израженије удаљавају од свог основног глагола (*показаџи*). Наиме, у семантичкој структури сваког од анализираних префиксала глагола *реџи* присутна је вербална компонента, односно доминантна је сема саопштавања, што не се би могло реџи и за префиксале глагола *казаџи*. Штавише, они који су у корпусима потврђени као најфреквентнији (*показаџи*, *приказаџи*) у неким својим значењима губе везу са семом саопштавања, тако да се не могу сматрати правим глаголима говорења.

Ретки су случајеви да се однос синонимије успоставља између сва четири префиксала префигурана истим префиксом. То важи једино за глаголе говорења префигуране префиксом *из-* (*изговориџи*, *испричаџи*, *исказаџи*, *изреџи*). Када су у питању префиксали глагола говорења, углавном можемо говорити о парцијалној синонимији, при чему су само нека од значења међусобно заменљива.

С обзиром на велики број префиксала анализираних глагола говорења и често семантички супротстављене префиксе који улазе у њихов састав, антонимија је други важан парадигматски однос међу анализираним лексемама. У питању су једнокоренски или афиксални антоними с обзиром на критеријум формалне структуре. Када се осврнемо на њихову семску структуру, то би углавном били антоними који имају лексикализовану архисему. За антонимски пар *реџи* – *пореџи* лексикализована архисема би на пример била *реџи*. У однос антонимије ступају префиксали са основним глаголима, као што су на пример *реџи* – *пореџи*, али и међусобно, као што су на пример *наговориџи* – *одговориџи*.

12. Сви префиксали свакога од анализираних глагола говорења могли би се посматрати и као хипоними глагола које префигурају, те се може реџи да се између њих успоставља кохипонимски однос. У том смислу, можемо анализираних глаголе сврстати у четири таква скупа.

13. Емпиријским истраживањем које се тиче глагола *реџи*, *казаџи*, *причаџи* и *говориџи* потврдили смо почетну хипотезу да у савременом српском језику постоје извесна одступања у употреби неких глагола говорења, посебно и разговорном функционалном стилу, у смислу проширења семантике глагола *причаџи*.

Глаголи говорења се, с обзиром на њихов значај и улогу у комуникативном процесу намећу као битан извор грађе за лексичка истраживања, а њихове богате полисемантичке структуре, као и фреквентност употребе опет дају сталне поводе за нова истраживања. У овом раду смо најпре сагледали теоријске аспекте глагола говорења, с обзиром на претходна истраживања о овој скупини глагола и њихов лексикографски опис у РМС и РСАНУ. Нашим истраживањем, за које смо користили упитник приложен на крају рада, потврдили смо почетну хипотезу да у савременом српском језику постоје извесна одступања у употреби

неких глагола говорења, посебно у разговорном функционалном стилу у смислу проширења семантике глагола *причаати*. Иако, на основу лексикографског описа, како смо већ раније објаснили, постоји јасна дистинкција између неких значења ова два глагола, важно је рећи да је наше истраживање, које се тиче употребе глагола говорења потврдило хипотезу да да је та дистинкција све мање значајна у разговорном стилу савременог српског језика те напоменути да се у нестандартној употреби ових глагола примећује тенденција поистовећивања њихових значења: једног од значења глагола *говориати* (у РМС означено као значење 2. б.) са глаголом *причаати*, где се овим глаголом означава знање језика: *Прича енглески као мајерњи*. Потребно је међутим нагласити да оваква замена односно проширење семантике глагола *причаати* није одлика стандардног српског језика, али је у великој мери ипак присутна у разговорном и новинарском стилу.

Литература

- Вујовић 2019:** Вујовић, Душанка. 2019. *Глаголи кретања у савременом српском језику – семантика и деривација*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Гортан Премк 1994:** Гортан Премк, Даринка. 1994. “О лексичкој синонимији.” *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 22/2 5-11.
- Гортан Премк 1997:** Гортан Премк, Даринка. 1997. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић 2007:** Драгићевић, Рајна. 2007. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Дражић 2014:** Дражић, Јасмина. 2014. *Лексичке и граматичке колокације у српском језику*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет.
- Ивић 2004:** Ивић, Милка. 2004. “О одредби разговетно и поводом ње.” *Јужнословенски филолог*, 60 1-6.
- Ивић 2006:** Ивић, Милка. 2006. “О српским сложеним лексичким структурама чији су конститутивни елементи од– и глаголи обавештајне семантике.” *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 49/1 7-10.
- Ивић 2007:** Ивић, Милка. 2007. “О српским сложеним лексичким структурама чији су конститутивни елементи од– и глаголи обавештајне семантике.” *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* књ. 49 1:7-10.
- Караулов 1976:** Караулов, Ю. Н. 1976. *Общая и русская идеографическая*. Москва.
- Клајн 2002:** Клајн, Иван. 2002. *Творба речи у савременом српском језику – први део: слагање и префиксација*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Матица српска.
- Кликовац 1997:** Кликовац, Душка. 1997. “О значењу српског глаголског префикса –раз (когнитивнолингвистички приступ).” *Наш језик*, 32/1-2 153-167.
- Ковачевић 1991:** Ковачевић, Милош 1991. “Теорија семантичког поља у контрастивној синтаксичкој анализи.” Рр. 24-30 in *IV симпозијум „Контрастивна језичка истраживања”*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Кузнецова 1982:** Кузнецова, Эра В. 1982. *Лексикология русского языка*. Москва: Высшая школа.
- Мршевић Радовић 1977:** Мршевић Радовић, Драгана. 1977. “Глаголи супротног значења.” *Књижевност и језик*, св. 2-3 24:226-237.
- Прћић 1997:** Прћић, Твртко. 1997. *Семантика и прагматика речи*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Прћић 1999:** Прћић, Твртко. 1999. “Синоними у теорији и пракси: исто али ипак различито.” *Језик данас* 8:14-20.
- Риђановић 1988:** Риђановић, Мидхат. 1988. *Језик и његова структура*. Сарајево.
- Ристић 2006:** Ристић, Стана. 2006. “Глаголи говорења у функцији метајезичких модификатора.” *Наш језик*, књ. 37 1-4:15-24.
- РМС 1990:** Стевановић, Михаило, Светозар Марковић, Светозар Матић, Митар Пешикан, Крешимир Георгијевић, Коста Дошен, Филип Медић, Наталија Цвијетић,

- Нада Ђорђевић, and Емилија Качаник, eds. 1990. *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица хрватска.
- РСАНУ 1959–**: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, до 2021. изашао 21 том, Београд: Српска академија наука и уметности, од 1959. године.
- СрпКор 2013**: Корпус савременог српског језика. СрпКор 2013. Витас, Душко; Крстев, Светлана; Павловић Лажетић, Гордана; Обрадовић, Иван; Станковић, Ранка; Васиљевић, Небојша; Утвић, Милош. Retrieved January 7, 2020 (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>).
- Стевановић 1964**: Стевановић, Михајло. 1964. *Савремени српскохрватски језик, књига 1 (Увод, фонетика, морфологија)*. Београд: Научно дело.
- Стојановић 2016**: Стојановић, Милица. 2016. *Полипрефиксирани глаголи у српском језику (докторска дисертација)*. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет.
- Томић 2019**: Томић, Божана. 2019. *Глаголи комуникације у енглеском и српском: форма и функције у дискурсу (докторска дисертација)*. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет.
- Ћосић 2008**: Ћосић, Павле. 2008. *Речник синонима*. Београд: Корнет.
- Шипка 2011**: Шипка, Милан. 2011. *Култура говора*. Нови Сад: Прометеј.
- Штрбац 2007**: Штрбац, Гордана. 2007. “Синтаксичко-семантички статус једне скупине комуникативних глагола у језику масовних медија.” *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 50 939-950.
- Штрбац 2009**: Штрбац, Гордана. 2009. “Фразеологизми са значењем радње говорења.” *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 52/2 123-134.
- Штрбац 2010**: Штрбац, Гордана. 2010. *Рецијске допуне комуникативних глагола и глаголских именица (докторска дисертација)*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет – Одсек за српски језик и лингвистику.
- B92.net. 2020**. “Gde su tu Srbi? 15 zemalja sa najboljim znanjem engleskog jezika.” B92.net. Retrieved December 10, 2020 (https://www.b92.net/putovanja/zanimljivosti.php?yyyy=2020&mm=12&dd=05&nav_id=1775232).
- Biber i dr. 1999**: Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad, and Edward Finegan. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Longman.
- Katičić 2002**: Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod „Globus”.
- Nejgebauer 1982**: Nejgebauer, Aleksandar. 1982. “Odlike kolokacija u engleskom jeziku.” *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti*, sv 4. 339-347.
- Pranjković 2007**: Pranjković, Ivo. 2007. “Glagoli govorenja i njihove dopune.” *Зборник Матице српске за славистику књ. 71–72* 133-141.
- srWaC 2016**. Serbian Web Corpus v.1.2 – srWaC. Slovenian language resource depository, Jožef Stefan Institute. LJUBEŠIĆ, Nikola; KLUBIČKA, Filip. Retrieved January 7, 2020 (http://nl.ijs.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=srwac;align=).

ПРИЛОГ: УПИТНИК ВРЕДНОВАЊА РЕЧЕНИЦА

